

SADRŽAJ

Predgovor	iii
Poglavlje 1 Provođenje Durbanskog plana	1
Apostol Apostolov, Sveučilište u Birminghamu, VB	
Poglavlje 2 Postojeći pristupi borbi protiv rasizma u regijama	5
Apostol Apostolov, Sveučilište u Birminghamu, VB	
Poglavlje 3 Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu	9
Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, VB	
Poglavlje 4 Rad s mladima u društvu poslije sukoba	15
Bojan Stančević, Transparency International, Bosna i Hercegovina	
Poglavlje 5 Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj	27
Paula Raužan, Irena Barišić Milunić, Agencija lokalne demokracije Sisak, Hrvatska	
Poglavlje 6 Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori	45
Stanka Parac, Agencija lokalne demokracije Subotica, Srbija i Crna Gora	
Poglavlje 7 Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini	53
Kateryna Shalayeva, Lobi mladih žena, Ukrajina	
Poglavlje 8 Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija	63
Vadim Karastelev, Odbor za ljudska prava Novorusisk i Škola mira, Rusija	
Poglavlje 9 „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj	73
Emilia Dimitrova, NGO forum Trgovište, Bugarska	
Poglavlje 10 Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije	79
Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, VB	
Poglavlje 11 Pogledi trenera na oruđa u borbi protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije	87
Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, VB	
Bibliografija	95
Popis adresa	97

Predgovor

Hvala što ste pregledali naš Priručnik i pokazali interes za rad na području borbe protiv diskriminacije.

Uživali smo zajednički stvarajući ovaj Priručnik i učeći tijekom radionica i treninga jedni od drugih. Nadamo se da odražava naš zajednički cilj eliminacije svih oblika diskriminacije i da ćete se zabaviti koristeći i razvijajući naše zadatke i igre.

Bilo bi nam drago kada bismo od vas primili povratnu informaciju i potom detaljno raspravili metode prezentirane u ovom priručniku. Podatci o načinu kontakta s nama mogu se naći na kraju Priručnika.

Zahvalni smo Europskoj komisiji za sufinanciranje projekta RIME i svim ljudima koji su pridonijeli projektu i Priručniku.

**Christien van den Anker,
Apostol Apostolov**

Poglavlje 1. Provođenje Durbanskog plana

Apostol Apostolov, Sveučilište u Birminghamu, Velika Britanija

Ovaj priručnik nastao je kao dio projekta financiranog od strane EU o Poticanju domicilnog multikulturalizma obrazovanjem (RIME), a proveden je u suradnji sa sveučilištima u Birminghamu, Warwicku i Zapadnoengleskim sveučilištem (Velika Britanija), državnih sveučilišta Uljanovski i Kuban (Ruska Federacija) te partnerskih nevladinih udruga iz jugoistočne Europe, središnje istočne Europe, Ruske Federacije, južnog Kavkaza i Velike Britanije, i to u razdoblju između siječnja 2004. i prosinca 2006. U spomenutim regijama u projekt su uključeni partneri iz Bugarske, Hrvatske, Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Ukrajine, okruga Krasnodar u južnoj Rusiji, Gruzije i Abhazije.

Središnji cilj projekta RIME bio je pridonijeti borbi protiv rasizma, ksenofobije, etničke diskriminacije i nesnošljivosti povezanih s poticanjem spolnog pristupa tim pitanjima i razvoju održivog niza aktivnosti usmjerenih na djelovanje mladih u danim regijama. Projekt želi primijeniti prioritete Durbanskog plana, zasnovanog na deklaraciji Svjetske konferencije protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i s time povezanih nesnošljivosti (kolovoz – rujna 2001., Durban).

Durbanska konferencija usvojila je program aktivnosti koji poziva međunarodnu zajednicu na izradu dostupnog međunarodnog okvira koji bi bio učinkovitiji pri pokušajima zaštite od diskriminacije. Jedno od glavnih pitanja kojima se konferencija bavila bio je utjecaj povijesnih obrazaca i uobičajenih pojava rasne ili etničke diskriminacije te potreba osmišljavanja društvenih mjera i planova aktivnosti za rad sa žrtvama povijesnog isključivanja. Još jedno ključno pitanje kojim se bavila Durbanska konferencija jest pitanje višestruke diskriminacije jer se zaključilo kako višeslojna diskriminacija nije neuobičajena pojava i stvara jedinstvene učinke. Višeslojna diskriminacija ili isprepletena diskriminacija posebno utječe na žene čija je podložnost diskriminaciji povećana kada dolaze iz etničke ili rasne manjinske skupine. Durbanska konferencija također naglašava kako ksenofobija usmjerena na pripadnike drugih nacija, posebno migrante, izbjeglice i azilante, čini jedan od izvora suvremenog rasizma (UN 2001., čl. 16). Stoga je projekt RIME usvojio rodni pristup borbi protiv diskriminacije i svjesno osigurao da pitanje diskriminacije koje pogađa žene, mlade i ostale ranjive skupine različitih etničkih ili nacionalnih pripadnosti bude zasebno obrađeno u okviru projekta.

Primarni ciljevi projekta bili su

1. Borba protiv diskriminacije etničkih manjina uključivanjem u aktivnosti treninga s voditeljima zajednice, ženama i mladim ljudima te podizanje svjesnosti o diskriminaciji među pripadnicima dominantne skupine
2. Borba protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije etničkih manjina i domicilnog stanovništva pripremom materijala za trening – čemu ovaj Priručnik uvelike pridonosi – za nastavnike, ljude koji rade s mladeži i trenere iz nevladinih udruga.

Rad na konceptima rasizma, etničke diskriminacije, ksenofobije i multikulturalizma

Zajedno s Durbanskim planom projekt RIME nastojao je identificirati konceptualne kategorije što pomaže pri razumijevanju raznih aspekata etničkih odnosa i postojećih oblika diskriminacije u regijama provedbe projekta. Čineći to, projekt je pokušao kritično procijeniti korist postojeće terminologije na polju ljudskih prava. Slijedi kratka rasprava o nekim ključnim konceptima s područja ljudskih prava koje je projekt ispitivao u smislu primjenjivosti u različitim regionalnim kontekstima.

Rasizam, etnička diskriminacija ili ksenofobija: Kakvu ulogu može odigrati multikulturalizam?

Rasprave na radionicama i događajima za trenere tijekom projekta RIME pokazale su da se koncept rasizma – zbog svoje primarne povezanosti s poslijekolonijalnim okolnostima – ne može lako primijeniti u kontekstu regija obuhvaćenih projektom u kojima je etnicitet prije negoli rasa determinirajući čimbenik u odnosima između dominantne (u smislu veličine stanovništva i pristupa državnim resursima i moći) i manjinskih skupina. Od 70-ih su godina 20. st. društvene znanosti usvojile termine etnicitet i etničke skupine kako bi opisale razlike unutar društava. Ti termini su razmatrani od strane sudionika projekta kako bi što primjerenije opisali postojeće grupacije u društvima danih regija i tako dali primjereniji pristup pojavnim oblicima diskriminacije ili nesnošljivosti u tim društvima. Iako, ako isključimo biološki određene rasne karakteristike, između brojnih čimbenika koji određuju razlike a samim time i diskriminaciju, najrašireniji su označitelji rase i etniciteta jezik, boja, kultura, vjera i način života. Stoga povijesna diskriminacija usmjerena na tzv. Rome s medvjedima većinom, ako ne i u svim regijama, nije oblik rasizma sama za sebe jer nije uperena prema određenoj biološkoj rasi već je ukorijenjena u percipiranoj etničkoj razlici prema dominantnim skupinama. U isto vrijeme takva diskriminacija nosi mnoge ključne osobine rasizma kao što se često percipiraju karakteristike povijesno vezane s rasom, bojom, jezikom i načinom života.

Poglavlje 1. Provođenje Durbanskog plana

Kao što je već spomenuto, ksenofobija je jedan od mnogih oblika rasizma. Ksenofobija doslovno znači strah od stranaca. Javlja se ne samo prema izbjeglicama i azilantima već i prema raznim tipovima imigranata, a još više prema bilo kome koga se percipira kao „uljeza“ ili tko nema istu nacionalnu ili etničku kulturalnu pozadinu kao većinska grupa ili grupe u danom društvu. Npr. diskriminacija mešketskih Turaka u Rusiji ili Bošnjaka u Srbiji i Crnoj Gore može se promatrati kao ksenofobija od strane institucija ili pojedinaca iz većinske grupe društva. U stvarnosti su pak rasizam, etnička diskriminacija i ksenofobija često neraskidive i podređene istim principima straha od ili mržnje prema „uljezu“.

Projekt također nastoji ispitati koncept multikulturalizma kao posebnog modela društva koji se odnosi na unutrašnje etničke odnose u ciljanim regijama. Višekulturalna društva osnivaju se na spoznavanju različitosti. Kako bi multikulturalizam povećao i obogatio multietnička društva, razliku treba cijeniti, a ne je se bojati ili suprotstavljati. Bogata i raznolika kulturna prošlost i sadašnjost u projektnim regijama govori kako je zajednički suživot raznih kultura ondje povijesna činjenica. Projekt RIME nastojao je nadograđivati takav domicilni multikulturalizmu i u isto vrijeme prepoznao kako trenutačna situacija u tim regijama zahtijeva ciljne napore pri mobiliziranju pozitivnih aspekata zajedničkog življenja više kultura u socijalnoj okolini s mnogobrojnim etnicitetima.

Kao i rasizam, multikulturalizam – kao zapadnjački konstrukt – nije lako iskoristiti kao objasnidbeni koncept u kontekstu svih regija obuhvaćenih projektom. Kao što je primijećeno u jednom od radova pripremljenima za projekt, problem multikulturalizma u postkomunističkom svijetu sasvim je drugačiji nego isti na Zapadu. Dok se zapadnjački multikulturalizam pokazao korisnim u očuvanju kulturnog identiteta novodošlih imigranata, u postkomunističkoj Istočnoj Europi multikulturalizam je de facto bio ograničen unutar autoritarne monokulture, dok je rasap sustava oslobodio mnogobrojne centrifugalne sile unutar tih višekulturalnih država. (Hryčenko, 2004.). U stvari, drugi argument protiv multikulturalizma je priroda koegzistencije različitih etničkih i nacionalnih skupina koja se može bolje opisati kao međukulturalna, prije nego multikulturalna. To je dijelom stoga što unutrašnjim etničkim odnosima ponekad vladaju procesi promjene samospoznaje.

Ipak, dok rasprave o rasizmu, etničkoj diskriminaciji, ksenofobiji i multikulturalizmu formom variraju u projektnim regijama, sudionici projekta RIME smatraju kako su ti koncepti zadržali objasnidbenu vrijednost. Prema vlastitim riječima jednog od sudionika radionice: „Kada razgovaramo o etničkoj diskriminaciji, rasizmu i multikulturalizmu, govorimo o istim problemima na Zapadu i u postsovjetskim društvima, ali koristimo drugačiju terminologiju“. (radionica projekta RIME Razotkrivanje ksenofobije i etničke diskriminacije, Kijev, siječanj 2005.).

Obuhvaćene regije

Svaka zemlja u regiji koja provodi projekt ima vlastite mjere borbe protiv etničke diskriminacije i ksenofobije. Dok u nekim regijama plan integracije etničkih manjina dominira nad raspravama o ljudskim pravima, u ostalim su regijama najvažnija pitanja poslijeratni oporavak od sukoba, ekonomska stabilnost ili pristupanje Europskoj uniji.

Bivša Jugoslavija

Područje bivše Jugoslavije prvenstveno je pogođeno raspadom federacije i posljedicama koje je ostavio na različite nacionalne manjine. Kao što Stanka Parac navodi u svom radu Zaštita prava manjina u Jugoistočnoj Europi: od regionalne suradnje do uključivanja u otvorenu Europu naručenom za RIME-ovu radionicu, koja je održana u Sisku u rujnu 2004.:

„...Zajednice koje su postale nacionalne manjine kao rezultat rasapa bivše Jugoslavije, kao što su Srbi u Hrvatskoj, Hrvati u bivšoj Jugoslaviji i nedominantne konstitucijske skupine u raznim dijelovima Bosne i Hercegovine, uključujući Hrvate i Bosance u Republici Srpskoj i Srbe u Federaciji, često su okrivljavani za ratove, suočavaju se s neprijateljstvom od strane članova dominantnih zajednica i autoriteta, te su u najboljem slučaju nezaštićene od strane svojih vlada. Mnogi još uvijek ostaju raseljeni i nisu u mogućnosti vratiti se svojim domovima. Osam godina nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, visoki izaslanik UN-a za izbjeglice procjenjuje kako se na teritoriju Bosne i Hercegovine još uvijek nalazi 438.500 raseljenih osoba, a 213.000 osoba iz Bosne i Hercegovine još su uvijek izbjeglice. Manjinske zajednice isključene su iz javnog života, ekonomskog i socijalnog razvoja i u mnogim slučajevima onemogućeno im je prakticirati vlastitu kulturu, učiti materinski jezik ili iskazivati svoj identitet“ (Parac, 2004.).

Ovo ukazuje da je jedno od tendencioznijih pitanja koja pogađaju regiju bivše Jugoslavije – ekonomska i kulturna – marginalizacija nacionalnih manjina u novim državama. Kontekst regije nakon sukoba također je središnji čimbenik koji

Poglavlje 1. Provođenje Durbanskog plana

nastavlja poticati procese pomirbe, izgradnje mira i jednakog tretmana za nacionalne manjine. Iako je napredak u ovom području ponekad bio spor, plan europske integracije, koji dominira regijom u posljednjih pet ili nešto godina, stvorio je novu dinamiku i poticaj tim procesima. U nekim su oblastima manjine koje ne provode vlast uključene u proces ponovne izgradnje mirnog multikulturalizma, kao što su Mađari i Židovi u Vojvodini.

Bugarska

Plan za europsku integraciju i put u članstvo EU osigurali su poticaj za rješavanje pitanja manjinskih prava u Bugarskoj. Povijesno su u Bugarskoj najviše marginalizirane etničke manjine bile bugarski Turci, Pomaci i Romi. Turska manjina više se uključuje u javni i politički život zemlje, predstavljena je političkom strankom koja trenutno dijeli vlast u vladi. Ipak, još uvijek preostaje puno posla kako na institucionalnoj tako i na međuljudskoj razini. Strukturalna diskriminacija je još uvijek prisutna i potrebno je pozabaviti se osobnim stavovima i stereotipima. Određena količina vremena će biti nužna kako bi završio proces ozdravljenja od prakse prisiljavanja pojedinaca na usvajanje bugarskih imena.

Pomaci i Romi također još uvijek ostaju podložni diskriminaciji institucionalne i osobne prirode. Kao što primjećuje Parac u svome radu o ovoj regiji, razne mjere koje podržavaju manjinu Roma, uključujući Okvirni program za integraciju Roma (1999.), uvedene su u Bugarskoj.

„... Okvirni program za integraciju romske zajednice postavlja specifične mjere u osam sfera: ozakonjenje antidiskriminacije; zaposlenost i ekonomski razvoj; zdravstvena skrb i provedba zdravstvenih mjera; stambeno pitanje i regulacija susjedstava; edukacija; zaštita romske kulture; promidžba prisutnosti Roma u nacionalnim medijima i zaustavljanje diskriminacije Romkinja. U uvodu Programa za integraciju manjina glavni postavljeni prioritet je očuvati i razviti identitet manjina i potaknuti višenarodnost u bugarskom društvu. Nadalje, dokument određuje potrebu određivanja adekvatnih institucionalnih mehanizama za uključivanje svih razina vlasti s jasno definiranim odgovornostima i ovlastima...“ (Parac, 2004.).

Iako su nastojanja podrške kroz niz inicijativa središnje vlasti usmjerena ka romskoj manjini, lokalne romske zajednice još uvijek ostaju u velikoj mjeri isključene iz mnogih područja javnog života i gotovo u potpunosti iz političkog života. Glavni prioriteti za Bugarsku ostaju u području edukacije, stambenih pitanja i zdravstvene skrbi. Još jedan prioritet na kojem znatne napore ulaže područje nevladinih udruga je poticanje multietničkog društva kroz međuetničke dijaloge u lokalnim zajednicama.

Južna Rusija: okrug Krasnodar

Plan za ljudska prava ili plan za borbu protiv diskriminacije u južnoj Rusiji je većinom određen pitanjima državljanstva i statusa različitih grupa povratnika i ostalih migranata. U zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza raspršeno stanovništvo se unutar granica kretalo kao rezultat nasilne deportacije u sovjetskom području, a preko granica kao rezultat etničkog konflikta u susjednim državama što predstavlja veliki izazov nacionalnim i regionalnim tvorcima politike. U Ruskoj Federaciji južna administrativna jedinica okrug konzistentno je pokazivala priljev migranata i izbjeglica natjeranih u zemlju. To je zbog geografske blizine izvora etničkog sukoba koji traje od 1988. godine, kao i zbog povoljnih klimatskih uvjeta i multikulturalne povijesti koja ohrabruje migrante iz ostalih bivših sovjetskih država da se tamo nastane. Sljedeća kategorija doseljenika i povratnika na ovom području pojedinci su ili članovi njihovih obitelji deportirani iz južnog dijela Rusije ili susjednih teritorija u druge dijelove Sovjetskog Saveza tijekom Drugoga svjetskog rata.

Kao što je primijećeno tijekom radionice projekta RIME Razotkrivanje ksenofobije i etničke diskriminacije u Kijevu (siječanj 2005.), mešketski Turci su jedna takva skupina povratnika i za zaštitu njihovih prava se bore organizacije za zaštitu ljudskih prava u Krasnodaru, usprkos naglašenoj diskriminacijskoj politici regionalnih i federalnih vlasti. Zbog neslaganja s Gruzijom oko povratka mešketskih Turaka njihovom originalnom mjestu prebivališta, rusko im se državljanstvo i dalje uskraćuje unatoč činjenici da žive u Rusiji više od pedeset godina. Sličnu situaciju srećemo na primjeru gruzijskih izbjeglica iz Abhazije, koji žive u ruralnom području okruga Krasnodar na granici s Abhazijom. Ruske vlasti ne priznaju ove izbjeglice kao ruske državljanke niti kao državljanke neke druge države.

Uključivanje ovih skupina kao državljanke i usmjeravanje pažnje prema očitim oblicima diskriminacije koja se nad njima vrši sastavni je dio borbe protiv ksenofobije. Grupe za ljudska prava koje rade na integraciji snažno naglašavaju davanje moći diskriminiranim grupama migranata.

Poglavlje 1. Provođenje Durbanskog plana

Ukrajina

Nasuprot okrugu Krasnodar, mešketski Turci u Ukrajini relativno su bolje integrirani u ukrajinsko društvo. To se djelomično može objasniti činjenicom da su od početka svog dolaska mešketski Turci postali dio lokalnih kolektivnih struktura u poljoprivredi i razvili dobre odnose s ruralnim zajednicama u kojima su se naselili. Situacija mešketskih Turaka također je karakteristična za multietničko i multinacionalno društvo Ukrajine gdje su i nove i stare manjine stekle neki stupanj priznanja u zemlji. Kao što je primijetio sudionik radionice projekta RIME u Kijevu (siječanj, 2005.), to se odražava u činjenici da je ideja multikulturalizma u Ukrajini općenito dobrodošla na državnoj razini.

Za neke manjine u Ukrajini postoje razni državni programi. Neki su namijenjeni krimskim Tatarima i uključuju promociju tatarske kulture i jezika. Takvi programi postoje također i za promidžbu Karaim i Krymchak kulture u Ukrajini. Ipak, situacija s raznim manjinskim skupinama, uključujući krimske Tatare, još uvijek predstavlja stvarne, povijesno ukorijenjene izazove za zemlju. Krimska je republika autonomna, ali je primjerice zabranjivala zapošljavanje Tatara povratnika u lokalnim poduzećima i protivila se njihovom naseljavanju u gradovima. Kao rezultat, pojavila su se kompaktna tatarska naselja na Krimu gdje je stanovništvo iskusilo nedostatak zemljišnih resursa. Sudionici radionice projekta RIME u Kijevu (siječanj, 2005.) su tako primijetili postojanje stvarnog tatarskog problema na Krimu koji je nastao kao rezultat formiranja takvih kompaktnih naselja. Naravno, takvi problemi mogli bi se riješiti budućom integracijom i antidiskriminacijskom politikom te tako ukazati kako postojeća nije učinkovita.

Možemo zaključiti kako su regionalni konteksti sudionika u projektu RIME različiti prema povijesnim okolnostima koje su dovele do određene mješavine zajednica koje žive na nekom teritoriju; također su različiti prema vrsti režima i politike kojom se regulira (ili bezuspješno pokušava regulirati) mirna koegzistencija pa tako regije obuhvaćene projektom uključuju područja u kojima sukob oko vlasti još nije razriješen. Iako su tradicionalni oblici rasizma također prisutni u regijama obuhvaćenim projektom, oni u ovom trenutku nisu dominantno pitanje za većinu ljudi. To znači da je rječnik projekta trebao biti osjetljiv na postojeće razlike i primjena Durbanskog plana više je naglašavala etničku diskriminaciju i ksenofobiju nego rasizam. U sljedećem poglavlju sažimamo već postojeće pristupe borbi protiv tih oblika diskriminacije u regijama.

Poglavlje 2. Postojeći pristupi borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije u regijama

Apostol Apostolov, Sveučilište u Birminghamu, Velika Britanija

Ovo poglavlje bavi se nekim postojećim pristupima, utvrđenim nedostatcima i postignućima pri djelatnosti nevladinih organizacija u vezi s konkretnim potrebama u regijama. Odnosi se na širi kontekst intervencija u borbi protiv etničke diskriminacije, ksenofobije i povezanih nesnošljivosti, kao što su rad na smjernicama, političkim i državnim uvjetima, kulturnim promjenama, obrazovnim čimbenicima, suradničkom radu ili ostalim mehanizmima važnima za određenu zemlju ili regiju. Ovo poglavlje oslanja se na radove s regionalnih radionica, kao i na rasprave održane tijekom tih radionica.

Bivša Jugoslavija

Okolnosti nakon sukoba u bivšoj Jugoslaviji određuju trenutne potrebe regije i mjere koje se poduzimaju za njihovo zadovoljenje. Plan regije za moguću integraciju u Europi često osigurava kontekst u kojem se osmišljava nevladino djelovanje. Slijedeći uređeni izvadak iz rada na temu analize potreba osigurava pogled na trenutni razvoj situacije u regiji. Kretanje od stabilizacije i rekonstrukcije prema održivom razvoju u regiji koja je tek nedavno suočena s eskalacijom etničkih sukoba i krvoprolićem možda je najvidljiviji napor usmjeren ka povezivanju i integraciji s europskim strukturama.

Zaštita manjina je visoko na listi bilateralnih pregovora, posebno u vezi sa statusom nacionalnih manjina i omogućavanjem prekograničnih kontakata i suradnje. Određeni napredak je postignut u ublažavanju posljedica masovne migracije stanovništva, u smislu povratka izbjeglica raseljenih unutar zemlje, kao i lokalnih integracijskih strategija.

Ipak, brojni glavni problemi još uvijek ostaju nerazriješeni, posebno u području procesa pomirbe. Naslijede etničkih sukoba koji se ponavljaju kroz razna povijesna razdoblja, uključujući nedavni nasilni raspad bivše Jugoslavije i posljedične etničke napetosti povezane s ratnim sukobima, postaje preprekom na putu ubrzanja demokratskih procesa. U ovome trenutku, unatoč znatnim nastojanjima međunarodne zajednice i lokalnih sudionika, proces pomirbe još uvijek ostaje područje posebne brige. Stoga su, sa stajališta zaštite manjina i borbe protiv ksenofobije i diskriminacije, izrazito važna nastojanja usmjerena ka pomirbi kroz obrazovanje (poučavanje povijesti), obrazovanje o raznim kulturama, socijalni razvoj i kulturu, međudržavnu i regionalnu suradnju na raznim područjima, uključujući znanost i tehnologiju ili inicijativu gradova blizanaca. Postalo je očito da je regionalna suradnja na raznim poljima, uključujući direktne veze među lokalnim stanovništvom koje živi uz granicu prije zaraćenih zemalja, instrument razvoja demokracije i na taj način pruža nadu u istinsko pomirenje budućih generacija. U tom pogledu, samo odsustvo nasilja nije dostatan preduvjet. Potrebno je razviti pristup zasnovan na zajedničkim vrijednostima kao alternativu već postojećim i dobro poznatim uzorcima etničke mržnje. Proteklih godina u procesu nakon sukoba nevladine organizacije i njihove regionalne mreže odigrale su važnu ulogu, ali također je potrebno aktivnije angažirati organizacije etničkih manjina, profesionalne udruge (kao što su učiteljska društva, društva znanstvenika, novinara i studenata) i multietničke općine. Neki pozitivni primjeri partnerstva za pomirbu ustanovljeni između nevladinih organizacija iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, uspješno primijenjeni tijekom sukoba i isto tako u periodu nakon sukoba, mnogo su pridonijeli ponovnom uspostavljanju veza između prijatelja, intelektualaca, kolega ili raštrkanih obitelji.

Ipak, težak teret nedavne prošlosti etničkih sukoba zajedno s ostavštinom autoritarne (totalitarističke) političke kulture još uvijek ostaje glavna prepreka koju je potrebno rješavati u velikom opsegu djelatnosti usmjerene ka izgradnji demokracije i političko/ekonomskim reformama u ovoj regiji, na njezinom putu ka integraciji u EU. Stoga, pokretanje ovog procesa kao sveobuhvatnog, od razine običnih ljudi dalje, moglo bi dovesti do pozitivnog ishoda u predvidljivoj budućnosti. Put od izgradnje demokratskih institucija i vladavine zakona do uspostavljanja funkcionalnih demokratskih država zahtijeva najširu moguću društveno-političku suglasnost. Takvo vlasništvo moglo bi u svakom slučaju postati moćno sredstvo za borbu protiv ksenofobije i etničke diskriminacije (Parac, 2004.).

Bugarska

Iako je u geografskoj blizini regije bivše Jugoslavije, Bugarska nije bila uključena u nasilne etničke sukobe. Napredak zemlje prema članstvu u EU – određen za 2007. godinu – osigurao je platformu mnogim debatama na političkom i ne vladinoj razini o

Poglavlje 2. Postojeći pristupi borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije u regijama

mjerama koje treba poduzeti radi potpunije integracije etničkih manjina i nadvladavanja diskriminacije, posebno prema manjini Roma. Područje nevladinih organizacija je vrlo aktivno u oblasti obrazovanja i multikulturalnih inicijativa, ali je njegov kapacitet još uvijek relativno malen i njegovi potencijali neravnomjerno raspoređeni u različitim regijama u zemlji. Pokret za prava i slobode sudjelovanjem u koalicijskoj vladi 2001. godine osigurao je prilike regionalnoj upravi za uključivanje turske manjine u procese vlasti. U praktičnom smislu ovo nije puno pomoglo manjini Roma, ali je stvorilo veći broj uvjeta da se prema njoj usmjere politička pažnja jer manjina Roma čini drugi po veličini odsječak stanovništva na koji se vladina i nevladina nastojanja mogu usredotočiti kroz različite nacionalne i europske fondacije za borbu protiv diskriminacije i za poticanje uključivanja.

Parac u svom temeljnom radu (2004) daje slijedeći pregled procesa uključivanja turske manjine i područja djelovanja na kojim sektor nevladinih organizacija ulaže svoje resurse za potrebe Roma.

Trenutačna vlada je koalicija između Nacionalnog pokreta za Simeona Drugog (NMSII, politička stranka na čelu s bivšim bugarskim monarhom Simeonom Saxom Coburg-Gothom) i Pokreta za prava i slobode (MRF), nakon parlamentarnih izbora u lipnju 2001. Stoga su, kroz MRF, bugarski Turci zajedno s drugim Muslimanima (Pomacima i muslimanskim Romima) mogli aktivnije sudjelovati u bugarskom političkom životu. Čineći najveći postotak izbornog tijela MRF-a, turska manjina ima aktivnu ulogu u središnjoj i regionalnoj vlasti kroz predstavnike izabrane s mandatima MRF-a. Ipak, čak u područjima gdje turska zajednica čini većinu populacije, još uvijek postoji veliki nesrazmjer između sudjelovanja manjine u lokalnoj vlasti i njihovog udjela u sveukupnom broju stanovnika ovih oblasti.

Ustavne odredbe antidiskriminacije općenitog su karaktera dok su zakoni koji određuju antidiskriminacijske mjere primijećeni u području obrazovanja, zapošljavanja i stambenog pitanja. Veliki broj nevladinih organizacija etničkih manjina (posebno usmjerenih prema Turcima i Romima) kroz svoje programe u raznim područjima imaju važnu ulogu, s ciljem poboljšanja situacije, ali još uvijek s ograničenim rezultatima. Oni uključuju:

- Programi za obrazovanje/treninge
- Pravna pomoć u slučajevima kršenja ljudskih/manjinskih prava
- Obrazovanje za multikulturalizam (treeninzi za učitelje, priručnici)
- Kampanje za podizanje osviještenosti
- Humanitarni rad

Južna Rusija: područje Krasnodar

Nakon razdoblja međunacionalnih nesuglasica, nesnošljivosti i etničke i rasne diskriminacije, često u prošlosti izazvane od strane vlasti, područje djelovanja nevladinih organizacija u Krasnodaru pokušava stvoriti uvjete u kojima se pitanjima manjina pristupa na otvoreniji i potentniji način. Situacija s mešketskim Turcima predstavlja jedan od najvećih izazova za nevladino područje, koje često mora djelovati suprotstavljajući se vlastima prije no u surađujući s njima. Diskriminacija mešketskih Turaka prisutna je u svim područjima života, ali posebno je oštra na nivou sudstva i u obrazovnom sustavu.

Slijedeći uređeni odlomak iz rada o analizi potreba regije pruža prikaz situacije (Karastelev, 2004.):

Mešketski Turci su Muslimani koji govore turski i koji su tradicionalno živjeli u mešetkoj oblasti Javakheti u južnoj Gruziji. Odavde dolazi termin Mešketi. 1944., kao rezultat Staljinove deportacije cijelog niza nepouzdanih nacionalnosti, kao i Čečena, Grka i Nijemaca, 90000 mešketskih Turaka je raseljeno u Uzbekistansku, Kazahstansku ili Kirgijsku Sovjetsku Socijalističku Republiku (SSR). Većina mešketskih Turaka predstavljaju se kao Turci, iako ih se relativno mali broj smatraju Gruzijcima islamske vjeroispovijesti. Danas se mešketski Turci nisu u mogućnosti vratiti svojoj povijesnoj domovini u Gruziji zbog prepreka koje je postavila gruzijska vlada, koja nije voljna ispuniti svoje obveze pred Vijećem Europe.

Nekoliko nevladinih organizacija periodično nadgleda problem kršenja ljudskih prava, uključujući etničku diskriminaciju. Ipak, preporuke za rješenje problema ili nisu predložene ili ostaju samo na papiru jer ne postoji plan za njihovu primjenu. Ipak je nadgledanje omogućilo rast utjecaja pokreta za ljudska prava, ujedinilo nevladine organizacije, proširilo kontakte aktivista u civilnim regijama i pomoglo u stjecanju potrebnih kvalifikacija.

Nezdrav natjecateljski stav koji vlada među nevladinim organizacijama moskovskog područja negativna je osobina pri osnaživanju. Danas se provodi nekoliko kampanja za borbu protiv diskriminacije, rasizma i ksenofobije, ali

Poglavlje 2. Postojeći pristupi borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije u regijama

ne postoji kontakt između organizatora u koordinaciji aktivnosti i udruživanju sredstava. Štoviše, na regionalnoj razini već poslovično sudjeluju uvijek isti ljudi. Niz nevladinih organizacija usmjerava svoju djelatnost prema održavanju ljetnih kampova tolerancije u kojima sudjeluju djeca iz različitih etničkih manjina. Ipak, mogućnost sudjelovanja djece u ovakvim projektima nije velika.

Najveću ulogu u suprotstavljanju etničkoj diskriminaciji ima Moskovsko-helsinška grupa i njezini partneri u ovom području koji provode nadgledanje, održavaju konferencije i seminare te izdaju publikacije i daju izjave medijima. Nekoliko nevladinih organizacija vode sastanke između predstavnika nacionalnih manjina i vlasti, ali na nesreću već poslovično sudjeluju samo ljudi koji su odani ili pod kontrolom vlasti, što ograničava preobražavajući učinak ovih sastanaka (Karastelev, 2004.).

Ukrajina

Nacionalne manjine i nove imigrantske manjine prolaze kroz iskustva koja predstavljaju najhitnija pitanja u Ukrajini. krimski Tataari i Romi su često izdvajani kao dvije manjinske skupine prema kojima je diskriminacija poprilično očita. Postoje razne državne smjernice i odredbe koje se bave diskriminacijom manjina, ali problemi često nisu prepoznati pošto su ustavne i zakonske odredbe često preopćenite i ne omogućavaju rješavanje problema određenih manjinskih skupina. Ovo čini prave izazove za područje u kojem nevladine organizacije rade na zadovoljavanju potreba raznih ranjivih skupina.

Sljedeći uređeni izvadak iz rada o ukrajinskom kontekstu osigurava prikaz nekih aspekata situacije (Hrytsenko, 2004.):

Na diskriminaciju se i u Ukrajini i na zapadu gleda kao na pravljenje nepravednih razlika među nekim skupinama ili osobama na temelju njihove rase, etniciteta, spola, vjere itd, stoga ograničavajući skupna (i prava osobe koja pripada skupini) prava. Ukrajinski zakoni eksplicitno zabranjuju takvu diskriminaciju 24. članom ustava i sukladnim odredbama drugih zakona. Ipak, kada pogledamo kako su ukrajinski dužnosnici i europski stručnjaci komentirali neke slučajeve nejednakosti i diskriminacije, razlike postaju vidljive.

Europski stručnjaci vjeruju da ukrajinski zakoni o diskriminaciji trebaju biti specifičniji i konkretniji:

Savjetodavni odbor bilježi da postoje opće antidiskriminacijske odredbe u ustavu Ukrajine kao i u novom popisu kriminalnih zakona, „...ali da ne postoje detaljne i razumljive civilne i/ili administrativne zakonske odredbe koje bi se odnosile na diskriminaciju u specifičnim područjima. Savjetodavni odbor je mišljenja da bi bilo poželjno razviti takve zakone kako bi se pojedinci, na sveobuhvatan način, zaštitili od diskriminacije od strane kako javnih vlasti tako i privatnih entiteta.“

Druga sporna točka je povezana s pitanjem izbornih kvota. Ukrajinske vlasti vjeruju kako bi uvođenje takvih kvota kršilo izborna prava onih koji ne pripadaju manjinama. Europski stručnjaci (i krimski Tataari) misle drugačije:

„...Savjetodavni odbor primjećuje da je odredba sadržana u 24. članku ustava, kojom se određuje kako nema privilegija temeljenih na etničkom podrijetlu, ponekad korištena u javnim raspravama kao argument protiv uvođenja posebnih mjera u korist osoba pripadnika nacionalnih manjina. To je bio slučaj u kontekstu javne rasprave na temu izbornih pravila usmjerenih prema učinkovitom sudjelovanju osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama u procesima donošenja odluka. Savjetodavni odbor naglašava da takve mjere ne smiju biti smatrane činom diskriminacije...“.

Ipak, ukrajinski dužnosnici ne vide nikakav veliki problem u odsustvu izbornih kvota za manjine jer su članovi nacionalnih manjina predstavljeni u Vrhovnome sudu i drugim izabranim zakonodavnim tijelima u raznim regijama Ukrajine. Npr. u bačisarajskome i bjelogorskom okrugu na Krimu, postotak krimskih Tataara u lokalnim sudovima odgovara njihovom udjelu u ukupnom broju stanovnika.

Moglo bi se zaključiti da je europskim stručnjacima nejednakost uzrokovana direktnom ili skrivenom diskriminacijom važnija od formalnih antidiskriminacijskih zakonskih odredaba. U drugu ruku, ukrajinske vlasti, bar u nekim slučajevima, koriste protudiskriminacijske odredbe kao izgovor za postojeće nejednakosti (Hrytsenko, 2004.).

Poglavlje 2. Postojeći pristupi borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije u regijama

Djelatnost borbe protiv diskriminacije u Ukrajini organizacijski je još u povojima i ima pred sobom ogroman zadatak prevladavanja vladajućih stereotipa i obrambenih stavova većine.

Postojeći pristupi borbi protiv diskriminacije i ksenofobije u regijama projekta RIME variraju na nekoliko načina. Prvo, postoje smjernice i zakoni koje kreiraju vlade. Oni se među zemljama u kojima smo radili vrlo razlikuju. Primjeri se protežu kroz širok raspon obuhvaćajući demokratsko poštivanje manjinskih prava do otvorenog zlostavljanja manjina od strane vlada. Npr. u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj predstavljanje manjina je bitan dio novijih strateških inicijativa. Bugarska se priprema za članstvo u EU i stoga ratificira sve važne instrumente ljudskih prava i osmišljava nacionalne zakone kako bi to popratila. U Ukrajini su manjine službeno priznate dok je učinkovitost programa za podršku jezika i kulture manjkava. Naravno, zakonske odredbe ne zaustavljaju diskriminaciju već određuju očekivanje načina na koji se ljudi odnose jedni prema drugima i osigurava put za protest u slučaju njihovog nepoštivanja. U Rusiji traje borba za priznanje manjina u smislu prava na državljanstvo. Konačno, u Gruziji i Abhaziji nedavni sukobi napeli su odnose unatoč, ili čak zbog, prethodne bliskosti dviju zajednica. Ovo je našem projektu pružilo zanimljiv raspon za učenje iz različitih slučajeva i pokušaj iznalaženja zajedničkog tla za diskusiju o potrebama svakog društva i njegovih manjina kroz oblike treninga koji bi pomogli u stvaranju trajne promjene. U idućem poglavlju pokazat ćemo nastojanja projekta RIME u osiguravanju ovih različitih vrsta antidiskriminacijskog treninga.

Poglavlje 3. Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu

Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, Velika Britanija

Uvod

Projekt RIME namjeravao je istražiti pitanja koja proizlaze iz procesa primjene Durbanskog plana. Uz razvoj nacionalnog zakonodavstva koje primjenjuje trenutne međunarodne zakone i norme, bitna sastavnica borbe protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije etničkih manjina i domicilnog stanovništva oslanja se na promjenu u kulturi i stavovima većinske populacije. Kako bi pomogao uspostaviti takvu promjenu, RIME naglašava važnost treninga učitelja, ljudi koji rade s omladinom, i radnika u nevladinim organizacijama, s posebnim naglaskom na žene i mlade. Projekt nastoji obuhvatiti ove skupine u dominantnim i manjinskim etničkim zajednicama, zajednicama izbjeglica, raseljenih osoba unutar zemalja i ostalim posebno ranjivim zajednicama te u zajednicama koje doživljavaju napetosti koje proizlaze iz nedavnih nasilnih etničkih sukoba. Podrška, trening i edukacija lokanih djelatnika u nevladinim organizacijama i učitelja podržava dijalog između pripadnika različitih etničkih manjina u pomoći rekonstrukcije nakon sukoba i u sprečavanju daljeg sukoba i izgradnji multikulturalnih i tolerantnih demokracija u četirima regijama.

Središnji ciljevi projekta RIME

Neke od glavnih preporuka Durbanskog plana su jačanje nevladinih organizacija i građanskog društva u borbi protiv rasizma, obrazovanju za ljudska prava i multikulturalno društvo i poduzimanju mjera za osvještavanje. Uz to, Durbanski plan prepoznaje potrebu za suradnjom između akademskih institucija i nevladinih organizacija kako bi se poboljšali koncepti i analize, promovirala istraživanja, razmijenila iskustva i uspješno djelovanje u području borbe protiv rasizma i diskriminacije (Durbanska deklaracija, odlomak 93.) Ove ciljeve osnažuju nedavna otkrića Europske komisije koja kažu kako regionalno višestrano umrežavanje povećava učinak treninga.

Središnji cilj projekta RIME bio je pridonijeti borbi protiv rasizma, ksenofobije, etničke diskriminacije i vezanih nesnošljivosti:

- a) primjenjivanjem prioriteta Durbanske deklaracije
- b) ohrabivanjem spolnoga pristupa borbi protiv rasizma i etničke diskriminacije i
- c) razvijanjem održivoga niza aktivnosti usmjerenih prema mladim ljudima u regiji.

S obzirom na ovaj središnji cilj RIME je nastojao:

- Uključiti akademske partnere kako bi istraživanje osjetljivo na spol predstavili neakademsim korisnicima u regiji. Ovi partneri nastojali su osigurati nove studije o tome kako se rasizam, rasna diskriminacija, ksenofobija i vezane nesnošljivosti odražavaju u zakonima, politici, institucijama, upravnim normama i djelovanju u regiji i kako pridonose viktimizaciji i isključivanju pojedinaca i grupa (posebno prisilnih migranata, izbjeglica, interno raseljenih osoba kao i naročito ranjivih skupina kao što su Romi, Kurdi i mešketski Turci)
- Pridonijeti individualnom i zajedničkom procesu nadvladavanja etnički nasilnog sukoba i diskriminacije kroz osiguravanje metoda za radionice treninga koje uče sudionike kako si međusobno pomoći u određivanju i bavljenju pitanjem važnosti pomirbe i te nadvladavanju psiholoških prepreka koje sprečavaju ljude da krenu dalje.
- Prepoznavanje kako čimbenici koji pridonose „etničkoj politici“ uključuju ekonomski pritisak i potrebu za žrtvenim jancima, borbe za političku moć i odbijanje dijeljenja sredstava na širem teritoriju, dovodi nas do posebnog cilja projekta. Taj cilj obuhvaća međusobnu razmjenu spoznaja o različitim, ali povezanim iskustvima četiri regije sudionice i procjenu mogućnosti primjene posebnih djelatnosti u jednoj ili više regija unutar šireg područja djelovanja.
- Promicati poruku kako ove regije nisu nasilne u korijenu ili bez nade za mir, demokraciju i ljudska prava, stvarajući usmene priče i pamteći dio naših aktivnosti u zajednici. Ovo bi nam, kako je predloženo, omogućilo povratka multikulturalnih iskustava u regiji i prosljeđivanje njihovih pozitivnih elemenata mlađoj generaciji.
- Pridonijeti dijalogu koji može omogućiti konceptualni okvir za razumijevanje odnosa između zapadnjačkih diskursa antirasizma i multikulturalizma i iskustava u ciljanim regijama. Postojala je nada kako bi znanje i osnovu djelovanja akademskih partnera i partnera iz nevladinih organizacija korisničke skupine mogle sakupiti i iskoristiti u suočavanju s diskurzivnom konstrukcijom regija i njihovih ljudi sklonih ekstremizmu i sukobu.
- Potencirati znanje proizašlo iz istraživanja te iskustvo i domicilni multikulturalizam u regiji kako bi se stvorio niz relevantnih aktivnosti koje bi pomogle u borbi protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i vezanih nesnošljivosti među mlađom generacijom regije kojoj se trenutni period sukoba i nesnošljivosti čini kao norma. Poseban cilj projekta bio je razviti i ojačati postojeće projekte nevladinih organizacija i nastavnički posao kako unutar tako i izvan škola.

Poglavlje 3. Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu

- Pridonijeti izgradnji aktivnog i učinkovitog građanskog društva koje bi nastavilo ovu vrstu djelatnosti po završetku našeg projekta ujedinjujući nevladine organizacije koji već rade na području promocije građanskog obrazovanja i manjinskih prava s lokalnim i akademikima Velike Britanije te krovnim nevladinim udrugama kako bi razvili, ojačali i proširili postojeću dobru djelatnost.

Tri teme koje opisuju primjenu Durbanskog plana

Uzimajući u obzir kontekst duboko ukorijenjenog rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i vezanih nesnošljivosti u četirima regijama o kojima se ovdje raspravlja, projekt RIME oblikovao je program primjene Durbanskog plana u četirima ciljanim regijama, a prema sljedeće trima temama:

- *razotkrivanje institucionalizacije ksenofobije i etničke diskriminacije*
- *promicanje izražavanja domicilnog multikulturalizma*
- *oslobađanje energije mladih ljudi.*

Ovaj poredak poslova je ukorijenjen u dubokoj osjetljivosti za lokalne potrebe regija i u obavezi uspostavljanja ujedinenog europskog pristupa borbi protiv ksenofobije i etničke diskriminacije koji će biti uzajamno razumljiv, uključiv i, kao rezultat toga, moćan. Aktivnostima se nastojalo:

1. *utvrditi zajednički niz mjerila za utvrđivanje ksenofobije i etničke diskriminacije*
2. *osigurati trening uz metodu koja je primjenjiva u širokom rasponu različitih konteksta*
3. *priznati da snaga za promjene dolazi od pozivanja na lokalno ukorijenjeno iskustvo multikulturalizma, a ne od primanja vanjskih iskustava*
4. *graditi na postojećoj dobroj praksi u regiji osiguravajući okvir za razvoj ili produžetak projekata koji koriste iznađenu metodu;*
5. *prepoznati ranjivost mladih ljudi od ksenofobičnih poruka, ali također njihovu sposobnost da ih iskoriste i suprotstave im se*
6. *Naglasiti da su rasizam i spolna nejednakost isprepleteni.*

Projekt RIME je utvrdio jednu od svojih primarnih ciljanih skupina, djecu i mlade ljude, pošto je uključivanje mladih najvažniji čimbenik u postizanju prave promjene (Durbanska deklaracija, odjeljak 120-1). Djeca i mladi u ciljanim regijama prva su generacija novih Europljana i kao takvi su i objekti politike etničke tolerancije, uključivanja i multikulturalizma u široj Europi, a također i subjekti takve politike dok ispituju svoje osobne stavove prema lokalnim etničkim manjinama. Ukratko, oni imaju ogroman ulog u uspostavljanju zajedničkog europskog dijaloga koji im omogućuje da vide dalje od usitnjenih lokalnih etničkih razlika, stereotipa i povijesti prošlih sukoba prema zajedničkim europskim horizontima. Učitelji, radnici nevladinih organizacija, radnici s omladinom i migrantima ciljani su skupina za aktivnosti treninga zbog njihove uloge u razvoju tih novih horizonata među našim ciljanim skupinama (djecom i mladima, ženama, izbjeglicama, interno raseljenim osobama i posebno ranjivim etničkim manjinama i ostalim zajednicama). Učitelji imaju važnu ulogu kako u održavanju tako i u suprotstavljanju postojećim stavovima među mladima dok se suočavaju s izazovima vlastitog obrazovanja i socijalizacije u kulturama gdje je etnička nesnošljivost duboko ukorijenjena. Žene su prepoznate kao ciljani skupina djelomice zbog iskazanog cilja prepoznavanja posebnih načina na koje su etnička i spolna diskriminacija isprepletene. Njihovo aktivno sudjelovanje ključno je i stoga što: u ciljanim regijama građansko društvo ukorijenjeno je u aktivnostima socijalnog umrežavanja u kojem žene igraju vodeću ulogu; i u njihovim ulogama majki, sestara, tetki i baki žene su središte prijenosa kulturnih vrijednosti među generacijama. Pokretanje žena je stoga, kao i mladih, važno sredstvo maksimiziranja učinka multikulturalnog obrazovanja među dominantnim etničkim stanovništvom i osnaživanja etničkih manjina i ostalih ranjivih skupina „s dna prema gore“ pristup u unutrašnjosti je ovdje predloženog pristupa i trebalo bi ga slijediti tijekom primjene svakog programa.

Razotkrivanje institucionalizacije ksenofobije i etničke diskriminacije

Projekt RIME započeo analizom potreba, koja je, sa stajališta regije, uključila procjene razumijevanja etničke tolerancije i nesnošljivosti od strane zajednice te utvrđivanje pitanja oko kojih su se lokalne zajednice spremne angažirati i tražiti napredak u rješavanju posebnih problema. Uključivao je također formalniju identifikaciju svih postojećih djelatnih projekata, njihove učinkovitosti i potencijala za razvoj i regionalni transfer.

Poglavlje 3. Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu

Promicanje izražavanja domicilnog multikulturalizma

Iz temeljnih radova i rasprava na radionicama postalo je jasno da su sve regije uistinu iskusile periode mirnog multikulturalizma koji su kasnije prekinuti autoritarnim režimima i/ili sukobima koje su pokrenule političke skupine stvarajući granice među ljudima i zajednicama. Ipak, napetosti, kako je primijećeno, također imaju i povijesne korijene. Npr. u slučaju antisemitizma i tlačenja Roma.

Oslobađanje energije mladih ljudi

U slučaju mladih ljudi, aktivnosti su angažirale mlade ne samo u učionici već i u neformalnim, slobodnim aktivnostima. Nedostatak vanškolskih aktivnosti koje se mogu priuštiti ozbiljan je društveni problem u ciljanim regijama i mladi su često zapravo svjesni načina na koji ova činjenica ograničava njihovo socijalno iskustvo. Vanškolske aktivnosti omogućavaju mladima razvitak ili primjenu posebnih vještina (fotografija, sport, debata), ali u kontekstu koji ih zbližava u međusobnom dijalogu raznih kultura ili vjera čiji rezultat mogu u nekom obliku prikazati široj zajednici i tako izazvati njezinu reakciju.

Spolna jednakost isprepletenost

Projekt RIME prepoznao je isprepletenost borbe protiv rasizma i spolne nejednakosti. Stoga je uključio spolno određenu perspektivu i usredotočio se izravno na partnerske nevladine organizacije koje rade sa ženama. Primili su podršku pri osmišljavanju popratnih aktivnosti, posebno kroz mini projekte.

Aktivnosti projekta RIME

Lokale radionice

RIME je održao šest lokalnih radionica u kojima su se susretale po dvije regije kako bi razgovarale o glavnim temama. Na svim radionicama postojali su akademski pozadinski radovi, analize potreba nevladinih udruga i elementi treninga.

Nadgledanje lokalnih projekata/aktivnosti

Lokalni projekti stvoreni na radionicama primijenjeni su od strane lokalnih partnera i sudionika u regionalnim radionicama. Ovaj priručnik odredio je pristupe na kojima su se zasnivali mini projekti, iako je i razvoj ostalih djelatnosti također bio potican.

Završna konferencija

Na završnoj konferenciji djelatnici nevladinih udruga iz četiri regije, koji su sudjelovali na radionicama o priručniku za trening, predstavili su svoje minimalne projekte i sudjelovali u aktivnostima koje su vodili lokalni partneri kao što su nogomet za mir i oporavak od rata i igranje s mladim ljudima. Konferencija je također uključivala prikazivanje RIME videa, plesne predstave i plenarnu diskusiju o ishodima projekta. Završna konferencija potaknula je izmjenu dobre prakse.

Priručnik za vježbenike

Ovaj priručnik osigurava način otvorenog učenja i može se koristiti po završetku projekta. Najvažnije, priručnik je pisan na lokalnim jezicima u suradnji s NGO partnerima.

Stvaranje filma na lokalnim jezicima

Za ilustraciju priručnika i kao samostalno oruđe za podizanje osviještenosti, projekt je stvorio profesionalni video film na relevantnim lokalnim jezicima. Film prikazuje primjere uspješnih mini-projekata o poticanju domicilnog multikulturalizma u relevantnim zajednicama. Također pokazuje na koji način su metode uvedene u priručniku iskorištene za osmišljavanje i provođenje projekata.

Dva posebna izdanja dnevnika i uređenih zbirki

Finalna RIME aktivnost biti će objavljivanje dva toma akademskih radova koji će dalje širiti rezultate projekta i obavijestiti akademsku zajednicu o inovativnim metodama koje kombiniraju istraživanje djelatnosti i razvoj otvorenih materijala za učenje za vježbenike.

Poglavlje 3. Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu

Metodologija projekta RIME

Metodologiju RIME projekta nadahnula su tri glavna pristupa.

Materijali za otvoreno učenje

Materijali za otvoreno učenja tradicionalno su razvijani kako bi uključili učenike koji su propustili prilike za formalno učenje. U kontekstu regionalnih korisnika RIME-a ova vrsta materijala bit će iznimno korisna pošto ne zahtijeva institucijsku podršku tradicionalnih sredstava za učenje. Umjesto toga, materijal potiče korisnika da pristupi temi kroz svoje nakupljeno iskustvo koje će interaktivno koristiti. Vodeći princip materijala otvorenog učenja nije samo osiguravanje informacije, već poticanje analize i progresivnog razvoja mišljenja. Navedeno zahtijeva propitivanje predstavljenih zamisli i uspostavljanje ključnih ishoda procesa učenja u smislu vještina kao što su načini rješavanja dvojbi i promišljanja. Materijali su zasnovani na iskustvu i praksi.

Praktično istraživanje

Praktično istraživanje nastoji ispreplesti djelatnost zajednice i istraživanje kako bi to istraživanje učinilo relevantnim za uključene zajednice. Ovo podrazumijeva uključivanje zajednica u projekte kakao bi se istraživalo nešto korisno za zajednicu. Često su specifične nepravde u zajednicama korištene kao opravdanje za projekte praktičnog istraživanja. To još znači da rezultate u zajednici treba predstaviti na pristupačan način, uključujući djelatnosti kojima bi se ponovno 'oslovlila' istraživana nepravda. Istraživanje aktivnosti korišteno je u edukaciji od ranih 1970-ih i stvorilo je prostor za aktivno uključivanje učenika u stvaranju društvene promjene. Pitanja spolne nejednakosti i rasne i etničke diskriminacije bila su u srcu istraživanja aktivnosti.

U projektu RIME dio istraživanja i poduzetih aktivnosti treninga bilo je razmišljanje o načinu na koji se etnički identiteti mogu politički iskoristiti te konstruirati i rekonstruirati. Ovaj pristup odnosio se podjednako na trenere kao i na sudionike u regijama u kojima već postoji snažan osjećaj poticanja stvaranja i razvoja specifičnih etničkih neprijatelja (na nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima) od strane središnjih političkih moći kako bi se skrenula pažnja od temeljnih društveno-ekonomskih problema s kojima se suočavaju sve etničke skupine u regiji. Naš izbor integracije relevantnog istraživanja s djelatnošću i aktivnostima u regijama zasnivao se na priznanju da jedino produbljeno razumijevanje ciljanih regija može osigurati potreban dijalog između zapadnjačkog diskursa antirasizma i multikulturalizma i iskustava lokalnih aktera, te tako i osloboditi potisnuti domicilni multikulturalizam u ciljanim regijama.

Oruđa savjetovanja

Nadograđujući na impresivnu količinu posla koju su obavile Zajednice za ponovnu procjenu savjetovanja i nedavno osnovana nevladina udruga Ujedinjeni pri zaustavljanju rasizma, ovaj projekt želi podržati postojeće inicijative u borbi protiv rasizma, ksenofobije i diskriminacije uvodeći neka jednostavna i učinkovita oruđa za vježbenike. Ova oruđa zasnivaju se na nekoliko ključnih spoznaja, razvijena su kroz praksu ovakvog oblika uzajamnog savjetovanja. Osnovna zamisao je da ljudi ne funkcioniraju učinkovito i autentično kada djeluju na osnovu starih bolnih iskustava. Njihovo djelovanje znatno se poboljšava kada imaju priliku emocionalnog otpustiti stare boli. Ta vrsta ispusnog ventila u mnogome je potpomognuta procesom koji počinje jednostavno sa izmjeničnim slušanjem. Kroz djelovanje u (malim) skupinama i učenje iz posebno prilagođene literature ovaj mehanizam može se učiniti složenijim i ljudi učinkovitijima u pomoći drugima pri prevladavanju njihovih emocionalnih granica, a sve s ciljem osnaživanja i veće učinkovitosti njihovog djelovanja.

Razlog za predlaganje ove metodologije je njezina usklađenost sa ciljevima Durbanske deklaracije i Programom o ljudskim pravima i demokraciji Europske komisije, a sve u cilju stvaranja lokalnih kapaciteta, omogućavanja lokalnog osnaživanja i osiguravanja važnosti projekta za vježbenike. Primjećujemo kako ovo ima poseban odjek u ciljnim regijama provedbe projekta RIME u kojima je dosadašnje iskustvo pokazalo da intervencije koje se ne oslanjaju na jake ljudske resurse imaju ograničen uspjeh, posebno u njihovim mogućnostima za unutrašnju regionalnu i međuregionalnu prenosivost i održivost.

Zaključak: Rezultati projekta RIME

Pažnja, briga i podrška međunarodne zajednice često su bile usmjerene na grupe zahvaćene sukobom. Učinak stvarne promjene u stavovima i smjernicama ipak će vjerojatno biti najveći na skupine u situacijama prije ili poslije sukoba. Projekt RIME usmjeren je na regije unutar šire europske zone u kojima je sukob u nedavnoj prošlosti pokretao zajednice i predstavljao duh prošlosti koji sprječava prihvaćanje etničkih raznolikosti. Stoga je ovaj projekt djelovao na razne načine kako bi poboljšao situaciju sudionika i njihove šire publike:

Poglavlje 3. Doprinos projekta RIME antidiskriminacijskom treningu

- Unutar i izvan regija podigao je svjesnost o situaciji ciljanih skupina tamo gdje su one zasjenjene (nezavidan položaj mešketskih Turaka, romske manjine).
- Osnažio vježbenike i vođe zajednica prepoznajući i koristeći njihovo iskustvo u stvaranju izvornog dijaloga o značenju multikulturalizma u raznolikom europskoj zoni.
- Osigurao trajnu podršku u obliku Priručnika za trenere s oruđima iskoristivim u širokom rasponu lokalnih konteksta za oslobađanje energije u zajednicama.
- Integrirao istraživanje i aktivnosti kako bi ovlastio skupine sudionika da prenesu poruku lokalnim tvorcima politike.
- Ujediniio ljude diljem regije u izmjeni najučinkovitijeg djelovanja.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Bojan Stančević, Transparency International, Bosna i Hercegovina

Bosna i Hercegovina: srce zapadnog Balkana

Mladi ljudi u Bosni i Hercegovini, kao i svugdje, skupina su ljudi s različitim interesima koji svejedno dijele određeno društveno mjesto: na početku su života, svi imaju nade i želje za budućnost, i iskoristimo popularnu frazu, na njima svijet ostaje. Iskusili su zastrašujući građanski rat koji je uzrokovala generacija njihovih roditelja, baka i djedova; rat na koji su imali vrlo malo utjecaja, ali je on imao velike posljedice na njihove živote. Dok se oporavak nakon građanskog rata u pogođenim zemljama nastavlja, također nastoje prijeći iz jednostranačkog režima u pluralizam, demokraciju i tržišnu ekonomiju što predstavlja dodatne izazove u ionako nestabilnoj regiji.

Strah, teror i nacionalistička propaganda uništili su organizacijske i institucijske strukture koje su povezivale regiju i dijelile ju na male odvojene etničke enklave s malo ili nimalo interakcije. Isto je slučaj za strukture organizacija mladih. Štoviše, iako je broj nevladinih udruga porastao – što uključuje mnoge ljude koji rješavaju pitanja povezana s mladima – suradnja među njima na lokalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini je nakon rata ograničena. Razgovor s mladima u regiji otkriva slabu vjeru u poboljšanje situacije i – najviše uznemirujući – osjećaj da nad tim nemaju utjecaja. To stvara osjećaj življenja u „mentalnom zatvoru“; mladi doživljavaju sebe kao žrtve političkog sistema s nemogućnošću utjecaja na vlastitu situaciju.

Posljednje godine razdoblje su političkih promjena kako u Hrvatskoj tako i u Srbiji i Crnoj Gori što znači da procesi pomirbe i kretanje ka demokraciji konačno polako napreduju. No, nacionalizam i autoritarna vlast često su određivali politički plan i promjena kojoj su se svi nadali je utihnula u mnogim područjima, što mlade ljude čini još više razočaranima. Ovo je kontekst u kojem ću opisati neke od djelatnosti koje je moja organizacija poduzimala s mladima u BiH sa stajališta da treneri svuda prilagođavaju metodu kao i specifične zadatke prema posebnim potrebama njihovih sudionika.

Analiza i pozadina problema

Trenutno postoje mnoge različite organizacije mladih na lokalnim, nacionalnim i regionalnim razinama u BiH, ali uz nedostatak koordinacije. Često imaju malo ili uopće nemaju međusobnog kontakta, iako djeluju na istom polju. Sveukupni cilj osnaživanja organizacija mladih pri preuzimanju aktivne uloge u razvoju građanskog društva i promociji pomirbe i demokracije može biti vrlo apstraktan. Još jedan ključni čimbenik je ovisnost međunarodne suradnje organizacija za mlade o nizu vanjskih čimbenika koji se ne bi trebali podcjenjivati ili pojednostavljivati.

Drugi problem za mlade u BiH je veoma ograničen pristup sudjelovanju u procesu donošenja odluka i razvoju društva. Službena omladinska politika regije je više-manje koncentrirana na obrazovni sustav, što često služi kao oruđe za umnožavanje nacionalističkih stereotipa. Metode poučavanja ne razvijaju učenikovo kritičko mišljenje koje je potrebno za sudjelovanje u demokratskom društvu. Posljedično, potreba za nekom vrstom neformalnog obrazovanja postaje sve veća kako u organizacijama za mlade, tako i u strukturama koje ih predstavljaju.

U novoobjavljenom izvještaju o mladima u BiH zaključuje se da više od 69% mladih ljudi u BiH želi napustiti zemlju jer se osjećaju marginaliziranim. Ovo bi značilo da su mladi pasivni i nedostaje im želje za preuzimanjem aktivne uloge u razvijanju društva. To nadalje pokazuje i visok stupanj nezaposlenosti među mladima u regiji. Kako bi se nadvladala ova apatija, važno je da mladi ljudi u BiH i u širem području Jugoistočne Europe (JIE) iskuse kako aktivno sudjelovanje u razvoju društva sa sobom nosi i utjecaj. Organizacije mladih, koje već nastoje zauzeti aktivnu ulogu u društvu, kao poticaj trebaju međunarodno priznanje i podršku kako bi nastavile i razvile svoju djelatnost.

Nacionalistička propaganda stvara stereotipe o nama i njima i stvara strah od uljeza koji sprječava demokratski razvoj u regiji. Ovo je prepreka dijalogu i pluralizmu zasnovanom na poštivanju različitih gledišta.

Ujedinjavanjem mladih stvaramo prostor za suprotstavljanje tim mitovima i dajemo ljudima priliku da vide kako omladina ima zajednički interes u dobivanju pristupa strukturama moći i da će udruživanjem snaga postati jači. Ovo će, nadamo se, dovesti do stvaranja reprezentativnih organizacija mladih i struktura koje će dati glas mladima na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj razini.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Profil sudionika seminara ili zasjedanja tijekom treninga

Sudionici treninga trebali bi biti odabrani na osnovu otvorenog poziva svim potencijalno zainteresiranim partnerskim organizacijama i institucijama s kojima organizatori surađuju. Organizatori se prvenstveno trebaju pozabaviti stvaranjem raznolike skupine sudionika sposobnih baviti se složenim pitanjima treninga na osnovu njihovog vlastitog znanja i iskustva. Grupa treba biti sastavljena od sudionika različitog organizacijskog, institucijskog, nacionalnog i kulturnog porijekla. Sudionici trebaju dolaziti iz nekoliko glavnih vrsta organizacija: vladine organizacije/vlasti, nevladine omladinske organizacije (nacionalne i međunarodne); i institucije koje provode istraživanja o mladim ljudima. Korist ove raznolikosti je ujedinjavanje različitih sudionika koji mogu razgovarati o zajedničkim pitanjima i spoznati kako međusobne razlike nisu samo prepreke u komunikaciji, već u isto vrijeme polazišta zajedničkog rada.

Metodologija i metode

Opći metodološki kontekst mojeg djelovanja može se okarakterizirati kao:

- interaktivan
- pristupačan
- usmjerena prema iskustvenome učenju
- poticajan za individualan i grupni način učenja koristi se skupinom kao sredstvom.

Razlikujem četiri niza neformalnih metoda učenja i poučavanja, kao što slijedi:

1. metode zasnovane na komunikaciji: interakcija, dijalog, meditacija
2. metode zasnovane na aktivnosti: iskustvo, vježba, eksperimentiranje
3. društveno zasnovane metode: partnerstvo, timski rad, umrežavanje
4. metode usmjerene prema sebi: kreativnost, otkriće, odgovornost.

Ove metode, koje upotrebljavam kao pravilo na svom treningu, nisu jedinstvene za područje rada s mladima, dugo su korištene u širokom rasponu djelatnosti obrazovanja u zajednici i obrazovanja odraslih. Doista, može se ustvrditi kako su neformalne metode učenja i poučavanja razvijene i primjenjivane prvenstveno u kontekstu temeljnog obrazovanja odraslih, posebno onih koji žive u izoliranim regijama i zemljama u razvoju. Nasuprot tome, tradicija rada s mladima pod velikim je utjecajem društvenog odgoja prema načelima brige i kontrole jer su organizacije mladih uvijek uključivale – implicitno ili eksplicitno – društveno-političku ulogu i misiju. Promišljanje obrazovnih dimenzija aktivnosti područja rada s mladima razvijalo se relativno sporo i djelomično te ponekad uz stanovit otpor jer, naposljetku, središnji je cilj ne biti poput škole.

Veća osviještenost o obrazovnoj dimenziji i istovremeni razvoj odgovarajućih metoda oblikovani su prije svega na području obrazovanja o političkome djelovanju i učenju o međusobnom utjecaju različitih kultura. Ove teme osigurale su pravi sadržaj učenja i poučavanja koji leži u srcu neformalnog obrazovanja u području rada s mladima. Na izbor metoda utječu upravo zahtjevi ove vrste sadržaja. Ključna značajka takvog izbora je uvjerenje kako obrazovanje za aktivnu ulogu građanina u demokratskom društvu s međukulturalnom komponentom može biti uspješno samo ako su riječi izravno praćene djelima a teorije praksom. Poučavanje o jednakim pravima mora biti praćeno ravnopravnim odnosom između učitelja i učenika. Toleriranje nepoznatog i nejasnog stječe se pažljivo pripremljenim otkrivanjem i suočavanjem s čudnim i nerazumljivim. Cijeniti vrline parlamentarne debate kao oblika demokratskog odlučivanja postaje realno i korisno kada mladi ljudi također nauče i praktične vještine grupne diskusije, pregovaranja i nagodbe.

Vježbenici koji rade u okružju formalnog obrazovanja mogli bi proturječiti da također imaju koristi od tih metoda učenja i poučavanja: u većini slučajeva takve tvrdnje su opravdane. Ipak, formalna okruženja nisu čak ni glavna sastavnica svega što čine. Prvo, škole i fakulteti doslovno su obavezni, preči što širi program koji je još uvijek, skoro u cijelosti, zasnovan na predmetu za koji je čvrsto ustanovljena posebna didaktika. Otvorenije metode učenja i poučavanja lakše usvaja jedna skupina predmeta od druge. Zanimljivo pitanje koje proizlazi iz neformalnog obrazovanja u području rada s mladima je: postoje li posebne vrste sadržaja koje su istinski nepodobne za neformalan kontekst i metode učenja? Ako da – zašto da; ako ne – zašto ne? Postavljanje ovih pitanja pomoglo bi u preciznijem razjašnjavanju najvažnijih razlika između formalnog i neformalnog učenja. Odgovori bi također mogli pokazati vrijednost neformalnih metoda kroz raspon ozračja za učenje.

Postoje i brojni dokumentirani primjeri pokušaja osuvremenjivanja metoda procjene, kako bi se učinile ne samo učinkovitijima već i humanijima. Ipak, savršeno je razumljiva činjenica da se područje rada s mladima s određenom oprezom odnosi prema pozivu na vrednovanje neformalno stečenih kvalifikacija mladih ljudi i usmjeravanje nastojanja prema sustavu za priznanje

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

na europskoj razini neformalnih vježbenika. Odgovarajuće metode učenja i poučavanja moraju pratiti odgovarajuće metode priznanja i evaluacije u neformalnom području.

Vještine trenera i očekivani rezultati pri radu sa skupinama različitih veličina

Skupina 1: Rad sa skupinama od 3 do 6 sudionika.

Vještine:

- strpljenje
- aktivno slušanje
- vještine vođenja
- povjerenje u vlastiti odnos s ljudima
- tumačenje tjelesnog jezika
- entuzijizam
- smisao za humor.

Stavovi:

- vjerovati u vještine i znanje skupine
- izgraditi indirektne odnose u skupini
- poticati sudjelovanje, stvoriti atmosferu tolerancije
- reagirati na potrebe učesnika.

Potrebno znanje:

- Dobro poznavanje teme
- Barem osnovno znanje o radu u skupinama

Skupina 2: Rad sa skupinama od 7 do 10 sudionika.

Vještine:

- sposobnost korištenja znanja skupine
- sposobnost motiviranja sudionika na podjelu zamisli
- sposobnost pokretanja skupine
- sposobnost korištenja tijela i verbalnog jezika za stvaranje povjerljivosti, povjerenja i sigurnosti
- sposobnost organizacije grupnih resursa.

Stavovi:

- cijeniti sve komentare i pitanja, čak i manje važna
- dopustiti skupini samostalno odlučivanje.

Potrebno znanje:

- sposobnost produblivanja diskusije
- poznavanje posebno ciljane skupine.

Skupina 3: Rad sa skupinama od 11 do 18 sudionika.

Vještine:

- komunikacija, potpomaganje, aktivno slušanje, prilagodljivost
- ohrabrenje, empatija, sposobnost stvaranja sigurnog ozračja ispunjenog povjerenjem
- pozitivan govor tijela
- sposobnost pružanja jače strukture uz zadržavanje prilagodljivosti
- sposobnost stvaranja ideja, npr. ukoliko netko priča, svi slušaju.

Stavovi:

- dopustiti sudionicima da utječu na program, npr. razmjenom ideja
- biti otvoren za očekivanja
- biti osjetljiviji za grupnu dinamiku, npr. tko dominira, tko ne govori
- uključiti sve bez primjene pritiska.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Znanje:

- Potrebno je znanje na istoj razini kao za 3. skupinu

Skupina 4: Rad sa skupinama od 19 do 30 sudionika.

- biti jasan i poučan
- koristiti kognitivni pristup
- tolerirati tjeskobu
- ostati usredotočen.

Skupina 5: Rad sa skupinama od 30 i više sudionika.

Vještine:

- sposobnost iskazivanja vlastitog glasa
- pozitivan govor tijela
- samopouzdan govornik
- dobre vještine potpomaganja
- sposobnost organiziranja i strukturiranja.

Stavovi:

- biti pažljiv
- biti uključiv
- zadržati sigurnost nazočnosti
- zadržati razdaljinu od grupe
- zabavni pristup
- strpljenje.

Znanje:

- manja potreba za dominiranjem u raspravi
- dobro poznavanje grupne dinamike
- dobro poznavanje različitih metoda.

Veličina skupina i stupanj uključenosti

Veličina	Komunikacija u grupi	Struktura grupe/metode
3-6 ljudi:	Svi govore.	Grupa koja raspravlja, npr. metoda 66 (6 ljudi razgovara o temi 6 minuta) radne grupe.
7-10 ljudi:	Gotovo svi govore. Tiši ljudi govore manje. Jedno ili dvoje ne smiju govoriti uopšte.	Radne grupe, male tematske radionice.
11-18 ljudi:	5 ili 6 ljudi govore puno, 3 ili 4 ostalih priključuje se povremeno.	Radionica, plenarno zasjedanje.
19-30 ljudi:	3 ili 4 ljudi potencijalno dominira.	Plenarno zasjedanje (prezentacije /rezultati, film/, kratka teoretska informacija, evaluacije), radne grupe.
30+ ljudi:	Najmanji stepen uključenosti.	Što je grupa veća, kraći su plenarni sastanci.

Izvor: T-Kit 2000:81

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Vježbe treninga

Aktivatori (energizers) i ledolomci (icebreakers)

Aktivatori i ledolomci su suvremena oruđa neformalnog obrazovanja osmišljena kako bi osigurala dobru početnu točku za svaki dan ili kako bi pomogla treneru kada on ili ona osjeti usporavanje grupne dinamike ili sudionici nisu usredotočeni. Sudionici ih veoma vole jer im pomažu pri razbuđivanju i omogućuju im da pokažu kreativnost ili počnu razmišljati. Treneri ih vole jer nakon samo jedne takve vježbe sa nekom skupinom postaje razumljiva njihova primjena u skupini koju treniraju. Ispod je kratak uvod u nekoliko aktivatora i ledolomaca te neki od njihovih najdražih početaka pojedinog dana.

Ledolomci

Ledolomci su alati koji omogućuju vođi skupine nadgledanje interakcije, stimuliranje kreativnog mišljenja, suprotstavljanje osnovnim pretpostavkama, ilustriranje novih koncepcija i uvođenje posebnog materijala (Enciklopedija ledolomaca, 1983.). Kao takvi, ledolomci se mogu upotrijebiti uvijek kada voditelj treba okupiti skupinu, ujediniti ih i pomoći im da krenu dalje.

Aktivatori

Aktivatori su brze i zabavne aktivnosti koje pokreću ljude, nasmijavaju ih i opuštaju. Idealne su za sam početak sastanka ili kada stvari postanu dosadne i razvučene. Također su korisne nakon stanke jer pomažu ljudima da ponovno usmjere pažnju na skupinu i odvrate je od stvari kojima su se bavili tijekom stanke. Aktivatori mogu biti korišteni iz istih razloga i općenito se smatraju najboljima za pitanja u sredini sastanka, treninga, radionice ili drugog iskustva u grupnom učenju. Nekoliko takvih aktivnosti opisat ćemo u nastavku.

Intervjuiranje i predstavljanje

Ledolomac za početak dana tijekom višednevnog treninga
[Preuzeto od Lynn Brown s dodacima Petera Hursta]

1. Ciljevi:

Naučiti dovoljno o nekoj drugoj osobi kako bismo je predstavili ostatku skupine. Svi sudionici slušaju o ostalim sudionicima iz perspektive treće osobe umjesto od osoba o kojima je riječ. Pomalo je naporno za sudionike zamoliti nekoga koga su tek upoznali da im ispriča dovoljno o sebi kako bi ga predstavili.

2. Tijek aktivnosti:

Stvoriti parove među sudionicima. Timovi ispituju jedni druge, a potom se izmjenjuju pri predstavljanju drugog člana tima ukupnom slušateljstvu. Intervjui bi trebali biti ograničeni na otprilike 1 do 2 minute, ovisno o vremenu koje želite potrošiti na ovu aktivnost.

3. Komentari:

Možete unaprijed pripremiti pitanja ili osigurati samo opće smjernice za intervju. Možete tražiti ljude da za intervju odaberu nekoga koga još ne poznaju.

Bacanje lopte / skupno žongliranje

- ledolomac za drugi dan višednevnog treninga
- dobro za skupinu od 12 do 30 članova u kojoj se neki ljudi poznaju, ali cijela skupina se još upoznaje:

Imate tri teniske loptice pri ruci. Skupinu postavite u krug.

Voditelj baca jednu loptu nekome u skupini čije ime zna i pri tome izgovara to ime, a potom ime druge osobe (npr. Sandy Johnu). John (osoba koja prima loptu) baca loptu nekome čije ime zna (npr. John Philu). Phil baca nekome čije ime zna i tako dalje, govoreći oba imena cijelo vrijeme u krugu. Lopta se baca isključivo dok je svi u krugu nisu dobili i dok sva imena nisu izrečena.

POTOM voditelj ponovno počinje i baca loptu istoj osobi (Sandy Johnu Philu, itd.) samo ovaj put sa dvjema lopticama u slijedu (ne u isto vrijeme), izgovarajući oba imena dva puta. Loptice se bacaju istim ljudima kojima su prije bacane, prvo jedna lopta, onda sljedeća, dok ponovno ne dođu do voditelja obišavši cijeli krug.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

POTOM voditelj počinje nanovo, ali sada sa svim trima lopticama. Govoreći imena svaki put, sve tri loptice se bacaju jedna za drugom istim redoslijedom dok se ne vrate voditelju.

Kada se dođe do faze kada se bacaju sve tri loptice, postaje poprilično kaotično i zabavno. Do sada su sva imena izrečena toliko puta da bi svi trebali znati tko je tko i biti dobro zagrijani i spremni za početak. Ako (ili prije treba reći kada) netko ispusti loptu, jednostavno mu/joj dajte priliku da lopticu pokupi i nastavi gdje je stao/la – nema potrebe ponovno započinjati.

Pronađi predmet

- ledolamac za bilo koji dan višednevnog treninga.

1. Ciljevi:

Stvoriti okolinu u kojoj je sigurno da ljudi u širem smislu nego što bi normalno bilo prihvaćeno u društvu pričaju o tome tko su.

Učiti o drugima u skupini.

2. Tijek aktivnosti:

Dati sudionicima 10 minuta da pronađu predmet koji predstavlja jedno od sljedećeg: kako se danas osjećaju, čemu teže, kako se osjećaju na svojem radnom mjestu, čega bi se željeli odreći, što bi željeli da bude prisutno – mogućnosti su širom otvorene.

Sudionici mogu svoj predmet držati ili ga staviti u središte prostorije (što pretpostavlja da su u krugu na podu ili na stolicama).

Neka svaki sudionik podijeli sa skupinom što njemu predstavlja odabrani predmet. Može se ustanoviti red izlaganja, poslije prvoga dobrovoljca redom govore ostali ili se dopušta izlaganje onomu tko je spreman (ova mogućnost često je najbolja).

3. Neke stvari koje treba uzeti u obzir:

Veličina – izvodio sam ovu vježbu s najviše 16 ljudi i vjerojatno je trajala 30 minuta. Većina ljudi ne izdržava dugo.

Prirodan okoliš pomaže zbog velikog broja predmeta koji se tamo mogu pronaći. Provodio sam ovu vježbu i u domovima. Mislim da se može izvesti i u uredskom okruženju, ali pod pretpostavkom da sudionici utroše više vremena lutajući u potrazi za nečim.

Pomaže naglasiti sudionicima da ne moraju pronaći njima najvažniji predmet, tj. ne trebaju previše razmišljati već dopustiti predmetima da govore za sebe, a svaki detalj treba ući u razmatranje. To je također dobar primjer mogućnosti izbora utemeljen na shvaćanju da učenje zahtijeva spremnost na riskiranje jer sudionici mogu odabrati koliko svojega unutrašnjeg života žele podijeliti.

Vježba 1. Odnosi između manjinskih i većinskih skupina

- UVOD ZA TRENERE

Danas vrlo često zahtijevamo od ljudi da prema nama budu tolerantni. Ipak, pitamo li se koliko smo sami tolerantni, gdje su naše vlastite granice tolerancije i zašto? Koji su korijeni našeg ponašanja prema drugim ljudima? Ova metoda istražuje postojeća iskustva, razmatra granice tolerancije, odnose između različitih rasa, diskriminaciju i promiče solidarnost.

- POTREBNA SREDSTVA

Kopije situacija i uloga sudionika.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

- VELIČINA SKUPINE

10 do 15. Može se provesti i s ukupnim brojem sudionika pri čemu smanjujemo sudionicima mogućnost da zauzmu tuđe mjesto. Također se može provesti s minimalno 5 ljudi. U tom slučaju možemo koristiti videokameru kako bismo snimili vježbu i prikazali je sudionicima prije rasprave.

- VRIJEME

Približno 45 do 50 minuta za cjelokupnu vježbu. Potrebno je planirati i dodatno vrijeme za stanke, koje obično trebaju slijediti nakon razvijanja scenarija kako bi se sudionicima omogućio izlazak iz uloge prije rasprave.

- KORAK PO KORAK.: SITUACIJA

Mladića iz diskriminirane skupine X (smislite primjer važan za skupinu) iz vašeg grada prilikom izlaska iz kluba napada nasilna skupina mladih kriminalaca na ulici poslije ponoći. teško je povrijeđen i smješten je u bolnici. Nakon incidenta udruga skupine X vašeg grada šalje pismo ostalim manjinskim organizacijama da sazovu sastanak kako bi definirale zajedničko javno djelovanje kao odgovor takvom razvoju događaja u vašem gradu. Policija ne ulaže nikakav napor kako bi uhvatila napadače.

- ULOGE

2 predstavnika organizacije koja su napisala pismo;
1 predstavnik druge lokalne manjinske zajednice;
1 predstavnik udruženja afričkih imigranata;
1 predstavnik lokalne crkve;
1 predstavnik lokalnih medija.
Uloge se mogu mijenjati uzimajući u obzir cilj sastanka. Možete unaprijed pripremiti neke smjernice o tome kako uloge trebaju biti odigrane.

- PROMIŠLJANJE I EVALUACIJA

Je li zadatak bio težak?
Kako su se glumci osjećali?
Koja su zapažanja ostalih?
Koliko ovo odražava stvarnost u kojoj živimo?
Koji su konkretni problemi koje ste otkrili tijekom vježbi?
Kako možemo mi sami, ili organizacije koje predstavljamo, pridonijeti rješavanju problema s kojima smo suočeni?

TEME O KOJIMA SE OVDJE RASPRAVLJA:

1. ksenofobija
2. diskriminacija
3. rasizam
4. granice tolerancije
5. odnosi među rasama
6. odnosi unutar jedne skupine
7. uloga crkve
8. uloga medija.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Ova vježba potiče našu kreativnost na iznalaženje različitih ideja za scenarij. Moramo izgraditi osobnosti za svaku ulogu, npr. jedna od predstavnica manjinske skupine trebala bi biti žena ili hendikepirana osoba.
Autori: Aleksandra Rajkova, Antje Rothemund (1998.).

Vježba 2. Mirna borba za vlastita prava (Raspravljanje igranjem uloga)

- SCENARIJ A

Kazališna ste skupina koja za svoje potrebe koristi prostor Omladinskog centra dva puta tjedno. Ne postoji još jedno takvo mjesto u vašem gradu i dijelite taj prostor s rock-skupinom i računalnim klubom koji se prostorom koriste ostalim danima u tjednu.

Trebate prostor u subotu – dodatni dan – kako biste se pripremili za važan nastup i isplanirali turneju po svojoj zemlji u manje od mjesec dana. Stoga morate održavati dodatne i pojačane probe. Također planirate postaviti kazališnu predstavu koja bi na programu bila svake subote, počevši od sljedećeg mjeseca.

Konačno, gledate na rock glazbenike kao na primitivce. Za vas su oni samo ljudi koji stvaraju buku.

- SCENARIJ B

Vi ste računalni klub koji za svoje aktivnosti koristi prostor Omladinskog centra dva dana u tjednu. Sličnog mjesta nema u vašem gradu pa dijelite prostor s rock-skupinom i kazališnom skupinom i obje se koriste prostorom ostalim danima u tjednu.

Ali trebat ćete prostor subotom za dodatni dan jer postoji povećan interes ljudi za vaš računalni tečaj i ne možete sve rasporediti na dva dana u tjednu. Članstvo vam se udvostručilo i imate izgleda dobiti više novaca za vaš projekt Računalni tečajevi.

U usporedbi s rock-skupinom Primitivci i kazališnom skupinom Dame i gospoda smatrate svoju aktivnost jedinom korisnom u Centru.

- SCENARIJ C

Vi ste rock-skupina koja se koristi prostorom u Omladinskom centru za probe i koncerte dva puta tjedno. U vašem gradu nema sličnog mjesta i dijelite prostor s kazališnom skupinom i računalnim klubom koji rabe prostor ostalim danima u tjednu.

Ali trebat ćete ovaj prostor sljedeće subote – dodatni dan – jer ste dogovorili sa svakim članom skupine da vježbate poslijepodne i imate koncert svaku od sljedeće četiri subote navečer.

Mislite da kazališna skupina ne radi ništa posebno i da su mlakonje te da su članovi računalnog kluba štreberi (dječaci i djevojčice koji u školi naporno rade, ali se ne zabavljaju).

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Analiza i međukulturalna sastavnica igranja uloga

Što se obično događa? Neka općenita zapažanja iz trenerskog kuta gledanja:

Pobjednici osjećaju kako su se jako trudili pobijediti te je stoga njihov početni osjećaj pozitivan zbog poštenog ishoda. Pobjednička skupina se počinje osjećati neugodno kada im njihova pobjednička strategija postane jasna i počnu propitivati natjecateljski moment igre.

Drugi su počeli u dobrom raspoloženju vjerujući kako je njihova strategija ispravna. Njihova volja pomalo je slabila, ali je u cjelini trajala do kraja igre. Zato nisu niti pobijedili niti izgubili.

Gubitnici nisu bili motivirani. Njihove vještine argumentacije smanjivale su se tijekom igre, dok je njihova nervoza rasla kada su njihovi nerealni argumenti odbačeni. Obrat se dogodio tijekom srednjeg dijela igranja uloga kada su nemušto počeli objašnjavati svoju frustriranost. Raspoloženje skupine nakon toga se popravilo. Niti jedna skupina nije dovela autoritet sudaca u pitanje ni u jednom trenutku. Ponekad, ali veoma rijetko, pojavile su se određene agresivne reakcije tijekom igre.

Mišljenja sudionika o igri:

- zabavna
- snažan timski duh
- nisu je shvaćali ozbiljno
- bili su manje ili više usredotočeni
- timski duh varirao je od skupine do skupine
- pojavljivali su se osjećaji isključenosti i uključenosti.

Raspravljalo se o tome jesu li se svi osjećali uključenima i jesu li se zabavljali unutar skupine. Osjećala se i povezanost, iako su sudionici vladali engleskim jezikom na različitim razinama.

Pozitivne i negativne osobine vježbe i njezin učinak: je li ili nije primjerena vježba međukulturalnog dijaloga?

NE	DA
Grupna dinamika ne govori o učenju međukulturalnih razlika. Vježba je namijenjena osnaživanju grupe. Vježba ne pokriva dovoljnoj mjeri učenje o temu međukulturalnih razlika.	Skupina je međukulturalna pa tako sudionici uče jedni od drugih, uključujući i načine zajedničkog rada. U nekim skupinama pojedini sudionici nisu dobro govorili engleski jezik pa su im ostali sudionici pomogli kako bi razumjeli pravila.

Povratna informacija o interakciji i individualnosti:

Ova vježba od sudionika zahtijeva izgradnju zajedničkoga grupnog duha, ali i istodobnu interakciju s ostalim skupinama pa su stoga sudionici primorani propitati vlastite vrijednosti tijekom izvođenja vježbe: Zašto se ponašam na ovaj način? Kako opravdam svoje stavove? Kako postavljam granice? Kako sam naučio/la postavljati granice? Razumiju li ostali moje vrijednosti/logiku i obrnuto? Kako se te vrijednosti odnose prema općenitijim pitanjima?

Sudionici obično naglašavaju kako je jedno od osnovnih obilježja ove vježbe bilo izgrađivanje vrijednosti. Otkrivanje pravila igre i osjećaj da je ishod igre poznat od samog početka – te njihova reakcija na te osjećaje – također je bio važan dio igre.

Stoga: čemu takvo igranje uloga?

Uključuje promišljanje o načinu na koji se predstavljamo u procesu grupne dinamike; kako stvaramo kulturu; naše mjesto u novostvorenoj kulturi i kako kontroliramo osjećaje.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Vježba pobuđuje veze s:

- raznim procesima u zajednici
- politikom i međunarodnim smjernicama
- pitanjima vezanim uz okoliš.

Na kraju svakog promišljanja vježbe sudionici su dobili zadatak pod nazivom kulturna autobiografija. Od sudionika se tražilo promišljanje i pismeni izraz o vlastitom iskustvu s kulturološkog aspekta:

- o njihovom životu u društvu
- o njihovom radu s mladima.

Rezultati osobnog promišljanja obično su predstavljeni unutar raznih skupina za promišljanje, u kojima se razgovaralo o kulturološkom i međukulturalnom učenju među članovima skupine.

Osiguravanje povratne informacije

Povratna informacija posebna je vrsta komunikacije između dviju osoba. Osoba A izvješćuje osobu B o dojmu i reakcijama koje je osoba B izazvala u njemu/njoj. Ako je povratna informacija o nekoj radnji osobe B, onda osoba A daje usmenu povratnu informaciju naglašavajući pri tomu ponašanje. Povratna informacija tiče se objašnjenja o tomu što je učinjeno i kakav je učinak na osobu A. Ako osoba A daje povratnu informaciju o nekom dokumentu (pisanom materijalu) koji je napisala osoba B, on/ona se usredotočuje na opisivanje sadržaja, stila i ostalih važnih sastavnica pisanoga izražavanja i tako osigurava analizu pisanog djela.

Ukupni cilj ovog postupka je da osoba B nauči više o sebi kako bi postala svjesna na koji način njezina/njegova djelovanja promatraju drugi. Pružatelju povratne informacije postupak može pomoći postati još osjetljiviji i objektivniji (s manje osuđivanja) u komunikaciji s drugim ljudima. Primatelju povratne informacije pružena je prilika da iskustveno spozna razliku između slike o sebi i slike koju drugi imaju o nama.

Davanje povratne informacije podložno je pravilima koja se točnim redom moraju slijediti kako bi bilo učinkovito i korisno svima. Slijed pravila je ovakav:

1. Opisnost

Da bismo pružili pravu povratnu informaciju, ne možemo reći kako je nešto dobro ili loše! Ova vrsta komentara je veoma subjektivna i ljudi ga često tumače osobno. Stoga bi nakon čitanja nekog dokumenta trebalo samo opisati pročitano i reći kakav dojam ostavlja. Ne bi trebalo ništa reći dok nas to ne zatraži osoba kojoj je povratna informacija upućena.

2. Konkretnost

Treba biti što više konkretna. Ovo je odviše složeno neće puno pomoći. Bolje je reći, npr. čitajući ovaj odlomak imao/la sam dojam kako sadrži previše dugih rečenica s previše nerazumljivih riječi.

3. Primjerenost

Povratna informacija mora odgovarati na potrebe primatelja, a ne njezinog odašiljatelja. Prije davanja povratne informacije treba provjeriti je li ono što želimo reći ovdje primjereno tom određenom kontekstu i određenoj osobi.

4. Korisnost

Ako osoba ne može promijeniti neki određeni element, bolje je ne spominjati ga jer to može izazvati frustraciju na objema stranama.

5. Željenost

Povratna informacija je učinkovita samo kad je željena.

6. Pravovremenost

Ako je moguće treba ju dati čim je utisak postignu.

7. Jasnoća

Uvijek treba provjeriti je li druga osoba razumjela povratnu informaciju.

Poglavlje 4. Rad s mladim ljudima u društvu poslije sukoba

Zaključak

U ovom poglavlju predstavio sam svoj pogled na neformalno obrazovanje i njegovo mjesto u tradiciji obrazovanja u zajednici i obrazovanju odraslih. Važni aspekti ovog pristupa su otvoreno učenje i međukulturalno učenje. Kontekst u Bosni i Hercegovini čini važnim stvaranje uključujućih skupina i osiguravanje obilja ledolomaca i podizača energije kako bi se zadobila pažnja sudionika. Opći nedostatak političkih predstavnika i političkog angažmana mladih ljudi rezultira jakim cinizmom protiv kojega se možemo uspješno boriti ako damo mladima dovoljno prostora za izražavanje.

Primjeri vježbi tijekom treninga ne moraju se eksplicitno usredotočiti na međukulturalno učenje; njihov izgled osigurava upotrebu bilo kojeg oblika diskriminacije kao primjera. Ovo je posebno primjereno vježbi tijekom koje niz organizacija raspravlja o nasilju počinjenom na pojedincu. Druga vježba tijekom treninga uključuje puno skupnog rada koji je uvijek dobra prilika za postavljanje pitanja koja se javljaju u grupama ili između grupa. Svaki put je važno primijetiti tko je član skupine i koji su osjećaji izazvani sudjelovanjem. Igra 'pronađi predmet' daje priliku za slušanje mladih dok govore o svom porijeklu i razumijevanje odnosa između porijekla i osjećaja koje su imali u skupini.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Paula Raužan, Irena Barišić Milunić, Agencija lokalne demokracije Sisak, Hrvatska

Muškarci i žene nisu samo ljudska bića;
oni su također dio zavičaja u kojem su rođeni,
stan u gradu ili farma gdje su napravili prve korake,
igre iz djetinjstva, stare predaje koje su slušali,
hrana koju su jeli, škole koje su pohađali,
sportske aktivnosti kojima su se bavili,
pjesme koje su pročitali i Bog u kojeg su vjerovali.
(W. Somerset Maugham, „Rub oštrice“)

Uvod

Nakon što je u kolovozu 1995. godine, vojno redarstvenom akcijom, Hrvatska u potpunosti oslobodila okupirana područja, pa tako i područja Sisačko-moslavačke Županije, na njima je od tog perioda započeo povratak prognanih Hrvata. Isto tako, od tog perioda pa do danas traje i povratak prognanika povratnika srpske nacionalnosti, koji su nakon hrvatske vojno redarstvene akcije izbjegli u Srbiju i Bosnu i Hercegovinu (vidi tablice od 5.1 do 5.3 na kraju poglavlja). Hrvatska je od tog perioda pa sve do sada u potrebi obnavljanja ratom narušene strukture svojih područja kako u gospodarskom, tako i u ekonomskom, socijalnom, političkom i psihološkom smislu.

Ratna zbivanja na području Hrvatske, njezina okupacija, progonstvo i izbjeglički uvjeti života utjecali su na značajan razvoj pozitivnih i negativnih stavova prema različitim osobama, objektima i pojavama koji su često neopravdani i koji nemaju uvijek logičku osnovu u činjenicama. Različite skupine ljudi, različitih dobnih kategorija, političkih uvjerenja, nacionalnosti, vjeroispovijesti, društvenog i socijalnog statusa u posljednjih desetak godina traži određene odgovore u odnosu na svoj i tuđi etnički i nacionalni identitet.

Snimajući potrebe terena, na području Sisačko-moslavačke županije, Agencija lokalne demokracije Sisak upravo je u svrhu revitalizacije međuetničkih odnosa razvila različite oblike programa i projekata u kojima je temelj zaštita ljudskih prava i razvoj demokracije. U zaštiti ljudskih prava i razvoju demokracije, Agencija lokalne demokracije Sisak usmjerila je svoj rad na djecu, mlade, učitelje, žene, pripadnike etničkih i nacionalnih manjina i zajednica, pripadnike većine, predstavnike lokalnih vlasti, vjerskih zajednica i različitih političkih stranaka.

Svakako, jedna od posebno ranjivih kategorija bile su žene. Tijekom ratnih godina, dok su im bračni partneri uglavnom bili na ratištu., žene su preuzimale dvostruku ulogu u brizi za djecu i očuvanje obiteljske strukture. Nakon povratka s ratišta veliki dio muškaraca prolazi različite oblike psihičke krize i susreće se s teškoćama u ostvarenju svojih prava što se u velikoj mjeri reflektira na normalno funkcioniranje obiteljskog života. Žene tragaju za svojom ulogom, koju su imale u obitelji prije ratnog perioda, i prolaze značajne krize u psiho socijalnom smislu. Veliki broj žena koje su prošle izbjegličko prognaničku nevolju traži svoj etnički identitet i svoje mjesto u društvu.

Programi u kojima se radi na stereotipima, predrasudama i diskriminaciji, a koji se od 1998. godine provode na području Sisačko-Moslavačke Županije, imaju vrlo visok odaziv ciljanih skupina i velikim dijelom ostvaruju postavljene ciljeve. Svi ovi programi naše korisnike uče i poručuju im da, premda se međusobno razlikuju, ne smiju izgubiti povjerenje u ljude jer je ono u samoj biti liberalne demokracije te da će različite nacionalnosti i vjeroispovijesti, odnosno različite skupine, moći živjeti u miru i skladu u jednoj državi, u jednoj županiji, samo ako tu raznolikost shvate kao obogaćenje.

PROGRAMI AGENCIJE LOKALNE DEMOKRACIJE SISAK

Agencija lokalne demokracije Sisak primijenila je sljedeće programe:

1998. – 2001. „INTEGRACIJA PROGNAK I POVRATNIKA U HRVATSKO DRUŠTVO“. U sklopu programa radilo se u osnovnim školama s djecom u dobi od 9 do 14 godina.

2000. „INTERKULTURALNA EDUKACIJA UČITELJA“. Ovaj program je uključivao razmjenu iskustava hrvatskih i talijanskih učitelja.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

2000. „RADIONICE S MLADIMA“. Program se sastojao od niza radionica sa srednjoškolcima na područjima od posebne državne skrbi.

2001. – 2006. „ZAŠTITA I PROMOCIJA LJUDSKIH PRAVA“. Ovaj program uključuje rad s ranjivim skupinama obitelji u sklopu kojeg (od 2003) djeluje SOS telefon za žrtve obiteljskog nasilja.

2002. – 2003. „ŠKOLA GRAĐANSKOG DRUŠTVA : Instrumenti, prava i dužnosti pripadnika etničkih i nacionalnih manjina i zajednica“. Program je uključivao pripadnike nacionalnih manjina koji žive i djeluju na području Sisačko-moslavačke županije, predstavnike lokalnih vlasti, nevladinih udruga, te predstavnike različitih političkih stranaka i međunarodnih organizacija

2003. – 2004. „ŠKOLA GRAĐANSKOG DRUŠTVA: Prava i dužnosti pripadnika etničkih i nacionalnih manjina i zajednica“. Program se odvijao u samo tri općine i grada na području Sisačko–moslavačke županije, zbog specifičnosti odnosa predstavnika etničkih i nacionalnih manjina i predstavnika nacionalne većine.

2004. „KALENDAR LJUDSKIH PRAVA“. Ovaj program sastojao se od radionica sa srednjoškolcima u Hrvatskoj Kostajnici, u dobi od 15-16 godina. Probni projekt nagradila je Republika Francuska za njegov doprinos promociji ljudskih prava među mladim ljudima.

2005. – 2006. „SEMINARI U SKLOPU TRENINGA ZA OBRANU I PRAVA ZA VIJEĆA ETNIČKIH MANJINA“. Ovaj projekt se primjenjuje u Sisačko-moslavačkoj županiji i uključuje sudionike iz različitih vijeća etničkih manjina, lokalnih i regionalnih vlasti, vjerskih zajednica i međunarodnih organizacija.

Korisnici

Korisnici ovih programa su:

- Djeca i mladi (prognanici, povratnici, naseljenici, domicilno stanovništvo).
- Učitelji.
- Žene.
- Pripadnici etničkih i nacionalnih manjina i zajednica s područja Sisačko-moslavačke županije (Srbi, Talijani, Česi, Bošnjaci, Romi, Židovi, zajednica naseljenih Hrvata iz BiH).
- Pripadnici vjerskih zajednica (katolici, pravoslavci, baptisti, evangelisti, adventisti, pentekostalci).
- Predstavnici lokalnih vlasti.
- Predstavnici nevladinih udruga.
- Predstavnici različitih političkih stranaka.
- Predstavnici međunarodnih organizacija.

Uvjeti provedbe projekta

Programi su primjenjivani u kontekstu šire okoline s obzirom na sljedeće:

- Izrazito veliki utjecaj politike na opći odnos prema pripadnicima etničkih i nacionalnih manjina.
- Otpor prema ovoj vrsti programa.
- Otežana suradnja s lokalnim vlastima.
- Stigmatizacija.
- Visok stupanj opće nezaposlenosti, a posebno pripadnika nacionalne manjine.
- Siromaštvo.
- Rast obiteljskog nasilja; osobito povezan s PTSP-om i alkoholizmom.
- Nejednak razvoj i nizak stupanj obrazovanja.
- Otežan međuetnički dijalog.
- Nizak stupanj tolerancije u područjima u kojim se provode projekti.
- Visok stupanj predrasuda.
- Prekid programa u trenutku kada se počnu nazirati neki pozitivni koraci u rušenju diskriminacije – kao rezultat financijskih problema.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Metode rada

Djelujući izvan formalnog sustava obrazovanja, specijaliziramo se za neformalno obrazovanje. Neformalna edukacija je bilo koja obrazovna aktivnost izvan uspostavljenog formalnog sustava. Osnovana je na iskustvenom učenju u kojemu je početna točka konkretno iskustvo pojedinaca u ciljanoj skupini. Proces učenja je aktivan jer ljudi žele znati zašto uče određene stvari kako bi povezali svoje znanje/vještine sa svakodnevnim životnim iskustvom ili poslom. Žele utjecati na oruđa treninga i uključiti se u određivanje načina obrazovanja. Ljudi žele biti slobodni u izražavanju svog mišljenja i ideja i ne žele da ih se 'kažnjava' ili kritizira zbog njihovih pogrešaka.

Moguće prepreke učenju su nedostatak motivacije, pitanja vezana uz samopouzdanje, strah od promjene, nedostatak interesa i osjećaj nesigurnosti. Uloga moderatora radionice u neformalnom obrazovanju je da olakšava proces učenja, postavlja pitanja prije od davanja odgovora, potiče ljude da sami pronađu odgovore, stvori prostor za pronalaženje odgovora i iskoristi promišljanja ljudi koja će smatrati važnima. Prednost neformalnog obrazovanja je njegova dostupnost svakome i iskoristivost i u skupinama hendikepiranih ljudi.

Najčešće korišteno sredstvo u našoj djelatnosti je radionica. Najuobičajenije sastavnice radionice (ne nužno tim redom) su: aktivatori, predstavljanje, oluja ideja, teorijski podatci, interaktivna igra, zasjedanje s povratnim informacijama, evaluacija i završetak.

Ovisno o veličini skupine, mjestu, temi i cilju rada ostale se metode također mogu koristiti i kombinirati.

Aktivatori

Aktivator uvijek pomaže pri probijanju leda, izgradnji grupnog duha, zadobivanju pažnje i podizanju razine energije. Aktivatori ne bi trebali biti predugi niti presloženi. Trebaju uključivati sve, biti prilagođeni određenim skupinama, zabavni, prizvati unutarnje dijete u svakom od nas te biti dovoljno zanimljivi da pridobiju pažnju ljudi. Aktivatori bi također trebali biti prilagođeni tonu dana i temi radionice. Mogu se provoditi prije početka radionice, ali također i u sredini radionice, kada razina energije pada. Ipak, ponekad ga treba izbjegavati, npr, ako je skupina već dovoljno energična, ako je aktivnost koja slijedi stvarno ozbiljna ili ako skupina nije zainteresirana za igranje igara. U takvim slučajevima mogu se umjesto aktivatora primijeniti igra povjerenja, posredovanja ili lančane poruke. Ove vrste vježbi preporučuju se za smirivanje skupine ako ozračje u sredini radionice postane previše kaotično.

Predstavljanje

Predstavljanje je potrebno kako bi ukratko rekli svoja imena, naše ciljeve (ciljeve projekta i radionice) i raspored radionice. Daje sudionicima jasnu sliku toga što će raditi i zašto. Ovo je također trenutak u kojem se sudionici predstavljaju u obliku koji je prilagođen veličini skupine.

Oluja mozgova (brainstorming)

Oluja mozgova pomaže voditelju radionice u određivanju razine znanja sudionika o određenoj temi i njihovog razumijevanja određene teme.

Teorijski podatci

Koristimo ih za educiranje, informiranje, poticanje korisnika na razmišljanje, osvještavanje njihovih postojećih znanja o toj temi.

Interaktivne igre

U našem radu na programima diskriminacije koristili smo interaktivne igre koje su bile metoda u poučavanju i razvoju znanja, vrijednosti i vještina, a koje su zahtijevale stvaran angažman sudionika, obuhvaćale kontakt sa samim sobom, kontakt s ljudima oko sebe i s okolinom, te omogućavale puni razvoj pojedinca. U odnosu na druge pristupe, interaktivni pristup najbliži je stvarnom životu i priprema je za izazove i mogućnosti koje život često stavlja pred čovjeka pa je tako omogućio i vježbanje komunikacije za stvarne životne situacije u susretu s diskriminacijom. Interaktivni pristup sadrži obilježja biheviorističkog i humanističkog pristupa, a uključuje tehnike individualnog rada, rada u parovima, u manjim i većim grupama. Također smo u interaktivnom pristupu kao tehnike rada koristili: grupne igre, oluju ideja, ljudski barometar, kviz, igranje uloga, simulaciju, slobodno pisanje, intervjuiranje, razgovor, pričanje priče, dovršavanje priče, stvaranje priče.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Zasjedanje s povratnim informacijama (debriefing):

Potrebno je nakon svake aktivnosti imati zasjedanje s povratnim informacijama koji se ne smije izostaviti jer učvršćuje proces učenja. Tijekom zasjedanja s povratnim informacijama sudionici sažimaju ono što su naučili tijekom aktivnosti. Čak će i nepričljivi sudionici, uz nenametljivu i gotovo nevidljivu pomoć voditelja, doći do nekih zaključaka. Važno je pozvati se na osjećaje sudionika, pitati ih što su iskusili i naučili te jesu li usvojili neke nove informacije.

Rad socijalizacijskih skupina i individualni rad

Rad u socijalizacijskim grupama omogućava različitim kategorijama korisnika da, kroz interaktivno učenje i različite socijalne aktivnosti, osvijeste vlastite i tuđe stereotipe, predrasude te diskriminacijske oblike ponašanja, ali i kroz oblike iskustvenog učenja usvoje neke vještine i modele ponašanja koji su od pomoći u suočavanju s njima. Često je potreban individualni oblik rada (najčešće savjetovanje i podrška) s korisnicima, naročito s djecom, kada se oni ne znaju ili ne mogu nositi i postaviti spram nekih oblika diskriminacijskog ponašanja. Osnovni cilj individualnog rada je takvo sazrijevanje i razvoj pojedinca u kojem podrška iz okoline prelazi u podršku samome sebi.

Igre

Igre su jedan je od najboljih oblika posrednog učenja, budući da je učenje usko povezano sa zabavom. Stoga smo u našim programima pošli od pretpostavke da je putem igre moguće korisnicima približiti neke sadržaje, motivirati ih za određene aktivnosti, educirati ih o nekim važnim činjenicama, pružiti širi izbor modela ponašanja, upoznati ih bolje sa samima sobom i sa svijetom koji ih okružuje. Svaka igra ima svoj specifični cilj, pažljivo uklopljen u širu tematsku cjelinu, područje na kojem se radi s djecom. Neke igre se provode na način da se prije igre pojasne pravila igre i način na koji se igra, a nakon igre raspravlja se o njezinom tijeku, o tome kako ju je tko doživio i kako se osjećao, što je dobio od igre, a što nije. Druge igre, pak igraju se bez suvišnih racionalnih objašnjenja, ostajući na doživljajnoj razini. Igre mogu razvedriti atmosferu, posebno kada se radi nešto ozbiljno ili emocionalno naporno, ili će tek uslijediti.

Kreativne (ekspresivne) tehnike

Razvijanje umjetničkih potencijala nije ni u kojem slučaju jedini cilj kreativnih tehnika, već samo jedan od ciljeva u kontekstu skupnog rada. Kod primjene kreativnih tehnika ne ocjenjuje se kvaliteta radova, već se uočava njihovo simboličko značenje unutar svijeta svakog pojedinog sudionika. Isto tako, kreativne tehnike važan su medij pomoću kojeg sudionici lakše izražavaju svoje stavove i osjećaje.

Kreativne tehnike (ekspresivne) tehnike – slikanje, modeliranje, šaranje, zamišljanje, maštanje, slaganje – adekvatni su načini izražavanja dječjih emocija djeci pružaju iznimno iskustvo doživljavanja sebe, što je bilo posebno važno u radu na preventivnim programima predrasuda, stereotipa i diskriminacije.

Rasprave

Temeljne značajke skupnih diskusija su mogućnosti da svatko otvoreno iskaže svoje mišljenje o bilo kojem pitanju, da čuje mišljenje svih drugih te da sudjeluje u konstruktivnoj raspravi i mogućem odgovoru. Voditelji skupine usmjeravaju i potiču rasprave, često ih započinju, ali to nije pravilo. Osim verbalnog, intelektualnog segmenta diskusije, koji se odnosi prije svega na poznavanje činjenica, stavove i sustave vrijednosti koje korisnici iskazuju o temi o kojoj se govori, u skupnoj diskusiji do izražaja dolaze i oblici emocionalnog reagiranja, neverbalnog izražavanja, a isto tako i odnosi i pozicije djece unutar skupine, kao i stupanj suradnje i uvažavanja drugih.

Postoje razni alternativni načini vođenja skupne diskusije: npr. skupina se podijeli u dvije manje, u kojima po jedan voditelj vodi diskusiju, ili se skupina podijeli u više malih u kojoj izaberu svog voditelja koji na kraju prezentira zaključke i tijekom diskusije. Čak i vrijeme provedeno u parovima može pomoći ljudima u suvislom i sigurnijem izražavanju stajališta pred velikom skupinom.

Stvaranje plana aktivnosti

Ovo može biti posebno korisno pri osmišljavanju budućih kampanja ili aktivnosti etničkih i nacionalnih manjina. Ipak, uvijek je dobro praktično se usredotočiti na sljedeće korake čak u treninzima za većinu; ovo zadržava učinak treninga čak i kada se sudionici vrate svojoj svakodnevnici.

Javne debate

Javne debate oblik su javne rasprave o pitanjima važnim za određeno društvo ili zajednicu kao što je problem stereotipa,

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

predrasuda i raznih oblika diskriminacije. One daju jasniji uvid u temu/problem i osiguravaju priliku za sudionike da javno iskažu svoje stavove i u pravom smjeru upute svoja pitanja i sumnje.

Treninzi

Kroz treninge sudionici se usmjeravaju na prihvaćanje toga da učenje nije isključivo upijanje činjenica i stvaranje mišljenja, te da pravo učenje rezultira akcijom i promjenom. Pokazalo se da je učenje kroz akciju, dovelo do jačanja sposobnost sudionika za rješavanje konkretnih problema u suočavanju s diskriminacijskim oblicima ponašanja.

Seminari, regionalne i međunarodne konferencije

Kroz seminare i konferencije omogućeno je ne samo direktnim korisnicima, već i svim onima koji su na bilo koji način zainteresirani za određenu tematiku (direktni korisnici, relevantne institucije i zainteresirani građani), da se uključe, razmjene iskustva i steknu neka nova saznanja.

Rad s različitim skupinama

Kako bi osigurali svrhoviti rad, različite skupine zahtijevaju različite metode.

U radu s djecom najbolji učinak se postiže kroz metode igre, kreativnih i ekspresivnih tehnika. Djeci je kroz igru moguće približiti sadržaje vezane uz predrasude, stereotipe i diskriminaciju i na taj način pružiti im ispravne modele reagiranja i ponašanja te ih bolje upoznati sa njima samima. Naša iskustva pokazuju da ona djeca koja žive u sredini bez predrasuda, a u obiteljima u kojima postoje predrasude i sama razvijaju te iste predrasude koje vode u diskriminacijske oblike ponašanja. Isto tako, ona djeca koja žive u sredini koja ima predrasude, a u obiteljima u kojima one ne postoje, sami nemaju predrasude. Jedna od otežavajućih okolnosti u našem radu s djecom na problemima predrasuda, stereotipa i diskriminacije bila je ta što nismo bili u mogućnosti paralelno i u isto vrijeme raditi s njihovim roditeljima, tako da je naš rad proizveo samo određeni napredak. Isto tako, svakako je bilo važno što smo u radu s djecom paralelno, na istoj problematici, radili s njihovim učiteljima.

Pokazalo se da su učitelji uključeni u programe međukulturalne edukacije imali na početku našeg rada relativno visok stupanj predrasuda i stereotipa kojih nisu bili, u psihološkom i sociološkom smislu, u potpunosti svjesni. Kroz metode igranja uloga, diskusije i rasprave učitelji su dobili jasniji uvid u svoje i tuđe stavove po pitanju određenih stereotipa, što im je omogućilo pozitivniji odnos spram pripadnika različitih etnički, vjerskih i nacionalnih skupina.

Najvažnija metoda rada s mladima zasniva se na osobnim iskustvima (igranje uloga, rasprava, studija slučaja, kreativne tehnike). Na taj način mladi dobivaju mogućnost uvida u vlastiti doživljaj odbačenosti, stereotipnih i diskriminacijskih oblika ponašanja. Svakako, to im tada omogućava više ispravan i kritičniji odnos i pogled na različitosti. Važno je naglasiti da mladi sadržaje usvajaju putem interaktivnog učenja i da ne vole prevelika teoretiziranja o pojedinoj temi.

U radu s pripadnicima različitih etničkih i nacionalnih manjina i zajednica najbolja metoda je kombinacija teorije i iskustvenog učenja (rad u malim skupinama, diskusija i rasprava). Naša iskustva pokazuju da u radu s nacionalnom manjinom i nacionalnom većinom postoji nizak stupanj međusobnog razumijevanja, prihvaćanja i tolerancije, te samim tim visoka razina stereotipnih i diskriminacijskih oblika ponašanja. Kako bismo ublažili predrasude te utjecali na smanjenje diskriminacije, kroz informiranje (teoriju) i iskustvenu radionicu, nastojali smo sudionike upoznati s načinima i socijalnim i psihološkim elementima koji se mogu koristiti kada je susrećemo u svakodnevnim radnim i životnim situacijama. Metode koje smo primjenjivali u radu s ovim skupinama su teorija i iskustvene radionice. Izrada plana djelovanja i osmišljavanje aktivnosti pripadnika etničkih i nacionalnih manjina i zajednica i nacionalne većine važan je rezultat zajedničkog rada i razbijanja uzajamnih predrasuda.

Kako bismo utjecali na smanjenje nasilničkog ponašanja u obitelji i osvijestili položaj žena različitih etničkih skupina u hrvatskom društvu, provodimo različite oblike edukacija i javnih rasprava namijenjenih mjerodavnim institucijama koje mogu na to utjecati, kao što su učitelji, socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, javni tužitelji, policija i mediji. Metode koje smo primjenjivali u radu s ovim skupinama su: teorija, iskustvene radionice, interaktivno učenje, kreativne i ekspresivne tehnike, igranje uloga i simuliranje stvarnih situacija. Osim toga, važni elementi su i promotivno-edukativne aktivnosti kroz tiskanje letaka, brošura, plakata i priručnika.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

PRIMJERI RADIONICA

RADIONICE ZA DJECU U OSNOVNIM ŠKOLAMA

RADIONICA 1

[Osmislio hrvatski Crveni križ za rad u izbjegličkim centrima]

Cilj: Iskusiti diskriminaciju i predrasude prema drugačijim ljudima

Što još postićemo ovom radionicom?

- osvještujemo međusobne razlike
- pozitivan interes djece za pripadnike stranih kultura i ljudi
- razvijamo suosjećanje sa odbačenim i diskriminiranim osobama
- izazivamo solidarnost
- potičemo kreativno izražavanje

Vrijeme: 90 min

Veličina skupine: 10-15

Materijali:

- Kartonski i kolaž papir,
- Ljepilo, škare, flomasteri, bojice.
- Voditeljica/voditelj treba pripremiti onoliko potpuno jednakih silueta izrezanih od kartonskog papira koliko djece očekuje na susretu.

Razgovor o priči i izrada kolaža:

Susret započinje razgovorom o siluetama (tko je ovo, kakvi su oni, jesu li isti...), djeca ih opisuju i pridaju im karakteristike (dobar, pametan i sl.), a nakon toga se s njima razgovara o tome kako su zaključili da je jedan ovakav, a drugi onakav lik, a sve su siluete iste. Razgovor ne treba trajati suviše dugo (desetak minuta). Nakon razgovora treba ispričati priču (likovi mogu imati druga imena ili ih uopće ne moraju imati).

Vježba – Priča:

Na jednom malom otoku živjelo je dvoje starčića, Jolko i Mila. Voljeli su se jako, ali su bili nesretni jer nisu imali djece. Jednog dana strašno nevrijeme izbacilo je na obalu pred njihovu kuću ogromnu ribu. Jolko i Mila su je u čudu gledali i odlučili je vratiti u more. Strašno su se namučili kako bi tešku ribu vratili natrag u more. Kada su konačno uspjeli, riba je živnula i progovorila: „Zovem se Tin Lin i jako sam vam zahvalan što ste mi spasili život, stoga ću vam ispuniti vašu najveću želju.“ Jolko i Mila su se zamislili i rekli: „Hvala ti, dobra ribo, ali mi imamo sve što nam je potrebno. Imamo kućicu dovoljno veliku za nas dvoje, imamo čamac i psa i mačku. Ono što bismo najviše željeli, bojimo se da nam ti ne možeš ostvariti. Naša je najveća želja da imamo dijete.“ Tin Lin se nasmijao i rekao: „Nema problema. Sjednite na moja leđa, idemo na kratak put.“ Jolko i Mila su zbunjeni sjeli na Tin Linova leđa, čvrsto se uhvatili za njegovu peraju i vrtoglava vožnja je počela. Ubrzo su stigli do obala daleke Kine. Na obali je žalosno sjedilo dvoje malenih Kineza, djevojčica i dječak. Tin Lin je rekao: „Evo idite k njima i povedite ih kući. Oni nemaju nikog, maleni su i uplašeni.“ Jolko i Mila su se zgrozili: „Ali, Tin Lin, pa pogledaj ih! Kakva su to djeca?! Žuta su i imaju oči potpuno drugačije od naših. Ne, mi njih ne želimo.“ Tin Lin se malo naljutio, ali nije ništa rekao, samo je krenuo dalje. Odveo je Jolka i Milu do obala Južne Amerike gdje su živjeli Indijanci. Ponovo je pronašao dvoje djece bez roditelja, ponovo je rekao Jolku i Mili da su to djeca koja trebaju roditelje, ali su Jolko i Mila bili zgranuti: „Pa kakvi su tek ovi, smiješna ribo?! Njihova je koža crvena, a odjeveni su u perje? Zar zaista misliš da bismo njih povelili našoj kući?“ Tin Lin se razbjesnio i bacio Jolka i Milu u duboko, duboko more. Valovi su ih gušili, stalno su tonuli, borili se za zrak i napokon se onesvijestili. Kada su konačno progledali, nisu vjerovali da su živi. Sve je oko njih bilo čudno. Čuli su bubnjeve kako odzvanjaju, ugledali su kućice od šiblja, a pokraj njih stajalo je dvoje malih crnčića, dječak i djevojčica. „Tko ste vi?“ upitali su Jolko i Mila. Djeca se nasmijaše i rekoše: „Valovi su vas bacali unaokolo, mi smo vas spasili s našim čamcem koji su nam ostavili roditelji. Možete ostati s nama koliko god želite, bit će nam baš zabavno.“ Jolko i Mila su se postidjeli: „Kako smo samo bili glupi! Kako smo mogli govoriti i misliti loše o drugim ljudima samo zato što izgledaju drugačije? Ova djeca su nas spasila i pružaju nam utočište u svom domu. Oni su dobri i dražesni. Pitat ćemo ih bi li htjeli živjeti sa nama.“ Dječak i djevojčica bili su presretni jer su ponovo dobili roditelje, a Jolko i Mila su konačno ostvarili svoju najveću želju – imali su djecu. Živjeli su zajedno sretni i zadovoljni na malom otočiću.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Zasjedanje s povratnim informacijama:

Nakon čitanja priče djecu treba pitati znaju li kako izgledaju pripadnici drugih kultura, gdje su ih vidjeli (televizija, slikovnice, knjige, časopisi, uživo). Treba ih pitati po čemu se oni međusobno razlikuju u svojoj skupini, te što misle, je li to dobro ili loše? Nakon kraćeg razgovora i komentara priče siluete se oblače, ukrašavaju kolaž-papirom, bojicama, flomasterima, kao pripadnici različitih kultura (svako dijete može svoju siluetu ukrasiti kako želi). Dobro je siluete izraditi s raširenim rukama i po završetku izrade staviti ih na pano tako da se drže za ruke.

Napomene za voditelja/icu radionice:

Važno je poticati djecu na otvoreno izražavanje svojih osjećaja i mišljenja o drugim ljudima oko njih, a koje smatraju drugačijima i zbog čega se žele ili ne žele s njima družiti i razgovarati, a tek potom ih voditi u smjeru prednosti koje nam pružaju međusobne razlike.

Izražavanje svojih osobnih mišljenja i osjećaja o drugim ljudima pomaže osobama uključenim u ovu vježbu da čuju različite stavove, usklade ih sa svojim vlastitim, daju si mogućnost razumjeti druge i uvidjeti kako nešto izgleda iz "tuđe perspektive".

RADIONICA 2

[Preuzeta od Vijeća Europe 1995.]

Cilj: Povećanje osjetljivosti za emocionalno doživljavanje odbacivanja i izoliranja (pozicija diskriminiranog)

Što još postizemo ovom radionicom?

- Uživljavanje u negativan osjećaj kada druge odbacujemo.
- Razvijamo obrambene mehanizme i pronalazimo izlaze iz takvih situacija.

Vrijeme: 60 min

Veličina skupine: 10-15

Materijali:

- Papiri i kemijske
- Bojice i markeri

Vježba – „Nisu me htjeli“:

Grupa se podjeli na manje podgrupe od kojih svaka sjedi oko jednoga stola. Objasnite im da se svatko za sebe pokuša sjetiti neke situacije kada se sa njim nisu htjeli igrati, nisu ga pozvali na rođendan... Zatim svakom djetetu date papir koji je podijeljen na 4 jednaka prozorčića. Svaki prozorčić ima svoju uputu za crtanje prema sljedećim pitanjima:

1. Nacrtaj sebe kao glavnog junaka svoje priče.
2. Nacrtaj gdje su drugi bili pozvani, a ti si želio isto ići, ali te nisu htjeli i željeli pozvati.
3. Nacrtaj što si tada radio i kako si se osjećao.
4. Nacrtaj kada i kako bi trebala tvoja priča završiti.

Zasjedanje s povratnim informacijama:

Na osnovu crteža svako dijete priča svoju priču. Cijela skupina raspravlja o pričama. Ukoliko netko ne želi pričati svoju priču ili ne želi da se o njoj raspravlja može to reći pred svima i to onda treba poštivati. Međutim, važno je da sudionici ispričaju svoju priču i da se o njoj raspravlja jer to daje mogućnost da dobiju uvid u emocionalno stanje osoba koje su ponekad iz različitih razloga bile odbačene. Također, diskusija daje mogućnost sudionicima da pronađu što objektivniji razlog tog odbacivanja, ojačaju jedni druge i pronađu one modele ponašanja koji će im omogućiti da takve i slične situacije bolje razumiju i lakše s njima izlaze na kraj.

RADIONICE S ČLANOVIMA RAZNIH ETNIČKIH I NACIONALNIH MANJINA I ZAJEDNICA

RADIONICA 3

Naslov: „DISKRIMINACIJA U NAŠEM DRUŠTVU“

[Osmislila ALD, Sisak]

Ciljevi:

- Učenje i razvijanje svijesti o manjinskim zajednicama, strukturama u zemlji i međunarodnim organizacijama u vezi s različitim oblicima diskriminacije prisutnim u našem društvu.
- Učenje o zakonu, socijalnim i psihološkim mehanizmima iskoristivim u borbi protiv diskriminacije u svakodnevnom životu ili radnim situacijama.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Vrijeme: 3-4 sata

Veličina skupine: 15-40

Materijali:

- Flipchart
- Markeri

Teorijska pozadina:

Uvodno predavanje zasnovano je na povijesnom, teorijskom i političkom kontekstu tumačenja zločina govora mržnje u Hrvatskoj. Svaki teoretski dio je također praćen konkretnim primjerima iz našeg društva. Zločin govora mržnje smatra se intervencijom u javnoj sferi komunikacije i karakterizira ga:

1. Namjerno korištenje karakterizacije pune negativnih vrijednosti (uključujući uvrede i klevetu) o osobama, osobnostima i posebno skupinama bez uvjerljive osnove u pozadini argumenata;
2. Korištenje emocionalno opterećenih termina, posebno onih povezanih uz nacionalnu tradiciju, i predrasuda protiv etničkih ili drugih zajednica;
3. Izražavanje apsolutno negativnih želja, nada ili pozitivno procijenjenih iskustava povezanih uz opstanak etničkih ili drugih zajednica.;
4. Korištenje teorije zavjere;
5. Javno promicanje antagonizma prema liberalizaciji društva.

U teoretskom dijelu Deklaracije iz Schlaininga Protiv rasizma, nasilja i diskriminacije ova radionica je također predstavljena.

Rad u malim skupinama:

Sudionici su podijeljeni u podskupine. Zadatak je analizirati poseban oblik diskriminacije, njezine pojavne oblike i elemente zaštite.

Sljedeći oblici diskriminacije ponuđeni su svakoj maloj skupini:

- nacionalna diskriminacija
- religijska diskriminacija
- diskriminacija zasnovana na spolu
- diskriminacija zasnovana na obrazovanju.

Zasjedanje s povratnim informacijama:

Nakon rada u malim skupinama, voditelj radionice otvara raspravu tijekom koje svi imaju priliku izreći svoja pitanja i komentare.

RADIONICA 4

[Osmislila ALD, Sisak]

Naslov: „POZICIJA I ODNOSI IZMEĐU VJERSKIH ZAJEDNICA NA PODRUČJU SISAČKO-MOSLAVAČKE ŽUPANIJE“

Ciljevi:

- predstavljanje pozicije vjerskih zajednica u Hrvatskoj
- utvrđivanje njihovih osnovnih osobina
- otkrivanje njihovog stvarnog učinka na sadašnju situaciju

Vrijeme: 3-4 sata

Veličina skupine: 15-40

Materijali:

- Flipchart
- Markeri

Teorijska pozadina

Predavač predstavlja podatke dobivene u socijalno-religijskim anketama provedenim u Hrvatskoj u posljednjih pet godina. Očito je da tijekom prijelaznog perioda sve više ljudi želi pripadati religijskoj zajednici i za nju pokazuje zanimanje. Prema podacima, 76,6% stanovništva su katolici, 11% su pravoslavci, 1% članovi islamske zajednice i ostatak, manje od 1%, su članovi raznih protestantski i kršćanskih zajednica, 4,5% pripadaju ostalim religijama i 3,9% stanovništva deklariraju se kao nevjernici.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Slične ankete pokazuju da se, kada je riječ o religijskom samoodređenju, 80% anketiranog stanovništva smatra religioznima i 50% se vide kao veliki vjernici. Rezultati nekih starijih istraživanja pokazuju kako je religija u Hrvatskoj vrlo orijentirana prema crkvi, tradicionalna, kolektivna i snažno vezana uz obitelj i naciju.

Osim pokazatelja ovog tradicionalnog oblika religijske prakse, sudionici su upoznati s osobinama različitih religijskih zajednica i uče kriterije za raspoznavanje što je, a što nije vjerska zajednica.

Predstavljanje:

Nakon prezentacije, predstavljaju se sudionici iz raznih zajednica, ističu prepreke u svom djelovanju i naglašavaju načine i oblike međusobnog i sporazumijevanja unutar grupe te suradnje koje smatraju zadovoljavajućim.

Rad u malim skupinama:

Sudionici su podijeljeni u podgrupe. Zadatak je raspraviti stavove o sljedećim temama:

- Vjeronauk u školama – za ili protiv (zašto)?
- Treba li država financirati religijske zajednice – da ili ne (zašto)?
- Koji su kriteriji prema kojima se odlučuje je li neka zajednica vjerska ili ne (zašto)?
- Je li crkva u Hrvatskoj odvojena od države ili ne (zašto)?
- Jesu li manjinske zajednice u Hrvatskoj diskriminirane ili ne (zašto)?

Rasprava:

Predstavnici malih skupina iznose zaključke svoje skupine. O ovim zaključcima se raspravlja na plenarnoj sjednici.

Zasjedanje s povratnim informacijama:

Naš zaključak je da su svakvi susreti dobrodošli i potrebni jer bolje razumijevanje i suradnja između sljedbenika raznih religija mogu pomoći u poboljšanju sadašnje situacije, s obzirom na poštivanje raznih manjina i ljudskih prava svakog pojedinca ili pripadnika skupine.

Postojalo je veliko zanimanje za ovo pitanje, s obzirom na činjenicu da je vjera važan dio svakodnevice u Hrvatskoj i ima važan utjecaj u svakom segmentu društvenih kretanja.

RADIONICE S MLADIMA

RADIONICA 5

[usvojeno od Service Civil International 2003]

Naslov: „LJUDSKA PRAVA I JA“

Ciljevi:

- Poticati promišljanje o iskustvima koja se tiču osobnih ljudskih prava.
- Upoznati sudionike s diskursom i doktrinom ljudskih prava.

Vrijeme: 90 min

Veličina skupine: 7-15

Materijali:

- Papiri i kemijske olovke
- Flipchart
- Uručci o teoriji ljudskih prava

Aktivator – Pingvini i rode:

Označite područje po kojemu se sudionici mogu kretati. Jedan sudionik glumi rodu, a ostali pingvine. Roda se kreće skačući na jednoj nozi, a pingvini teškim koracima sa široko raširenim nogama. Roda pokušava uloviti sve pingvine, koji nakon što su uhvaćeni postaju rode.

Vježba – individualni rad:

Sudionici individualno odgovaraju na sljedeća pitanja:

1. Kako ljudska prava utječu na vaš svakodnevni život?
2. Jeste li ikada bili svjedokom kršenja ljudskih prava?
3. Imaju li ljudska prava isto značenje za sve?

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Vježba – rad malih skupina:

Sudionici su podijeljeni u male skupine. Zadatak je razgovarati o njihovim odgovorima na pitanja i razmijeniti iskustva.

Teorijska pozadina:

Voditelj radionice predstavlja kratku verziju povijesti ljudskih prava, pozadinu, osobine i najvažnije dokumente. Preporuča se korištenje raznih vizualnih pomagala kako bi se prezentacija učinila zanimljivijom i lakšom za praćenje. Prije prezentacije, voditelj radionice može provesti 5 minutnu vježbu oluje ideja na riječi Ljudska prava (po izboru). Na taj način će sudionici i voditelj skupine čuti prve asocijacije ljudi na koncept ljudskih prava i procijeniti već postojeće znanje o temi.

Rasprava:

Voditelj radionice pita sudionike u kojoj mjeri se stvarnost podudara s teorijom i što svatko od njih može učiniti kako bi teoriju (ljudskih prava) učinio što primjenjivijom. Na kraju radionice, sudionici dobivaju uručke.

Evaluacija:

Svaki sudionik dobiva list papira na kojemu je crtež dlana. Jedno pitanje je napisano na svaki prst:

1. Što je bilo dobro?
2. Što treba poboljšati?
3. Što nije bilo tako dobro/Što je bilo loše?
4. Što ste naučili?
5. Kako ste se osjećali?

Sudionici odgovaraju na pitanja iskreno i anonimno. Ova evaluacija dobro je prihvaćena među mladima zbog vizualnog oblik zbog kojega ga ne doživljavaju kao obični upitnik.

Savjet: Ova radionica može poslužiti kao dobra priprema za sljedeću.

RADIONICA 6

[Usvojeno od izdanja Vijeća Europe: Svi različiti – svi jednaki, obrazovni paket, Vijeće Europe, Uprava za mlade, Strasbourg, Francuska, 1995]

Naslov: „Diskriminacija i ksenofobija“

Ciljevi:

- Potaknuti sudionike da misle o svojim predrasudama i stereotipima.
- Naučiti razliku između 'predrasuda' i 'stereotipa'.
- Pokazati kako predrasude i stereotipi mogu voditi ka diskriminaciji i povredi ljudskih prava.

Vrijeme: 90 min

Veličina skupine: 7-20

Materijali:

- Flipchart
- Papiri i kemijske olovke
- Markeri
- Kolaž papiri (nije obavezno)

Aktivator – Krug povjerenja:

Sudionici stoje u čvrstom krugu. Jedna osoba je u sredini i ima zatvorene oči. Ta osoba se prepusti padu, a netko iz kruga ju uhvati i nježno gurne natrag u sredinu. Ovo se također može provesti u skupinama od troje ljudi, s jednom osobom u sredini i dvije koji ju hvataju. Igra je dobar početak za ozbiljniju radionicu (aktivnost), ili za smirivanje skupine. Također je i dobra igra povjerenja.

Savjet:

Može se dogoditi da ne funkcionira dobro u skupinama u kojima se ljudi već ne poznaju od prije barem malo.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Vježba – „Euro-vlak“

Voditelj radionice kaže sudionicima da zamisle da su sami na sedmodnevnom putovanju vlakom. Svaki sudionik samostalno napiše tri osobe s popisa pored kojih bi radije sjedili u odjeljku vlaka i 3 osobe s popisa s kojima ne bi sjedili. Sljedeće osobe zapisane su na flipchart:

- Skinhead s tetovažom kukastog križa
- Žena s malom bebom
- Krupan čovjek koji jede masnu hranu
- D.J. koji sluša glasnu glazbu
- Homoseksualni par koji se ljubi
- Opatica koja priča o pobačaju
- Crnac reper
- Narkoman koji je očito pod utjecajem droga
- Tražitelj azila iz Turske
- Čovjek bez nogu s velikim koferom
- Mlada obitelj Roma

Nakon što su sudionici odabrali, od njih se traži da učine isto u malima skupinama. Moraju se složiti oko svojih izbora i sačiniti zajednički popis likova.

U tom procesu svi dijele svoje stereotipe s ostatkom skupine, objašnjavajući svoje izbore. Kasnije, zajedničke rasprave svake skupine predstavljaju se u plenarnoj sjednici, u kojem se raspravlja o tim izborima i uspoređuju se rezultati među skupinama.

Nakon rasprave, voditelj radionice iznosi definiciju stereotipa i predrasuda.

Zasjedanje s povratnom informacijom:

Voditelj radionice pita sudionike o predrasudama i stereotipima s kojima se suočavaju u svakodnevnom životu i je li moguće biti bez predrasuda. Zasjedanje s povratnom informacijom bi trebalo osvijestiti kako je nemoguće biti bez predrasuda i stereotipa, ali je važno osvijestiti ih kako bi napredovali prema ukidanju diskriminacije.

Evalvacija:

Sudionici vrednuju zasjedanje (u odnosu na značaj, naučene nove stvari, korisnost itd.) dajući ocjene. Potrebno je izraditi skalu, npr. stavljajući kolaž papire s brojevima (1-10) na pod/zidove, i tražiti sudionike da stanu kraj broja koji predstavlja njihovo mišljenje. Ukoliko postoje značajne razlike u mišljenjima, možete zatražiti od nekih sudionika da komentiraju i objasne svoje mišljenje.

Savjet:

Likovi se mogu mijenjati ovisno o zemlji ili zajednici u kojoj se radionica provodi i o njezinim problemima. Npr. ispred likova se može postaviti sklop nacionalnosti ili dodati novi likovi. Naslov aktivnosti se također može izmijeniti ovisno o mjestu gdje se provodi, npr. azijski vlak, ruski vlak itd.

RADIONICE S UČITELJIMA, SOCIJALNIM RADNICIMA, PSIHOLOZIMA, PEDAGOZIMA, JAVNIM TUŽITELJIMA, POLICIJOM I MEDIJIMA

RADIONICA 7

[Preuzeto od Vijeća Europe: Svi različiti – svi jednaki, obrazovni paket, Vijeće Europe, Uprava za mlade, Strasbourg, Francuska, 1995]

Naslov: „IZBACI ULJEZA“ Tko želi biti u njihovoj skupini?

Obrađivana pitanja

- Većinsko-manjinski odnosi
- Diskriminacija

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Ciljevi

- Započeti raspravu o različitim skupinama u društvu
- Podići razinu osviještenosti o predrasudama i diskriminaciji
- Poticati empatiju s iskustvima odbacivanja i isključivanja.

Vrijeme: 10 minuta

Veličina skupine: 16+

Materijal:

Obojene ljepljive točke od papira. Na primjer, za skupinu od 16 ljudi trebat ćete 4 plave, 4 crvene, 4 žute, 3 zelene i jednu bijelu točku.

Vježba:

1. Zalijepite jednu točku na čelo svakog igrača. Igrači ne bi trebali znati koje je boje točka na njihovu čelu.
2. Recite igračima da se okupe u skupinu s onim igračima koji imaju točku iste boje.
3. Nitko ne smije pričati; smije se koristiti samo neverbalna komunikacija.

Zasjedanje s povratnom informacijom i evaluacija:

Pomognite skupini u istraživanju njihovih osjećaja o tome što su radili i što su naučili:

- Kako ste se osjećali u trenutku u kojem ste prvi put sreli nekoga s točkom iste boje kao što je vaša?
- Kako se osjećala osoba s drugačijom točkom?
- Jeste li jedni drugima pokušali pomoći kako bi se rasporedili u skupine?
- Kojim različitim skupina pripadate, npr. nogometnoj momčadi, školi, crkvi?
- Može li se netko pridružiti tim skupinama?
- Tko su uljezi (drugačiji) u našem društvu?

Savjeti za voditelja:

Budite svjesni toga tko dobiva bijelu točku. Možete iskoristiti priliku da namjestite konačne skupine, ali ne činite to tako da bude očito. Neka igrači vjeruju kako su točke raspoređene slučajnim odabirom. Ova aktivnost može se koristiti i kao ledolomac i za formiranje skupina za drugu aktivnost.

Varijacije

1. Koristite točke papira u boji kao što je opisano, ali bez uljeza, tako da na kraju svi završe u skupinama.
2. Priprema kao za prvu verziju. Zamolite sudionike da se okupe u skupine, tako da svi završe u nekoj skupini, ali niti jedna skupina ne smije imati više od jedne osobe s isto obojenom točkom tj. dobit ćete višebojnu skupinu.
3. Koristite 'slagalice' od slika koje će potaknuti raspravu.

Savjet:

Nalijepite slike na karton prije nego što ih izrežete.

Prijedlozi za popratne aktivnosti:

Ponovite odredbe članstva u vašoj grupi ili organizaciji. Može li se itko pridružiti? Što možete učiniti kako bi vaša organizacija postala otvorenija i svima pristupačnija?

Biti uljez ne znači uvijek da smo isključeni; ponekad to može biti naš izbor, kada želimo biti po strani i razlikovati se od ostalih.

RADIONICA 8

[Preuzeto od Vijeća Europe: Svi različiti – svi jednaki, obrazovni paket, Vijeće Europe, Uprava za mlade, Strasbourg, Francuska, 1995]

Naslov: „SAMO TO UČINI“

Ponekad ljudi, kao što su roditelji, šefovi i odrasli, mogu biti vrlo uskogrudni..., ali zar to nismo ponekad i sami?

Ova aktivnost je simulacija.

Obrađivana pitanja

Diskriminacija ljudi koji su različiti. Mehanizmi koji zadržavaju manjine u našem društvu u potlačenom položaju.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Ciljevi:

- Iskusiti diskriminaciju.
- Analizirati načine na koje diskriminiramo određene društvene skupine i u isto vrijeme ih krivimo za situaciju u kojoj se nalaze.
- Podići razinu osviještenosti o tome kako pomažemo u očuvanju nepoštenih društvenih struktura.

Vrijeme: 60 minuta

Veličina skupine: Najviše 40. Treba podijeliti sudionike u 4 podskupine.

Materijali:

- 4 velika lista papira
- 4 stara časopisa
- 4 para škara
- 4 pakiranja tankih flomastera u boji
- 4 tube ljepila
- Nije obavezno: 4 kompleta ostalih sitnica: npr. uže, vuna, gumbi, spajalice.
- Papir i olovka za promatrače
- Zidni ili ručni sat

Vježba:

1. Podijelite igrače u četiri skupine i zamolite svaku skupinu da sjedne u ugao prostorije u kojem se može udobno smjestiti i raditi.
2. Zamolite svaku skupinu da imenuje jednog promatrača koji će bilježiti što govore članovi skupine.
3. Objavite da ćete redom obilaziti skupine kako bi im dali materijale i upute za rad.
4. Idite prvoj skupini, dajte im komplet materijala i jasno kažite: „Imate list papira, časopis, škare i ljepilo. Trebate napraviti kolaž proljeća. Za to imate 20 minuta. Počnite kad želite.“
5. Onda priđite drugoj skupini, dajte im komplet materijala i jasno kažite, „Imate list papira, časopis, škare i ljepilo. Trebate napraviti kolaž proljeća. Za to imate 20 minuta. Počnite kada želite.“
6. Zatim idete u treću skupinu, dajete im njihove materijale i kažete, „Imate list papira, časopis, škare i ljepilo. Trebate napraviti kolaž proljeća. Imate 20 minuta. Počnite kada želite.“
7. Nakon toga priđite posljednjoj skupini, dajte im njihove materijale i jasno kažite: „Mso, flosamd lorerabtbz losnise bauqvxa poyeks, nseioamans sajiyudo laverza losifalitome“. Za to imate 20 minuta. Možete početi kada želite.’
8. Dok skupine rade, obilazite ih, ohrabrujte i podržavajte prve tri skupine, ali kuditte četvrtu skupinu zbog toga što ne rade ono što ste im rekli.
9. Nakon 20 minuta prekinite aktivnost i tražite skupine da predaju kolaže. Ako prve tri skupine nisu završile dajte im još 3 ili 4 minute.

Zasjedanje s povratnom informacijom i evaluacija:

Počnite od onih koji su igrali. Pitajte ih kako su se osjećali tijekom aktivnosti, kako su surađivali i jesu li svi sudjelovali?

Zatim pitajte promatrače da kažu što se događalo u svakoj skupini. Onda uključite sve u raspravu o vezama sa stvarnošću:

- Vidite li ikakvu povezanost sa stvarnim životom?
- U našem društvu, tko je u četvrtoj skupini?
- Na koji način smo skloni kriviti žrtve društvene nepravde?
- Kako ljudi koji se osjećaju kao žrtve društvene nepravde reagiraju?
- Reagiraju li na isti način kao što su reagirali ljudi iz četvrte skupine?

Savjeti za voditelja:

Ako radite sa samo nekoliko ljudi prilagodite igru i stvorite dvije podskupine, prvu s jasnim uputama i drugu sa zbunjujućim. Umjesto davanja besmislenih uputa, četvrtoj skupini možete dati upute tako da ih izgovorite vrlo brzo ili na drugom jeziku.

Imajte na umu da ova igra može izazvati snažne reakcije od članova četvrte skupine jer su frustrirani, ne razumiju upute i još ih se za to krivi. Ponekad se naljute na voditelja i odu; ponekad svoju frustraciju usmjere prema drugim skupinama i ometaju ih u njihovom radu; ponekad zadržavaju svoje osjećaje i ostavljaju agresiju

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

za kasnije. Stoga predlažemo sljedeće:

- *Pobrinite se za to da su skupine sastavljene nasumično kako bi se izbjeglo da se bilo tko u skupini osjeća kao žrtva.*
- *Prije početka evaluacije ključno je razjasniti da je ovo bila simulacija i da moramo izaći iz svojih uloga.*
- *Važno je ostaviti vrijeme tijekom evaluacije za izražavanje osjećaja svih sudionika prije nego što se pređe na analizu onoga što se dogodilo. Ako to ne napravite, ti osjećaji će kasnije isplivati na površinu, što će otežati dobru evaluaciju.*

Varijacije:

Ako želite igru učiniti izazovnijom ili nemate materijala, možete tražiti od skupina da izvedu mali skeč. Ovo donosi još v̄š stresa četvrtoj skupini koja će se, u tom slučaju, morati brinuti o tome da izvede skeč i pri tom ne ispadne glupo.

Prijedlozi za popratne aktivnosti:

Dalje razmotrite skupine u našem društvu. Kako vidite ljude koje bi opisali kao društvene gubitnike i one koje vidite kao društvene pobjednike? Osjećaj isključenosti se stvara kako bi sudionici dobili jasniji uvid u situacije u kojima su sami bili diskriminirani ili u kojima su oni diskriminirali druge. Provođenje ove radionice s raznim skupinama pokazalo nam je kako rasprava o osjećajima odbačenosti i dijeljenje tih emocija s ostalima u prvi plan stavlja osjećaje koji su se nakupljali kroz dugi period vremena. Preporuča se radionicu provoditi u skupini koja već radi zajedno neko vrijeme i u kojoj već postoji određena razina uzajamnog povjerenja.

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

APENDIKS

Tabela 5.1 Sastav stanovništva prema popisu stanovništva iz 2001.

Republika Hrvatska

	Broj	%
Ukupno stanovništvo	4 437 460	100
Hrvati	3 977 171	89,63
Od čega:*	331 383	7,47
Albanci	15 082	0,34
Austrijanci	247	0,01
Bošnjaci**	20 755	0,47
Bugari	331	0,01
Crnogorci	4 956	0,11
Česi	10 510	0,24
Mađari	16 595	0,37
Makedonci	4 270	0,1
Nijemci	2 902	0,07
Poljaci	567	0,01
Romi	9 463	0,21
Rumuni	475	0,01
Rusi	906	0,02
Rutenci	2 337	0,05
Slovaci	4 712	0,11
Slovenci	13 173	0,3
Srbi	201 631	4,54
Italijani	19 636	0,44
Turci	300	0,01
Ukrajinci	1 977	0,04
Vlasi	12	0
Židovi	576	0,01
Ostali	21 801	0,49
Neizjašnjenih prema nacionalnosti		
Od čega	89 130	2,01
Izjašnjenih prema regionalnom ključu	9 302	0,21
Nepoznato	17 975	0,41

*Deklarirane manjine

** Ljudi iz Bosne i Hercegovine. Termin Bošnjaci ovdje nije prihvatljiv.

Zajednički zbroj Hrvata, (3 977 171), deklariranih manjina* (3 313 83) i ostalih, onih koji se nisu izjasnili i nepoznatih (128 906) čini ukupan broj stanovništva (4 437 460).

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Tablica 5.2 Sastav stanovništva prema popisu stanovništva iz 2001.

Sisačko-moslavačka županija

	Broj	%
Ukupno stanovništvo	185 387	100
Hrvati	152 196	82,10
Od čega*	26 053	14,05
Albanci	511	0,28
Austrijanci	6	0
Bošnjaci**	1 137	0,61
Bugari	12	0,01
Crnogorci	70	0,04
Česi	670	0,36
Mađari	148	0,08
Makedonci	125	0,07
Nijemci	54	0,03
Poljaci	19	0,01
Romi	708	0,38
Rumuni	8	0
Rusi	20	0,01
Rutenci	11	0,01
Slovaci	243	0,13
Slovenci	181	0,1
Srbi	21 617	11,66
Italijani	192	0,1
Turci	5	0
Ukrajinci	309	0,17
Vlasi	1	0
Židovi	6	0
Ostali	2 137	1,15
Neizjašnjenih prema nacionalnosti		
Od čega	4 442	2,4
Izjašnjenih prema regionalnom ključu	2	0
Nepoznato	559	0,3

* Deklarirane manjine

** Ljudi iz Bosne i Hercegovine. Termin Bošnjaci ovdje nije prihvatljiv.

Ukupan zbroj Hrvata (152 196), od čega* (26 053) i ostalih, onih koji se nisu izjasnili i nepoznatih zajedno (3 150) čini ukupan broj stanovnika (185 387).

Poglavlje 5. Borba protiv etničke diskriminacije u Hrvatskoj

Tablica 5.3 Sastav stanovništva prema popisu stanovništva iz 2001.

Grad Sisak

	Broj	%
Ukupno stanovništvo	52 236	100
Hrvati	43 402	89,09
Od čega*	5 684	10,88
Albanci	149	0,29
Austrijanci	0	
Bošnjaci**	795	1,52
Bugari	3	0,01
Crnogorci	40	0,08
Česi	100	0,19
Mađari	28	0,05
Makedonci	62	0,12
Nijemci	16	0,03
Poljaci	6	0,01
Romi	436	0,83
Rumuni	1	0
Rusi	5	0,01
Rutenci	2	0
Slovaci	13	0,02
Slovenci	90	0,17
Srbi	3 897	7,46
Italijani	15	0,03
Turci	3	0,01
Ukrajinci	21	0,04
Vlasi	0	
Židovi	2	0
Ostali	1 420	2,72
Neizjašnjenih prema nacionalnosti		
Od čega	1 611	3,08
Izjašnjenih prema regionalnom ključu	0	
Nepoznato	119	0,23

* Deklarirane manjine

** Ljudi iz Bosne i Hercegovine. Termin Bošnjaci ovdje nije prihvatljiv.

Ukupan zbroj Hrvata (43 402), od čega* (5 684) deklariranih manjina i ostalih, onih koji se nisu izjasnili i nepoznatih zajedno (3 150) čini ukupan broj stanovnika (52 236).

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Stanka Parac, Agencija lokalne demokracije Subotica, Srbija i Crna Gora

Uvod

Razdoblje poslije sukoba u Jugoistočnoj Europi (JIE) obilježeno je procesom političkih i gospodarskih reformi karakterističnih za zemlje u tranziciji te intenziviranim zakonodavstvom i ostalim mjerama usmjerenim prema europskim integracijama. Multietnički i multikulturalni sastav stanovništva bivše Jugoslavije prošao je kroz brojne promjene nakon godina rata, etničkog čišćenja i masovnih migracija. To se većinom očituje u povećanom broju izbjeglica koje traže sklonište u općinama širom Srbije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske (uglavnom Srbi, Hrvati i Bošnjaci iz ratnih područja te interno raseljeni ljudi na Kosovu). U sadašnjem stadiju proces povratka i lokalne integracije ovih etnički homogenih skupina još uvijek traje, dok se njime bave međunarodna zajednica, različite razine državnih vlasti te nevladine organizacije država o kojima je riječ.

Kratak sažetak problema koji izvire iz ostavštine prošlih sukoba uključuje:

- povećano udaljšavanje i nesnošljivost između naroda
- etničku diskriminaciju (posebno zajednice Roma)
- govor javne mržnje (nerazvijenu kulturu političkog dijaloga)
- nesposobnost pomirbe s nedavnom prošlošću.

Osim usvajanja određenog broja međunarodnih pravila u području zaštite ljudskih prava i manjinskih prava, obrazovanja i informatizacije, premalo se postiglo pri uspostavljanju primjerenoga institucionalnog okvira za borbu protiv prethodno spomenutih etničkih nesnošljivosti i još uvijek postoji očita potreba za opipljivijim rezultatima političkog djelovanja i uključenosti NGO-a na razini lokalnih općina i unutar okvira međunarodne suradnje. Upravo se na lokalnoj razini javlja najviše problema, ali samo se ograničen broj može uspješno rješavati zbog smanjenoga raspona moći lokalnih vlasti. Istodobno se prekogranična suradnja unutar regije koja povezuje bivše zaraćene strane još uvijek ne prihvaća kao instrument ili sredstvo šireg društvenoga i ekonomskoga boljitka, već prije kao potencijalni izvor napetosti.

Multietničke lokalne zajednice u regiji (posebno u pograničnome dijelu Srbije) u tome su pogledu suočene s brojnim problemima, koji uključuju:

- nedostatak društvenoga, socijalnoga ili političkog konsenzusa, što predstavlja prepreku procesu odlučivanja na svim razinama vlasti
- nedostatak lokalnih razvojnih strategija
- rijetko ili slabo razvijene mehanizme sudjelovanja na lokalnoj razini (sveuključujući pristup)
- sukobe između novopridošlih izbjeglica, raseljenih osoba i starosjedilačkih manjinskih skupina
- nedostatak lokalnih institucija/mehanizama za zaštitu ljudskih/manjinskih prava
- izostanak pristupa „razmjene dobronamjernog djelovanja“, odnosno prekograničnog učenja ili širih regionalnih iskustava.

Izgradnja lokalnih kapaciteta jedan je od glavnih ciljeva primijenjenih programa koji su osmišljeni radi podizanja razine osviještenosti (uključenih ciljanih skupina i većine) o potrebi postojanja sveobuhvatnih institucionalnih, političkih, ekonomskih i zakonskih reformi. Programi također nastoje:

- pomoći povećati poznavanje vještina neophodnih za tolerantan politički dijalog u multikulturalnoj okolini
- podržati stvaranje suvremenog, društveno osjetljivog političkog vodstva razvijanjem sposobnosti komunikacije, timskog rada i upravljačkih vještina
- podržati proces stvaranja nove kulture političkog dijaloga utemeljene na demokraciji, građanskoj odgovornosti, političkome pluralizmu i toleranciji
- pridonijeti ponovnom uspostavljanju i osuvremenjivanju sveuključujućeg koncepta lokalne zajednice (uključujući njezine decentralizirane oblike)
- pokušati razviti novi politički pristup bez predrasuda i nesnošljivosti
- predstaviti nove informacije o trendovima u drugim državama i podići standarde djelovanja mladih lokalnih političara do stupnja prihvaćenoga u Europi
- poučiti političare međukulturalnome dijalogu i toleranciji.
- omogućiti mladim političkim vođama iz susjednih zemalja susrete, razmjenu znanja i stjecanje potrebnih vještina za kvalitetno izvršavanje zadaća lokalne vlasti.
- nakon mnogih godina izolacije pod autoritarnim režimom u Srbiji stvoriti priliku za uspostavljanje i razvijanje prekogranične i međunarodne suradnje.

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Aktivnosti koje je primijenila ALD iz Subotice umnogome predstavljaju doprinos širom rasponu inicijativa koje poduzimaju različite strane zainteresirane za restrukturiranje demokracije na lokalnoj razini (lokalne vlasti, nevladine udruge i mreže nevladine udruge, te organizacije za obrazovanje). Međunarodna suradnja, iskoristivost naših potencijala, partnerstava i zajedničkih programa uvelike predstavljaju dodatnu vrijednost naših programa.

Većina programa za trening koje je primijenila ALD iz Subotice s partnerskim organizacijama osmišljeni su i pripremljeni za sljedeće ciljane skupine:

- članove različitih etničkih manjina
- izabrane, odnosno imenovane mjesne vijećnike (iz etnički mješovitih skupina)
- mlade političke vođe (iz etnički mješovitih skupina)
- lokalne nevladine udruge i aktiviste iz susjednih zajednica.

Od 1993. do 2000. programi ALD-a koji uključuju manjinske zajednice sastojali su se uglavnom od trening seminara o međunarodnim instrumentima za ljudska i manjinska prava, otvorenih, tj. javnih rasprava o mjesnoj toleranciji te promidžbenim kampanjama vezanim uz ta pitanja. Škola građanskog društva bila je primjerice višegodišnji program namijenjen članovima lokalnih manjinskih zajednica i skupinama mladih koji promiče suradnju i razmjenu programa s partnerskim nevladinim udrugama i obrazovnim institucijama susjednih zemalja Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Važno je spomenuti teškoće pri uspostavljanju komunikacije, uzimajući u obzir tadašnju autoritarnu vladu u Srbiji (odnosno Saveznoj Republici Jugoslaviji), izoliranost zemlje i etničke napetosti. Sveopća percepcija nevladinih udruge od strane javnosti i vladajućeg režima u to vrijeme bila je krajnje negativna pa je njihova djelatnost smatrana izdajničkom. Podjela na „domoljube“ i „izdajnike“ bila je produbljivana različitim aktivnostima službenih i neslužbenih počinitelja etničke mržnje i netolerancije.

Nakon demokratske promjene vlade 2000. godine, aktivnosti vlade i NGO-a u Srbiji usmjeravaju se na:

- a) usvajanje zakona usklađenih s međunarodnim standardima (posebno na polju zaštite ljudskih i manjinskih prava, te lokalne samouprave i obrazovanja)
- b) sveukupne aktivnosti usmjerene na podizanje osviještenosti o potrebi reforme te stvaranje šire okoline pogodne za primjenu zakonskih promjena.

Programi za trening i brojni oblici programa neformalnog obrazovanja za demokraciju pokrenuti su u različitim sektorima, uključujući profesionalne skupine, (uglavnom učitelje ili novinare), skupine mladih, manjinske skupine i političare. ALD u Subotici bila je uključena u programe treninga namijenjene gore navedenim ciljanim skupinama na lokalnoj razini. Neka važna zapažanja iz našeg iskustva o širem kontekstu ovih programa uključuju sljedeće:

- opću fragmentaciju u društvu (posebno vezanu uz etničko podrijetlo)
- opće osiromašenje
- snažan upliv politike
- nisku razinu kulture i političkog dijaloga
- silnu zatvorenost i izostanak suradnje s drugim državama
- radikalni nacionalizam u sukobu s demokratskim liberalizmom
- nedovoljan protok informacija i suradnje
- nedostatak pouzdanja u institucije (nedovoljna vladavina zakona)
- visok stupanj korupcije.

Programi namijenjeni manjinskim skupinama, ponajviše hrvatskoj i mađarskoj zajednici, usmjereni su na podizanje osviještenosti o međunarodnim standardima i obvezama državnih vlasti koje se odnose na njihovu primjenu. Specifične ciljane skupine bili su NGO-i lokalnih etničkih manjina, vijeća etničkih manjina postupno osnovana u Vojvodini, lokalne obrazovne institucije i udruženja učitelja. Provedene aktivnosti uključivale su seminare, radionice, studentska putovanja i javne rasprave.

Programi za lokalne izabrane/imenovane vijećnike uključivali su trening seminare o djelatnosti u lokalnoj samoupravi, ulogama lokalnih vijećnika i ljudi koji odlučuju, stvaraju smjernice, omogućuju ili barem olakšavaju procese. Radionica treninga uključivala je vježbe za razumijevanje postojanja različitih gledišta. Ciljana skupina sastavljena je od članova ne samo iz Subotice već i iz ostalih općina u Vojvodini.

Programi treninga za mlade političke vođe također su bili usredotočeni na djelatnost lokalne samouprave, proces donošenja odluka i sudjelovanje građana. Posebna pažnja usmjerena je na upravljanje sukobima.

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

S obzirom na procjenu potreba i rezultata gore spomenutih aktivnosti ALD-a, neki važni rezultati vrijedni spomena su:

- uključenost korisnika beneficija i njihovo aktivno sudjelovanje u životu lokalne zajednice (izabrani vijećnici, uključenje u druge projekte)
- povećana osviještenost o potrebi reformi, posebno na lokalnoj razini.

Ograničenja pri poduzimanju aktivnosti uglavnom se odnose na kritičan stav prema mogućnosti promjene i, u nekim slučajevima, odviše formalan pristup sadržaju programa. Nedostatak komunikacije između manjinskih skupina i bilo kojeg oblika međusobne suradnje također su izdvojeni kao specifični problemi. Nisu stvoreni primjereni uvjeti za primjenu stečenih vještina i znanja. Politička pripadnost također je činila slučajnu prepreku kreativnom sudjelovanju i vjeri u mogućnost promjene. Nedostatak međusobnog povjerenja još je jedan čimbenik koji je odigrao ulogu kako u manjinskim skupinama tako i između manjinskih i većinskih skupina. Spomenuto je naglašeno općim nedostatkom povjerenja u institucije vlasti.

Metodologija

Primijenjena metodologija utemeljena je na teoretskim temeljima koje je osigurala grupa autora iz Centra Ujedinjenih naroda za ljudska naselja (UN habitat) predvođenih profesorom Freedom Fisherom, uglavnom u priručnicima o upravljanju sukobom, zajedničkom planiranju i vještinama rukovođenja. Taj niz priručnika o demokratskoj preobrazbi lokalne samouprave dizajniran je u Centru Ujedinjenih naroda za ljudska naselja, ispitan i potom primijenjen u zemljama JIE u tranziciji počevši od sredine 80-ih (Slovačka, Poljska, Rumunjska i Češka), te od sredine 90-ih u Srbiji, Bosni i Hercegovini; Hrvatskoj i Makedoniji. Njihov tematski raspon pokriva koncepte vještina rukovođenja u suvremenoj lokalnoj samoupravi, vještine upravljanja sukobom i proces zajedničkog planiranja. Također su primijenjene tehnike i vještine stečene širokim spektrom treninga za trenere koje su organizirale međunarodne organizacije i konzultacijske skupine. Ovdje ćemo predstaviti dva primjera metodologije organiziranih treninga

1. trening kroz seminare za mlade političke vođe (višegodišnji program)
2. trening kroz seminare za lokalne nevladine udruge i javne službenike (višegodišnji program)

Oba primjera treninga kroz seminare sastoje se od uravnoteženih prezentacija teoretskih koncepata i praktičnih vježba. Prvi se više usredotočuje na teoretske zamisli uzimajući u obzir predavačeve prezentacije različitih aspekata funkcioniranja lokalnih samouprava, dok je drugi primjer usredotočen isključivo na koncepte upravljanja sukobom i praktične vježbe u vezi sa strategijama upravljanja sukobom. Obje skupine sudionika su članovi različitih etničkih zajednica u subotičkim općinama ili iz susjednih općina, u dobi od 23 do 55 godina (što ne odražava nužno ukupnu etničku proporcionalnost lokalnog stanovništva).

Vježbe i primjeri iz prakse

Razumijevanje prirode sukoba: različite percepcije

Sukob je posljedica postojećih razlika kojima treba rukovoditi. Sukob je stoga neizbježan, neutralan ili čak pozitivan (u suprotnosti s njegovom uvijek negativnom percepcijom), o općim je pitanjima (ne osobnim) i može biti izvor energije. Sukob je rezultat razlika, a ne njihov uzrok. Rečeno je da percepcija tvori 99% stvarnosti (ili nešto manje), ali utvrđivanje različitih percepcija predstavlja dobar početak u suočavanju s izazovom rukovođenja sukobom. Ako mislimo da je nešto stvarno, to i jest stvarno dok ne pojmimo drugačije.

Vježba zagrijavanja

Ciljevi učenja: Usvojiti gledište o postojanju više načina promatranja problema ili sukoba.

Potrebno vrijeme: 20 do 30 minuta

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Proces:

1. Nacrtnati veliku tablicu (kao što je prikazano) na flipchartu bez previše objašnjavanja ili uvodnih opaski. Zamoliti sudionike da pažljivo pogledaju tablicu i na papiru odgovore na sljedeće pitanje: „Koliko kvadrata vidiš?“

2. Dati sudionicima 30 sekundi za pismeni odgovor.
3. Kada svi napišu, trener prikuplja odgovore i razne brojeve bilježi na isti flipchart tako da budu cijelo vrijeme vidljivi (odgovori obično variraju od 16 do 30)
4. Nakon što zabilježi sve odgovore, trener pita sudionike koji je pravi. Neki sudionici mogli bi shvatiti da se pitanje odnosi na broj kvadrata „koji vide“, a ne koliko kvadrata „ima“ i upravo ta reakcija sadrži njihovu individualnu percepciju onoga što je točno i daje im priliku da to otkriju ili kažu drugima. (Naša percepcija jest stvarnost koju uočavamo cijelo vrijeme).
5. Pitati sudionike što su osjećali kada bi netko ustvrdio da je vidio više kvadrata nego oni (sumnja, znatiželja, nesigurnost,...). Drugo korisno pitanje je što su činili kada su shvatili da je neki drugi sudionik/ca vidio više kvadrata (jesu li ponovno provjeravali, dokazivali ili utvrđivali).
6. Potaknuti raspravu o vezi između različitih mišljenja o broju kvadrata i načina na koji ljudi doživljavaju pitanja u konfliktnim situacijama.

Kroz vježbu je prošlo nekoliko skupina mladih političkih vođa različitog etničkog porijekla unutar programa treninga koji je primjenjivan tijekom posljednjih pet godina (nakon demokratske promjene u vladi Srbije 2000.)

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Uzroci sukoba i strategije intervencije

Primjer iz prakse: Susjedstvo se pokrenulo

(Konfliktna situacija u potrazi za razumijevanjem i rješenjem)

Članovi ste istraživačkog tima koji je zamoljen da pruži pomoć malom gradu u vašoj regiji u kojem su napetosti među građanima sve veće. Zapravo su se u posljednje vrijeme dogodili određeni ružni sukobi. Gradonačelnik je izjavio kako razumije uzrok sukoba, ali potrebe i pogledi ljudi izvana temeljili su se više na činjenicama nego emocijama. Taj grad sa 10000 stanovnika poznat je kao tržišno, uslužno i poljoprivredno središte, ali mnoge okolne farme više nisu produktivne pa je pad poljoprivredne proizvodnje utjecao na opću gospodarsku situaciju. Velika je stopa nezaposlenosti u gradu i okolici.

Kao što gradonačelnik opisuje prirodu nedavnih sukoba, oni se javljaju u jednom posebnom stambenom području grada. Četvrt u kojoj je sukob najoštrij je starije stambeno područje grada s određenim brojem praznih kuća i kuća koje odsutni vlasnici iznajmljuju obiteljima s niskim prihodom koje su se doselile iz drugih slabije razvijenih područja tijekom nedavnih godina.

Četvrt je smještena između dvaju vodenih pritoka koji utječu u veću rijeku u središtu. Vlažno tlo smješteno uz ove tokove stanovnici su tradicionalno rabili za uređene vrtove. Sve manje starosjedilaca uređuje vrtove i obale vodenih tokova postale su odlagališta smeća. Jedan od novih stanara u četvrti čak je dovukao staro vozilo na rub parcele na kojoj živi. Postoje glasine kako planira napraviti smetlište jer se čini da nema zakona koji bi to zabranio.

Stariji stanari koji tamo žive generacijama ponose se kako su svoje posjede i susjedne otvorene prostore održali u nedirnutom stanju. No, mnogi od njih sada su u odmakloj životnoj dobi i nedostaje im izdržljivosti da brinu o svome posjedu kao nekada. Ipak, uznemiruje ih promjena u njihovom susjedstvu. Često su zvali policiju kako bi se požalili na buku, prljavštinu i nevoljkost njihovih susjeda da održe posjede i javne prostore u dobrom stanju. Kao što je jedan od starih stanara rekao istraživačkom timu:

„Ne razumijem kako ljudi mogu ovako živjeti! Nemaju poštovanja za privatno vlasništvo, njihova djeca divljaju po ulicama; bacaju prazne limenke piva u potoke i smeće uz njihove obale. Zašto se ne vrate u zemlju iz koje dolaze?“

Većina pridošlica pripadaju određenoj etničkoj skupini koja je na glasu po različitom stilu života od lokalnog stanovništva. Došljaci su društveniji, uživaju u začinjenoj hrani, zabavljaju se dugo nakon što susjedstvo utone u san, zarađuju za život trgujući robom i uslugama koje u to područje stižu iz drugih zemalja. Nemaju mjesta za parkiranje svojih kamioneta vikendima i ovo je također kamen spoticanja među susjedima, kao što je istraživač saznao u jednom od prvih prikupljanja podataka.

Cilj učenja: sakupljanje podataka o sukobu, povećavanje sposobnosti razumijevanja prirode sukoba i potencijalnih učinaka uporabe raznih strategija upravljanja sukobom.

Uvodne bilješke trenera sadrže opis stadija sukoba i njegovu analizu:

Stadiji sukoba:

1. Predviđanje: nema sukoba, ali dogodila se promjena politike ili je donesena nepopularna mjera.
2. Neizražena razlika: početak napetosti koje još nisu otvoreno izražene (latentni sukob).
3. Rasprava: uključivanje izražavanja razlika, često od ljudi koji imaju slična mišljenja, bez pokušaja utvrđivanja ili rješavanja razlika.
4. Otvoreni sukob: jasne razlike; uključeni akteri misle da su oni u pravu, a drugi u krivu.
5. Otvoreni/neproduktivni sukob: obje strane su duboko uključene, dok se na ishod gleda kao na „mi pobjeđujemo, vi gubite“.

Analiza sukoba (pitanja koja treba postaviti kako bi pomogli razumjeti prirodu sukoba):

- Tko najviše dobiva/gubi nastavljajući sukob?
- Tko je u pozadini sukoba?
- Koji je središnji uzrok sukoba?
- Koliko dugo sukob traje?
- Kako se sukob manifestira?
- Kada se sukob pojavljuje?

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

- Gdje se sukob održava?
- Koje bi bile posljedice razrješenja sukoba?
- Koje kulturne aspekte (razlike) sukob uključuje?
- Zašto sukob postoji?

Skupni zadatak je razviti plan i oruđa procjene konfliktno situacije prije spajanja strana u pokušaju nadvladavanja njihovih razlika. Dok se u sveopći plan procjene mogu uključiti raznolika oruđa procjene, od skupina se očekuje da razviju upitnik za intervju kako bi dobili odgovore na pitanja kao što su:

- Koja su pitanja u srcu sukoba?
- Tko je uključen i na koji način?
- Koliko dugo sukob traje?
- Što je već učinjeno kako bi se sukob riješio?
- Koje bi mogle biti posljedice nepronalaženja načina za rješavanje sukoba?

Po završetku svog zadatka skupine pripremaju izvještaj uključujući sve podatke i opis sukoba. Poticane su na izmjenu gledišta i raspravu o sličnostima/razlikama u svojim opažanjima, pristupima procjeni, metodologiji i vrijednostima sustavnog prikupljanja podataka prije intervencije za razrješenje sukoba.

Rasprava o ulogama

Cilj učenja: Razumjeti kako razjasniti i promijeniti očekivanja u vezi s ulogama i odnosima pojedinaca ili odnosima među članovima skupine.

Ova vježba sastoji se od utvrđivanja očekivanja u vezi s ulogama i odnosima unutar specifičnih skupina od kojih se očekuje zajednički rad. Proces zahtjeva simulacijsku vježbu (igranje uloga u kojem sudionici preuzimaju uloge suradnika, članova organizacije, skupine zaposlenika, poslodavaca/upravitelja, formalnog udruženja ili tima zaduženog za primjenu projekta) i predstavnika vlasti (jedan sudionik). Tehnika pretpostavlja da je rad u skupini povezan s interakcijom čak i u slučaju neriješenog sukoba, različitosti ili nesporazuma. Od dviju skupina sudionika (koji su upoznati s već definiranim sukobom i pripadajućim ulogama) traže se odgovori na sljedeća tri zahtjeva vrste „trebao bih“:

- Trebao/la bih ovo činiti češće kako bi svi povećali svoju učinkovitost.
- Ovo bih trebao/la činiti rjeđe (ili prestati) kako bi svi povećali svoju učinkovitost.
- Trebao/la bih nastaviti činiti stvari (navesti) koje su nam svima pomogle pri djelovanju.

Nakon prezentacija skupina, voditelj pruža potrebna pojašnjenja čija je uloga tumačiti pitanja koja zabrinjavaju skupine. Posljednji stadij je davanje prednosti pitanjima oko kojih bi se lako postigao dogovor i koja bi se lako predstavila u obliku pismenog ugovornog sporazuma između uključenih strana kao konačni ishod vježbe.

UGOVORNI SPORAZUM

Pristajemo prihvatiti i raditi na poboljšanju vršenja uloge kao što je navedeno.

Ravnatelj/ica pristaje:

1. _____

2. _____

3. _____

Udruga učitelja pristaje:

1. _____

2. _____

3. _____

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Koristi moći: prepirka oko građevinske

Cilj učenja: Uvježbavanje vještina u pripremi za posredovanje I stvarno posredovanje u svađi oko provođenja zakonika o gradskome urbanizmu.

Proces:

Studij slučaja rasprave o građevinskoj dozvoli pruža materijal za vježbu simulacije I tiče se svađe između gradskih vlasti i lokalne proizvodne tvrtke kojoj nije izdana građevinska dozvola za izgradnju tvornice zbog kršenja zakonika o gradskome urbanizmu. Sudionici su podijeljeni u skupine kao što je opisano.

Voditeljica ureda za zaštitu okoliša odbila je odobriti gradnju nove proizvodne tvornice unutar gradskih granica zbog formalnosti oko ispusta plinovitih tvari koji za 5% prelazi dozvoljenu razinu. Ona ima podršku nekoliko lokalnih organizacija za zaštitu okoline i općinskog vijeća.

Nakon što su čuli odluku Ureda za zaštitu okoliša, gradski rukovoditelj i lokalna trgovačka komora održali su konferenciju za tisak na kojoj su kritizirali ovu odluku te pritom ustvrdili kako komora također brine za zaštitu okoliša. Na konferenciji za tisak bio je prisutan i glasnogovornik proizvodne tvrtke koji planira uložiti 2,5 milijuna eura u tvornicu. On je izjavio kako je tvrtka spremna pronaći drugu lokaciju ako se ovaj problem očitog birokratskog apsurdna ne riješi.

Nedavno izabrani gradonačelnik u svojoj je kampanji obećao povećati mogućnosti za zapošljavanje u gradu. Nova proizvodna tvornica otvorit će 1500 radnih mjesta očajnički potrebnih u gradu i regiji u neposrednoj blizini. No gradonačelnik je također poznat po svojoj odanosti i poštivanju zakonskih regulativa. Kada se prije tri godine kandidirao za mjesto gradonačelnika, imao je i potporu organizacija za zaštitu okoliša i njihovih članova te je poznat po svojim čvrstim stavovima o zaštiti okoliša.

Gradonačelnik je upravo objavio sazivanje sastanka na kojem će čuti argumente obje strane i razmotriti ih prije donošenja konačne odluke.

Zadatak:

U svojoj grupi podijelite uloge kako su navedene i osmislite argumente koje ćete predstaviti na sastanku s gradonačelnikom.

Grupa I: voditelj ureda za zaštitu okoliša, okolne zajednice, članovi općinskog vijeća.

Grupa II: član gradske uprave, investicijska tvrtka, gospodarska komora, Zavod za zapošljavanje.

Ova studija slučaja (uključujući varijacije prilagođene postojećim I lako ustanovljivim lokalnim situacijama) obično se primjenjuje u skupinama koje se sastoje od različitih zainteresiranih strana (dioničara ili ulagača) I daje izvrsne rezultate u pogledu pažnje I aktivnog sudjelovanja. Mogu se stvoriti stvarne životne situacije u kojima bi vježbali igranje uloga, provođenje vlasti i proces donošenja odluka. Ovo je jedna od najviše korištenih i najbolje primljenih interaktivnih vježbi koju smo do sada primijenili.

Učenje umijeća ugodnoga razgovora

Štap koji priča:

Štap se dodaje od jednog do drugog sudionika kako bi označili tko je na redu govoriti. Obično se ova igra radi sa skupinama mladih političara kako bi se spriječilo istovremeno govorenje i usporila zahuktala rasprava.

Pravila:

Odabran je jedan predmet razgovora o kojem sudionici govore najmanje tri rečenice kada na njih dođe red. Vježba se može primijeniti (ili ponoviti) ili na početku rada ili tijekom stanki te se može koristiti za bolje međusobno upoznavanje.

Zadatak:

Sudionici odabiru temu za koju vjeruju da bi mogla biti predmet potencijalnog sukoba (predlaže je trener ili oni sami: odnos među spolovima, istospolni brakovi, politika, trenutno sporno pitanje u njihovoj zajednici, zemlji ili regiji).

Promatrači daju svoje utiske i specifičan pogled na to jesu li ili nisu članovi skupina tijekom rasprave slijedili predložene smjernice.

Poglavlje 6. Trening za demokraciju u Srbiji i Crnoj Gori

Pretpostavke o identitetima

Sudionici dobivaju popis raznih zanimanja (zatvoren popis) i drugi popis (s istim brojem crta) različitih nacionalnosti. Cilj je povezati nacionalnosti i zanimanja te tako otkriti brojne skrivene predrasude o kojima se potom raspravlja u skupnom radu. Primjenjuje se kao dio samoprocjene i u većoj mjeri koristi s izabranim/imenovanim vijećnicima pri radionicama na trening. Nakon otkrića i prezentacija moguće je izazvati zanimljive rasprave.

Ovo su popisi:

1. Pilot	1. Amerikanac
2. Vozač	2. Srbin
3. Miner	3. Nizozemac
4. Čistač ulica	4. Makedonac
5. Službenik	5. Talijan
6. Krojač	6. Hrvat
7. Trgovac	7. Mađar
8. Pjevač	8. Rom
9. Upravitelj	9. Nijemac
10. Svećenik	10. Bugarin

Razina prihvaćanja vježbi i igara korištenih s raznim skupinama bila je različita na svakom od do sada održanih treninga. Zanimljivo je da su mladi politički vođe različito reagirali na neke iste vježbe (4 skupine u 4 godine), što se može objasniti postupnim promjenama šire okoline tijekom prethodnih četiriju godina. Rasprave s izabranim/imenovanim vijećnicima pokazuju veću potrebu za metodologijom koju bi primijenili u svom svakodnevnom radu. Ovo se ne podudara s određenim pretpostavkama koje kažu da izabrani vođe nisu voljni podvrći se ovom procesu učenja zbog pristupa „izabrani su, kompetentni i sve znaju“.

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Kateryna Shalayeva, Lobi mladih žena, Ukrajina

Ovo poglavlje predstavlja uvodni modul antidiskriminacijske djelatnosti. Sastoji se od osnovne i unaprijeđene verzije. Modul se može koristiti za jednodnevne tečajeve treninga ili se može protegnuti na nekoliko dana. Filozofija modula počiva na pretpostavci da se prije izricanja mišljenja i poduzimanja radnji treba steći detaljno znanje i zauzeti određeni stav.

Ukrajinski kontekst

Ukrajina stječe nezavisnost 1991. suočavajući se s ekonomskom, političkom i socijalnom krizom, Ukrajina je bila na rubu etničkog sukoba i pod značajnim ekonomskim i političkim utjecajem Rusije pa je njezino stanovništvo uključivalo veliki broj izvornih Rusa koji su došli u Ukrajinu u dvama valovima, od kojih je prvi bio tijekom vladanja ruskoga cara, a drugi nakon sovjetskog režima. Za vrijeme neovisnosti Ukrajina se suočila s rastućim brojem deportiranih povratnika (među njima su krimski Tataři, Grci, Nijemci i drugi) koji su prošli kroz dva vala deportacije u osamnaestome i devetnaestome stoljeću. U tim nimalo lakim uvjetima Ukrajina je morala pronaći način uspostavljanja demokratskog i istinski multikulturalnog društva.

Gledajući povijesno Ukrajina je bila mjesto gdje su koegzistirale razne kulture, vjere, etničke tradicije, jezici i načini života. Prema popisu stanovništva iz 2001. u Ukrajini živi 48,2 miliona ljudi, uključujući više od 130 etničkih skupina. Velika većina stanovništva izjašnjava se kao etnički Ukrajinci (77,8%). Druga skupina po veličini su Rusi (17,3%) i više od 130 etničkih skupina čini preostalih 4,9%.

Ovi brojevi pokazuju da stanovništvo Ukrajine u stvarnosti čine dvije glavne etničke skupine. Svaki šesti državljanin Ukrajine ima rusko podrijetlo i svaki treći čovjek u Ukrajini s porijeklom etničke manjine je Rus. Za to postoji povijesno objašnjenje i trenutačno čini ukrajinsko-ruske odnose primarnim pitanjem.

Detaljna studija etničkog sastava suvremene Ukrajine ukazuje na dodatnu važnu informaciju o povijesti etničkih veza, kao i na mogućnost trenutačnoga suživota raznih etničkih skupina unutar Ukrajine.

Šesnaest je etničkih skupina s brojem stanovnika između 30.000 i 300.000 (vidi Tablicu 7.1.).

Trinaest etničkih skupina imaju broj stanovnika od 3000 do 12000 ljudi (vidi Tablicu 7.2.).

Ostale etničke skupine imaju broj stanovnika od 1000 do 3000 (vidi Tablicu 7.3.).

Etničke skupine s brojem stanovnika od 300 do 500 uključuju krimske Židove (406); Burjate (391) i mešketske Turke (336).

Ipak, jezična identifikacija ukrajinskog stanovništva razlikuje se od etničke. Stoga 71% Poljaka, 42% Čeha, 41,5% Slovaka, 21% Roma, 16,5% Bjelorusa i 14% Židova smatraju ukrajinski svojim materinskim jezikom, dok 88,5% Grka, 83% Židova, 62,5% Bjelorusa, 58% Litvanaca i 43% Armenaca smatraju ruski svojim materinskim jezikom. Među onima koji se smatraju Ukrajincima pak 85% (prema ukrajinskome popisu stanovništva) govore ukrajinski kao materinski jezik, dok neke empirijske studije navode nižu stopu od 71% (Khmelko). Većina ukrajinskog stanovništva je u najmanju ruku dvojezična.

Svaka etnička skupina ima vlastitu povijest u Ukrajini. Posebna pozornost usmjerena je prema domicilnim skupinama kao što su krimski Tataři (248.200 osoba), Karaimi (1200 osoba) i krimski Židovi (40 osoba) jer se stvaranje njihovih etničkih entiteta dogodilo isključivo unutar teritorija Ukrajine i nikada nisu bili dio bilo koje državne tvorevine izvan Ukrajine. Domicilno stanovništvo čini 0,5% od ukupnog broja pa se na Krimu, gdje većina i živi, taj postotak penje na 12,3%.

Tri su vrste etničkih manjina prisutne u Ukrajini: autohtone, tradicionalne i nove. Autohtone manjine (Moldavci, Mađari, Rumunji, Gagauzi i Slovaci) broje 604.500 osoba i djelomično se razvijaju kao etnički entiteti unutar teritorija Ukrajine. Tradicionalne manjine (Bjelorusi, Bugari, Poljaci, Židovi, Armenci, Grci, Tataři, Romi, Nijemci, Litvanci, Česi i Albanci) broje 1,09 milijuna stanovnika i kroz povijest žive na teritoriju Ukrajine. Nove manjine (Azerbejdžanci, Gruzijci, Korejci, Uzbekistanci, Čuvaši, Mordvinci, mešketski Turci, Kazahstanci, Letonci, Oseti, Lezgjijanci, Votjaci, Tadžikistanci, Baškirci, Marijci, Turkmenistanci, Ostjaci, Čečeni, Estonci, Komi, Dagestanci, Karelijci, Avari, Abhazijci, Kirgistanci i Lačani) čine 194.200 ljudi u ukupnoj populaciji. Nastanili su se u Ukrajini tijekom dvadesetog stoljeća i nemaju povijest života u Ukrajini prije toga (Nakhmanovych, 2004.).

Također je bio prisutan pozitivan priliv novih zajednica imigranata tijekom nekoliko posljednjih desetljeća. Najveće od tih su Afganistanci, Iračani, Kurdi, Arapi, Kinezi i Vijetnamci te svi zajedno broje 1,5 milijuna ljudi. Službeni broj izbjeglica prikazan je u tablici 7.4. Većina takvih imigranata živi u Ukrajini ilegalno jer ne dobivaju svi boravišne dozvole.

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Tablica 7.1. Skupine u Ukrajini s brojem stanovnika od 30.000 do 300.000

	(Ukupan broj)	(% od ukupnog broja stanovnika)
Bjelorusi	275,800	(0.6%)
Moldavci	258,600	(0.5%)
Krimski Tatarsi	248,200	(0.5%)
Bugari	204,600	(0.4%)
Mađari	156,600	(0.3%)
Rumuni	151,000	(0.3%)
Poljaci	144,100	(0.3%)
Jevreji	103,600	(0.2%)
Armenci	99,900	(0.2%)
Grci	91,500	(0.2%)
Tatarsi	73,300	(0.2%)
Romi	47,600	(0.1%)
Azerbejdžanci	45,200	0.1%
Gruzijci	34,200	(0.1%)
Nijemci	33,300	(0.1%)
Gagauzi	31,900	(0.1%)

Izvor: Nacionalni sastav stanovništva Ukrajine prema rezultatima nacionalnog popisa stanovništva u Ukrajini 2001., Državni odbor za narodnosti i migracije, dostupan na internetskoj adresi: www.scnm.gov.ua (na ukrajinskome, ruskome i engleskome jeziku).

Tablica 7.2. Skupine u Ukrajini s brojem stanovnika od 3000 do 12000 ljudi

Korejanci	12,700	(0.03%)
Uzbekistanci	12,400	(0.03%)
Litvanci	7,200	(0.01%)
Slovaci	6,400	(0.01%)
Česi	5,800	(0.01%)
Kazahstanci	5,500	(0.01%)
Letonci	5,100	(0.01%)
Oseti	4,800	(0.01%)
Tadžikistanci	4,300	(0.008%)
Baškiri	4,200	(0.008%)
Turkmenistanci	3,700	(0.007%)
Albanci	3,300	(0.006%)
Asirci	3,100	(0.006%)

Izvor: Nacionalni sastav stanovništva Ukrajine prema rezultatima nacionalnog popisa stanovništva u Ukrajini 2001., Državni odbor za narodnosti i migracije, dostupan na internetskoj adresi: www.scnm.gov.ua (na ukrajinskome, ruskome i engleskome jeziku).

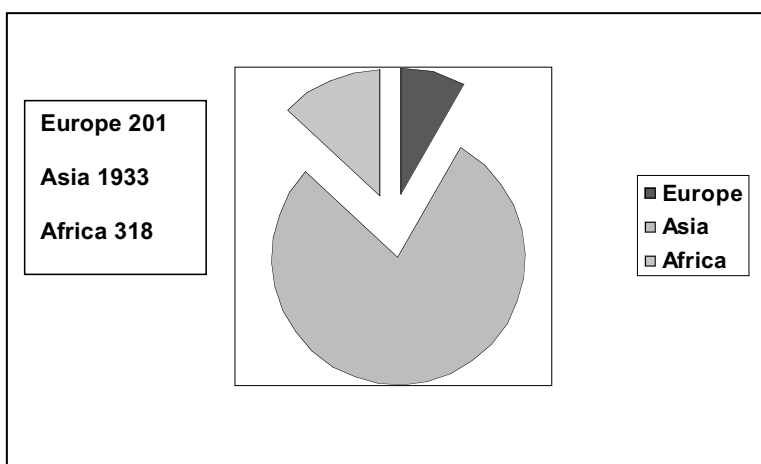
Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Tablica 7.3 Skupine u Ukrajini s brojem stanovnika od 1000 do 3000

Estonci	2,900	(0.005%)
Kurdi	2,100	(0.004%)
Karaimi	1,200	(0.002%)
Komi-Permijaci	1,200	(0.002%)
Kirgistanci	1,000	(0.002%)

Izvor: Nacionalni sastav stanovništva Ukrajine prema rezultatima nacionalnog popisa stanovništva u Ukrajini 2001., Državni odbor za narodnosti i migracije, dostupan na internetskoj adresi: www.scnm.gov.ua (na ukrajinskom, ruskom i engleskom jeziku).

Tablica 7.4 Kontinent podrijetla izbjeglica u Ukrajini na dan 1. siječnja 2005.

Izvor: Državni odbor za narodnosti i migracije, Zemlja podrijetla izbjeglica u Ukrajini na dan 1. siječnja 2005., dostupan u elektroničkom obliku: www.scnm.gov.ua (na ukrajinskom, ruskom i engleskom jeziku).

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

U tom kontekstu važno je naglasiti kako empirijska istraživanja pokazuju da 62% ukrajinskog stanovništva misli da u zemlji postoje etničke napetosti, a 7% njih misli kako su napetosti veoma ozbiljne. U isto vrijeme 27% misli kako u suvremenoj Ukrajini nema etničkih napetosti (Centar za društvena istraživanja, 2004.). Štoviše, etnička razlika povećava se između rezidentnih etničkih skupina i novih manjina i izbjegličkih zajednica. Većina novih ukrajinskih stanovnika slijedi kulture, vjere, jezike i načine života koji se razlikuju od starosjedilačkog, većinskog dijela stanovništva.. Prije deportirani povratnici, kao što su krimski Tatarsi i većina izbjeglica iz Azije i Afrike su primjerice muslimani, što povlači stara pitanja u novom kontekstu.

Konkretno, pitanja koja zahtijevaju žurno razmatranje su:

- Visok stupanj asimilacije manjih etničkih skupina koji vodi do slabljenja multikulturalne prirode društva.
- Emigracijski trendovi među manjinskim etničkim skupinama koji ograničavaju njihovu motivaciju za sudjelovanje u izgradnji društva.
- Nedostatak povijesne kulture bavljenja novim manjinama, prije deportiranim ljudima i izbjeglicama.
- Nedostatak kulturne tolerancije prema onima koji žive u istinski višjejezičnom društvu.
- Internalizirano ugnjetavanje unutar ukrajinskog društva koje se pretvorilo u potragu za odgovorom na pitanje „tko je dovoljno Ukrajinac?“
- Velika etnička razlika između povijesno rezidentnih i novih etničkih skupina.
- Prevladavanje etničkog omalovažavanja u masovnoj kulturi, kao i korištenje etnički uvredljivih šala i nadimaka.
- Niska razina političke i javne debate o aspektima višestrukih identiteta te o multikulturalnim, višjejezičnim i multireligijskim aspektima ukrajinskog društva, što rezultira svakodnevnom diskriminacijom, koja uključuje fizičko nasilje protiv manjih etničkih skupina.

Publika:

- Donositelji odluka
- Svi državljani
- Međunarodna zajednica
- Mlada generacija
- Žene
- Novinari
- Akademski praktičari.

Ovaj modul je za one koji donose odluke u vladi, zajednicama, NGO-e i istraživača središta Prošavši treninge koji uključuju takvu filozofiju, nadamo se kako će vođe naših društava, nevezano za područje u kojem djeluju, prepoznati etničku nesnošljivost, sukob i diskriminaciju kao svoju izravnu odgovornost i razumjeti da u temeljima društvenog razvoja leže kulturna različitost i mir.

Taj je modul općenito primjenjiv za građane. Politika vlade odražava vrijednosti izbornog tijela. Ako građani vjeruju u mir, vlada se neće ponašati agresivno unutar ili izvan zemlje. Kada bi ljudi ostali ravnodušni, ne bi kontrolirali niti ograničavali prirodno širenje moći te bi na kraju patili.

Modul je za međunarodnu zajednicu. Poduzimanje djela solidarnosti preko međunarodnih granica može stabilizirati situaciju i pomoći u održanju mira. Ljudi mogu stati na kraj užasima ako preuzmu odgovornost za svoje živote, živote svojih susjeda unutar i preko granica.

Ovaj modul je za mladu generaciju u čije ime su se odluke uvijek donosile. Čovječanstvo je uložilo godine, desetljeća i stoljeća u sukobe. Trošilo je prirodne resurse, ljudski potencijal, živu energiju i individualno povjerenje u nešto od čega nitko nema koristi. Ovaj modul je za one koji mogu zamisliti napredak koji bi ljudska vrsta postigla kada bi sve to uložila u mir.

Ovaj modul je za žene koje su dobro upoznate s diskriminacijom. Zašto ne promijenimo situaciju? Kroz ovaj modul možemo naučiti kako je to osjetiti diskriminaciju. Možemo naučiti surađivati. Ovaj modul je o jačanju kolektiviteta.

Ovaj modul je za novinare. Mi, ostali ljudi, gledamo svijet vašim očima. Istina i prevara koju vidimo na ekranu može nas uplašiti ili oslabiti, učiniti nas hrabrija i jačima. Ovaj modul poziva na profesionalnu etiku novinara.

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Ovaj modul je za akademske praktičare. Znanje je moć. Ohrabrujemo vas na sudjelovanje u javnom životu kako bi ojačali toleranciju. Ignorirajući agresiju, govor mržnje i etničke napade dopuštamo rast sukoba.

Za svu ciljanu publiku modul je osmišljen za ljude koji žele nešto promijeniti.

Principi

Kada smo opisali potencijalnu publiku, možemo formulirati tri glavna principa našeg modula treninga. Ovaj modul osmišljen je radi:

- izgradnje solidarnosti
- razmišljanja o vrijednostima
- pokretanja promjena.

Tehnike

Između raznih tehnika koje smo koristili u treningu odabrali smo nekoliko koje najbolje odražavaju prirodu modula treninga jer:

1. Integriraju sve tri vrste opažanja: auditivno, vizualno i kinestetičko.
2. Izazivaju raspravu, dozvoljava raznolika mišljenja, ali ne predlaže konačnu odluku za sve.
3. Nadograđuju individualna iskustva i pomaže pri suosjećanju s drugima.

Vježbe treninga predstavljene u ovom modulu odražavaju prirodu pristupa treningu kroz sudjelovanje i uranjanje te su ukorijenjene u širokom spektru koncepata, metoda i pristupa koje sam upotrebljavao tijekom posljednjih godina. Zahvalan sam svim vježbenicima i onima koji su radili sa mnom kao treneri te tako pridonijeli razvoju ovdje opisanog modula.

Osnovna verzija modula treninga

Stupanj 1. Uvodna vježba

„Vrtuljak“ (trajanje: od 45 minuta)

Cilj: pokrenuti pitanje, razjasniti pozicije i vježbati debatiranje u većoj skupini.

Opis: Skupina sjedi u krugu licem u lice. Petero sudionika nalaze se u središtu kruga također licem u lice. Trener postavlja središnje pitanje rasprave, npr. „Ima li svaka etnička skupina pravo na osnivanje države?“

Ljudi u sredini počinju raspravljati i mogu izraziti svoje mišljenje o tome pitanju. Ako se netko iz vanjskog kruga želi uključiti u raspravu, ona/on se pomiče u sredinu što znači da se netko iz sredine mora pomaknuti prema vanjskome rubu. U unutarnjem krugu može biti najviše šest ljudi odjednom.

Kako bi zaključili vježbu, zamolite sudionike u obama krugovima da se prime za ruke i zatvore oči. Neka zamisle da ruke koje drže u svojim pripadaju različitim ljudima, neprijateljima i prijateljima, bliskim ljudima i potpunim strancima.

Varijacija: Skupina može raspraviti ranije pripremljena pitanja koja jedno po jedno predlaže trener kada su završili sa prethodnim pitanjem. Broj pitanja ovisi o raspoloživom vremenu i situaciji u krugu. Preporučujemo najviše četiri pitanja za ovu vježbu. Sudionicima iz vanjskog kruga možemo dati priliku da svoja pitanja postave sudionicima u unutrašnjem krugu.

Bilješke:

- Idealan broj sudionika za ovakvu vježbu je do 24, ali je možemo provoditi i s najmanje dvostruko većom skupinom. Debata postaje energičnija, ali to može zahtijevati postavljanje većeg broje ljudi u središte.
- Ova vježba dobra je za uvježbanu publiku, kao i za početnike i miješane skupine. Dobra je za kako za nacionalne tako i za međunarodne skupine.
- Ne preporučujemo ovu vježbu kao prvu za skupine koje su proživjele etnički sukob i teže pomirenju. Ipak, vježbu možemo rabiti u završnome stadiju treninga kada osjetimo da je skupina spremna za manje konfrontacijske debate. Tada bi pitanja trebala biti usmjerena na pomirbu sukobljenih skupina.

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Stadij 2. Produbljivanje i razmišljanje

„Lica“ (trajanje: od 60 minuta)

Cilj: Promotriti sebe, dijeliti emocije i osjećaje na više strukturiran i tolerantiji način, vidjeti tuđim očima

Opis: Jedan po jedan namjestiti na zid nekoliko listova papira za flipchart. Ovo je područje naše vježbe. Dati A4 papire i markere skupini. Usmjerite sudionike da razmišljaju o etničkim sukobima. Tražite od skupine da nacrtaju krug i podijeli ga u četiri odjeljka, ucrtavajući dvije linije koje se presijecaju.

U gornji lijevi odjeljak upišite „nasilje“. U donji lijevi odjeljak napišite „diskriminacija“. U gornji desni odjeljak upišite „ja“. U donji desni kut upišite upitnik „?“.

Sada se skupina može usredotočiti na pronalaženje riječi i slika koje povezujemo sa svakim od imenovanih odjeljaka. Sudionici mogu crtati ili pisati ili samo pratiti markerom oznake na papiru. Odjeljak „?“ ostaje prazan. Ovdje sudionici mogu izraziti nešto novo, nešto što ne spada u kontekst imenovanih odjeljaka.

Kada su razmislili o pojedinačnim listovima papira (što može trajati od 10 do 20 minuta ili do više od jednoga sata, ovisno o raspoloživom vremenu), sudionici postupno prilaze zidu i precrtavaju crteže na velike listove papira. Kao rezultat dobivamo plakat s raznim „licima“ koja odražavaju stavove skupina o proučavanom predmetu.

Svatko može nacrtati onoliko „lica“ koliko misli da je potrebno.

Nakon što su precrtali lica na jedan plakat (inicijalni crteži mogu se samo objesiti na zid ako nema vremena za precrtavanje), skupina može provesti do 30 minuta u tišini. Nakon toga trener omogućuje razmjenu mišljenja. Sudionici opisuju što su nacrtali i što misle da govore drugi crteži.

Bilješke:

- Ova vježba funkcionira u bilo kojoj skupini i posebno je korisna za međunarodne skupine, za djecu i tinejdžere, kao i za skupine s jezičnom preprekom.
- U područjima koja se nalaze u razdoblju poslije sukoba ova vježba pomaže pri dijeljenju emocija u neverbalnoj situaciji, stoga ograničava moguću govor mržnje i pokazuje da svi patimo zbog istih stvari.
- Precrtavanje na zid ima svoj razlog. Osigurava dodatnu priliku za razmišljanje o sadržajima odjeljaka i omogućava sudionicima da originale zadrže za sebe. No, pod vremenskim pritiskom pametno je preskočiti precrtavanje i samo pribiti originalne crteže na zid.

Stadij 3. Uređivanje grupne dinamike aktivatorima

„Pokrenimo se“ (trajanje: od 30 minuta)

Cilj: Približiti sukobljene strane, izglediti sukob temeljen na kinestetičkom iskustvu te neverbalan osvrt na građane.

Opis: Zamolite skupinu da ustane i maknite sve stolice. Trebate slobodan prostor. Sada tražite od sudionika da se polako kreću i recite im da slijede vaše upute (ideja preuzeta od Macy i Young Brown 1998.).

1. Zamislite da se krećete kroz gužvu u bučnoj ulici. Žurite se. Imate važnog posla. Živcira vas što drugi nemaju nikakvog posla. Oko vas su samo lijeni ljudi. Krećete se određenim tempom. Ako netko hoda istim putem kao vi, promijenite pravac. Ne koncentrirajte se ni na što. Nastavite svoj put kroz svjetinu. Sprečavaju vas u kretanju. Stalno su vam na putu. Jako ste ljuti jer ste tako važna osoba.
2. Ovdje usporite. Počinjete primjećivati druge ljude i priznavati njihovo ljudsko dostojanstvo. Čini se da niste jedini na Zemlji. Sada pokušajte gledati sitne detalje na njihovim haljinama, licima, njihov hod i izgled. Ne zaboravite da morate hodati određenim tempom.
3. U ovom trenutku susrećete se licem u lice. Nađite nekoga pred sobom i stanite. Međusobno se pozdravite osmjehom, klimnite glavom, rukujte se ili na bilo koji drugi način, ali u tišini. Zapitajte se 'Imate li išta zajedničko?', 'Koja iskustva možda dijelite?', 'Kako si možete međusobno pomoći u rješavanju pravih pitanja koja imate danas?'

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

4. Napravite još jedan korak prema toj novoj osobi, pozdravite je i sjednite zajedno s njom. Sada možete razgovarati i podijeliti svoje utiske o vježbi. Ako vrijeme dozvoli neka sudionici provedu oko 30 minuta u parovima.

Varijacija: Treneri mogu pripremiti nekoliko važnih pitanja o kojima se može raspravljati nakon vježbe. Nakon rasprave u parovima cijela skupina može formirati krug tako da svi koji žele govoriti to mogu učiniti. Trener također može postaviti određena pitanja za cijelu skupinu, npr. „Kako ova vježba pomaže ukloniti diskriminaciju?“

Bilješke:

- Važno je da sudionici imaju dovoljno vremena u parovima. Ako završe s razgovorom, mogu samo ostati u tišini. Ako postoji jezična prepreka, trener može zamoliti sudionike da crtaju ili glume.
- Crtanje ili gluma može biti glavna metoda komunikacije u parovima. To će pomoći u uspostavljanju neverbalne veze između sudionika i uključiti vizualno opažanje kao dodatak (verbalnom i kinestetičkom opažanju) za iskazivanje znanja i osjećaja.
- Ovo je snažna vježba pomirbe. Sudionici ne znaju na kojoj strani će završiti svoje kretanje. Primamljivo je za ljudsku prirodu promatrati ljude koje smo prije smatrali neprijateljski nastrojenima ili strance te udruživanje sa „suprotnim taborom“ može donijeti brojna iznenađenja i izazove.
- Ako sudionici nisu voljni pronaći partnera, trener ih može tiho uklopiti u parove.
- Ako se sudionici nerado kreću, pokušajte ih ohrabriti. Trener se primjerice može početi kretati zajedno sa skupinom.

Stadij 4. Evaluacija

„Zapis za budućnost“ (trajanje ovisi o veličini skupine, od 30 minuta)

Cilj: Omogućiti prostor za promišljanje u skupini, osigurati predanost aktivnosti.

Opis: Zamoliti skupinu da se vrati u početni krug, ali sada samo jedan krug. Reći sudionicima kako je ovo prilika da promisle o rezultatima modula i zabilježe svoje osjećaje. U tom zapisu obratiti ćemo se budućim generacijama ili čak sebi samima, ali u desetljećima od sada. Ovo je naša prilika reći ljudima sutrašnjice stvari koje će ih spriječiti da počine iste pogreške koje vode diskriminaciji te o učincima ovog treninga.

Varijacija: Činimo zapise kako bi informirali: budući rad iste skupine; drugu skupinu koja radi paralelno ovoj ili za vanjski svijet s ciljem promicanja rasprave o toj temi. Zapisi se mogu iskoristiti u izvještavanju, razvoju preporuka za smjer djelovanja i planiranje popratnih aktivnosti.

Bilješke:

- Zapisi se mogu načiniti kazetofonom ili kamerom. Svi mogu pričati po nekom redu ili ostati tihi. Za vizualno bilježenje moramo dobiti suglasnost svakog člana skupine.
- Kada skupina uđe u krug, zamolite ih da se drže za ruke kao u početnoj vježbi i zahvale svojim susjedima na uzajamnom poštovanju i strpljenju.

Povratna informacija o modulu

U probnoj fazi zamolili smo sudionike da daju povratnu informaciju o modulu treninga. Bilo nam je važno razumjeti kako bi trening bio primljen među različitim publikom i bi li zanimanje, dob, jezik ili kulturno iskustvo predstavljali prepreku uspješnoj provedbi treninga. Odgovor nam je pomogao u osiguravanju dodatnih, specifičnih komentara vježbama treninga. Nakon rasprave sudionici su dali slijedeće povratne informacije o modulu treninga:

- Živopisan i zanimljiv trening;
- Ne samo da je izazvao raspravu već je i pomogao razvoju kulture debatanja;
- „Vrtuljak“ pomaže u produbljivanju problema, izbjegavanju površnosti ili kategoričkog pristupa;
- „Vrtuljak“ omogućuje sudionicima uspostavljanje prvog kontakta;
- Stvoreno je prijateljsko ozračje;
- Nema poticaja za davanje jednog pravog odgovora već za raspravu o problemu;
- Kao učitelj/ica mogu koristiti „Vrtuljak“ kao praktično sredstvo u teorijskoj i akademskoj raspravi;
- „Lica“ donose osobna iskustva kroz raspravu unutar igre;
- Mogli smo osjetiti vlastitim doživljajima;

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

- U „Licima“ je važno je raspraviti o slikama jer nakon toga želimo s nekim podijeliti stvari;
- Proizvodi vrijedne nove misli;
- Riječi i crteži su bili neočekivani i iznenadili me;
- Nakon „Lica“ četiri su odjeljka u mojoj glavi, sve se posložilo;
- Vježba „Pokrenimo se“ izaziva osjećaje, usmjerava nas prema određenim iskustvima;
- Vježba hodanja stvara povjerenje;
- Naglašeno hodanje nakon kojega dolazi opuštanje dobra je kombinacija;
- Izaziva razmatranje stila treninga koji je vrlo specifičan;
- Ima elemente igre, intelektualne rasprave, introspekcije i promišljanja ljudskih odnosa.

Unaprijeđena verzija modula treninga

U ovom dijelu predložimo neke vježbe koje će pomoći trenerima u obogaćivanju modula antidiskriminacijske djelatnosti korištenjem unaprijeđene verzije.

Vrsta: Ledolomac/Aktivator
„Sretan život – aktivna pjesma“

Cilj: Stvoriti pozitivno ozračje i probiti led

Riječi pjesme:

Ako živiš sretan život napravi ovo: JEDAN, DVA, TRI

Ako živiš sretan život napravi ovo: JEDAN, DVA, TRI

Ako živiš sretan život, smij se na desno i smij se na lijevo!

Ako živiš sretan život, napravi ovo: JEDAN, DVA, TRI.

Bilješka za trenere:

- JEDAN, DVA, TRI predstavlja pokret (npr. pljeskanje rukama) koji je isti za sva četiri stiha.
- Trener vodi oko tri kruga s određenim pokretima i onda predlaže sudionicima da nastave pjevati s novim vođama iz skupine.
- Ova vježba može se iskoristiti kao ledolomac tijekom uvodnog dijela i kao dobar provodnik energije između dijelova.
- Ponekad sudionici uvode pjesmu tijekom cijelog trajanja događaja. Ako se skupini sviđa pjesma možete ju koristiti za stvaranje atmosfere prije početka grupne evaluacije.
- Melodija pjesme je ritmična.

Veličina skupine: nije ograničena

Vrijeme: kako odredi trener

Komentar: NE bi je trebalo koristiti u područjima sukoba

Vrsta: Grupna vježba
„Stvaranje veze“

Cilj: Potaknuti kritičko mišljenje o raznolikosti i višestrukosti ljudskih veza koje mogu pomoći u prevladavanju diskriminacije u današnjem svijetu

Opis

1. Zamoliti sudionike da nacrtaju kartu Europe (ili svijeta, vaše zemlje ili nekog teritorija ovisno o porijeklu sudionika) i označe zemlje (zajednice ili skupine) koje su predstavljene na tom događanju.
2. Zamoliti sudionike da nacrtaju granice među zemljama (zajednicama ili skupinama) ukoliko znaju za određene veze među njima.
3. Objasnite da te veze nisu ograničene na povijest, kulturu, turizam, obiteljske veze itd.
4. Sudionici bi trebali pronaći što više veza među određenim ili svim zemljama i opisati pronađene veze na istom komadu papira ili na novom papiru, i to riječima ili simbolima.
5. Kada su to učinili, sudionici stavljaju svoje crteže na izložbeni zid i mogu hodati uokolo kako bi pregledali sve crteže.
6. Sudionici će možda željeti predstaviti svoje crteže pa bi tada trener trebao pronaći vremena za takvu aktivnost.

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Ukupno vrijeme: 40-60 min

Broj sudionika: do 40 ljudi (ali može se koristiti za veće skupine uz posebne izmjene)

Materijali: A4 papir, markeri

Vrsta: Studija slučaja/Vježba za trening

„Jezero problema: Shvaćanje etniciteta i spola“

Cilj: Integrirati viziju spoja etniciteta i spola; promotriti temu s različitih aspekata; utvrditi strategije ili instrumente treninga za bavljenje predmetom.

Opis prve faze

1. Ova vježba razvijena je za trening spolova i kasnije korištena za druge teme slične prirode kao što su etnicitet i rasa, uključivanje, nasilje itd. tamo gdje je bilo potrebno izraditi detaljnu studiju situacije u specifičnom području, zemlji ili regiji.
2. Svaki sudionik dobiva A4 papir i od njega treba napraviti čamac. Trener pokazuje na koji način.
3. Sudionici trebaju napisati svoju zemlju (regiju ili zajednicu) na vrh čamca i specifična obilježja spolnih i etničkih problema na dno čamca.
4. Sudionici donose svoje čamce na određeno mjesto, koje je obično u sredini prostorije i koje simbolizira jezero u kojem plove čamci s problemima.
5. Trener crta tablicu koju će iskoristiti za sistematizaciju raznih problema po vrstama. Predložimo četiri osnovne vrste za stupce u tablici:
  - a. tijelo – svi problemi koje uzrokuju uglavnom tjelesni odnosi;
  - b. stereotipi – svi problemi koje uzrokuje uglavnom krut način razmišljanja;
  - c. strukturalna diskriminacija – svi problemi koje uzrokuje uglavnom raspodjela moći u društvu;
  - d. ostalo – svi problemi koji ne spadaju u utvrđeni sustav ili su kontroverzni.
6. Trener nasumično uzima čamce, proziva zemlju (regiju ili zajednicu) i problem ili probleme s dna čamca. Autor čamca može kratko komentirati probleme prema svojoj želji.
7. Po završetku rada sa svim čamcima trener čita cijelu tablicu.

Trajanje prve faze: 90 min

Bilješka za trenere:

- Ako postoji potreba, možete odlučiti dublje proniknuti u svaku od četiriju značajki odmah nakon što je tablica popunjena ili joj se vratiti u kasnijoj fazi treninga/seminara.
- Na razini seminara za uspostavljanje kontakta dovoljno je proći samo prvi dio vježbe.

Opis druge faze

1. Sudionici su zamoljeni da odaberu skupinu koja će raditi s jednim od stupaca. Po mogućnosti jednak broj sudionika trebao bi raditi u svakoj skupini.
2. Svaka skupina radit će s jednom značajkom (tijelo, stereotipi, diskriminacija ili ostalo).
3. Na tematskom seminaru zadatak za skupine je, kao prvo, raspraviti sve ili određene probleme spomenute u njihovom stupcu i, kao drugo, razviti strategije za rješavanje problema.
4. Na treningu za trenere zadatak skupine je, kao prvo, raspraviti određene probleme spomenute u njihovom stupcu i, kao drugo, pronaći srodne tehnike treninga.

Trajanje druge faze: 90 min

Opis treće faze

1. Svaka skupina predstavlja rezultate svoga rada. Sve ostale skupine imaju priliku postaviti jedno pitanje. Na tematskom seminaru svaka skupina ima 10 minuta. Na seminaru za trenere svaka skupina ima 25 minuta.
2. Konačna rasprava i komentari.

Trajanje treće faze na tematskom seminaru: 60 min

Trajanje treće faze na seminaru za trenere: 180 min

Poglavlje 7. Antidiskriminacijska djelatnost u Ukrajini

Ukupno trajanje tematskog seminara: 4 sata

Ukupno trajanje treninga za trenere: 6 sati

Broj sudionika: 24

Materijali: A4 papi, flipchart papir, markeri

Vrsta: Vježba simulacije

Moć i sudjelovanje: Izgradnja novog društva

Cilj: Razviti viziju principa za mirnu izgradnju društva; poučavati vještine u harmoničnoj društvenoj interakciji s raznim skupinama.

Priča (za pročitati/podijeliti sudionicima):

Nalazite se među 40 (n= broj sudionika i trenera) ljudi koji su preživjeli brodolom. Valovi oceana donijeli su vas na nenastanjeni otok. Na ovom otoku nitko nikad nije živio niti je njime vladao. Imate jedinstvenu priliku ispočetka započeti svoj život. Četvero s broda (treneri) odabrani su kako bi nadgledali izgradnju novog društva na otoku. Četvorka je odlučila sazvati izbore za Vijeće mudraca.

Kako bi se izbori održali, od svakog sudionika se očekuje da:

1. Se ujedini s ostalima kako bi osmislili program skupine koji mora sadržavati
  - prioritete u izgradnji društva;
  - sustav vodstva i način donošenja odluka na otoku;
  - strategije izborne kampanje.
2. Provodi kampanju sa svojom skupinom kako bi promovirao program skupine.
3. Glasa tajnim ždrijebom za ne više od dva programa skupina.
4. Dođe i izrazi svoje mišljenje o izborima na Općem sastanku preživjelih.

Bilješka za trenere

- Treneri dijele sudionike po skupinama ili oni sami biraju skupinu kojoj se žele pridružiti, pod uvjetom da u jednoj skupini ne radi više od 7 i manje od 6 osoba.
- Ukupan broj sudionika najmanje je 24 i ne veći od 60 (ali može biti i veća skupina uz posebne izmjene).
- Vrijeme (sa skupinom od oko 40 ljudi): izrada programa traje 40 minuta, kampanje 50 minuta, glasanje 10 minuta i evaluacija 40 minuta.
- Provedba kampanji može biti organizirana redom, tj. jedna iza druge skupine prezentiraju svoje programe.
- Sredstva: velika soba za opći sastanak i nekoliko manjih prostora za rad skupina, materijali za kampanje (flipchart papiri, papiri u boji, markeri, škare, ljepljiva traka, itd.), kutija za tajno glasanje, A5 papiri za glasačke listiće.

Predložena pitanja za evaluaciju na Općem sastanku preživjelih:

- Koji su bili prioriteti različitih programa skupina?
- Koje vrste vodstva su predložene?
- Koje metode provođenja kampanje su korištene?
- Koje su slike i poruke su korištene?
- Koja je bila podjela uloga u vašoj skupini?
- Koja je bila vaša motivacija za glasanje?
- Što ste naučili?

Bilješka za trenere: Bilo koja srodna tehnika raspravljanja može se koristiti u ovoj fazi.

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Vadim Karastelev, Odbor za ljudska prava Novorusisk i Škola mira, Rusija

Uvod

Okrug Krasnodar jedno je od najprosperitetnijih područja na jugu Rusije s velikim prirodnim bogatstvima i ugodnom klimom. Ipak, uočljiva etnička i rasna diskriminacija, nesnošljivost i sukob među nacionalnostima prvenstveno su izazvane postupcima lokalnih vlasti. Tijekom prošlog desetljeća politički su vođe u regiji davali antisemitske i rasističke izjave, a federalne vlasti sklone su ih izravno ili neizravno podržavati. Nezavisni novinari i izdanja rijetki su, a razina korupcije jedna je od najviših u Ruskoj Federaciji. Gotovo svi oblici masovnih medija su vlasništvo regionalnih vlasti, a ostali su pod njihovom kontrolom. Većina organa lokalne vlasti, gradonačelnici gradova i okruga te dužnosnici svih razina ovisni su o državnom upravitelju usprkos formalnoj nezavisnosti organa lokalne vlade od državne moći. Čak i institucije pod federalnom upravom – FSS (Federalna služba sigurnosti), sudovi, legalne institucije i policija – ovise o odlukama koje donese uprava regionalne vlasti. Ova regija je, kako navodi autor, u tom pogledu jedinstvena u Ruskoj Federaciji, što istraživanje okruga Krasnodar čini posebno zanimljivim. To je još uvijek slučaj stoga što su predsjednik Ruske Federacije Vladimir Putin i ostali ruski upravitelji na vrhu više nego jednom podržali regionalne vlasti u njihovim nastojanjima koja uključuju npr. diskriminacijsku politiku prema mešketskim Turcima.

U posljednjih nekoliko godina jedino je Čečenija ispred okruga Krasnodar po učestalosti pojavljivanja u izjavama aktivista za ljudska prava. Regionalne vlasti stvorile su mitski krug problema i razvile poseban diskurs za opravdavanje svoje diskriminativne politike. K tomu, donesen je novi zakon koji proturječi kako međunarodnom tako i federalnom zakonu. Npr. od 1992. Turci su kao pripadnici etničke skupine podvrgnuti posebnome diskriminacijskom tretmanu od strane regionalnih vlasti. 24. travnja 1996., Zakonodavno vijeće okruga Krasnodar (ZVKK) donijelo je Odluku 291-P prema kojoj su odrasli mešketski Turci obavezni prolaziti posebne procedure prijavlivanja lokalnoj policiji svaka tri mjeseca. Od tada je u regiji doneseno još nekoliko zakona koji utvrđuju posebne zahtjeve prijave za mešketske Turke. Ovim se u praksi određenoj etničkoj skupini uskraćuje mogućnost prijave u mjestu prebivališta. Čak i mešketski Turci koji su dobili rusko državljanstvo i koji su registrirani izvan regije, dok u stvari žive unutar regije, također su subjekti takvog diskriminacijskog tretmana. Sama odsutnost prijave štoviše vodi uskraćivanju ostalih prava.

Službeni dužnosnici u okrugu Krasnodar često izjavljuju kako će stvoriti nepodnošljive uvjete za Turke i ostale 'ilegalne migrante', kako bi ih otjerali iz regije. Ruski predsjednik, vlada i javni tužitelj ne odgovaraju na takve izjave usmjerene protiv manjina kao što ne reagiraju ni na ilegalne radnje vodstva okruga Krasnodar. Štoviše, predstavnici Predsjedničke uprave Ruske Federacije izjavili su više nego jednom kako nema proturječja između migracijske i etničke politike federalnih vlasti i vlasti u okrugu Krasnodar.

Nakon ukidanja gore spomenute Odluke 291-P 24. travnja 1996., ZVKK donosi sljedeće odluke: 20. veljače 2002. Odluku 1363-P „o dodatnim mjerama za smanjivanje napetosti u međuetničkim odnosima u regijama s velikim brojem raseljenih mešketskih Turaka koji privremeno borave na teritoriju okruga Krasnodar“ i Odluku 1381-P 27. ožujka 2002. „o mjerama za jačanje državne kontrole migracije i administrativnoj deportaciji osoba ilegalno prisutnih na teritoriju okruga Krasnodar.“ Regionalni zakon o dolasku i boravku na teritoriju okruga Krasnodar od 27. ožujka 2002. također uvodi administrativno tijelo s nejasnim ovlastima koje nacionalno zakonodavstvo nije predvidjelo: član 4, paragraf 4. Okružna komisija (općinska, regionalna) za migracijsku kontrolu je tijelo zajednice osnovano prema odluci voditelja uprave okruga Krasnodar (odnosno voditelja općinskog obrazovanja u gradovima i regijama) radi rješavanja problema povezanih s ostvarivanjem prava državljana Ruske Federacije, stranih državljana i osoba bez državljanstva na ulazak i boravak u okrugu Krasnodar.

Nakon protesta aktivista za ljudska prava Ured javnog tužitelja okruga Krasnodar ulaže žalbu na Zakon 460-KZ okruga Krasnodar „o dolasku i boravku na teritoriju okruga Krasnodar od 11. travnja 2002. koji je konačno potvrđen u ljeto 2004. Pošto su ukinuli jedan zakon izabrani članovi ZVKK odmah su donijeli drugi – Zakon 735-KZ okruga Krasnodar od 2. srpnja 2004. „o mjerama za sprječavanje ilegalne migracije u okrugu Krasnodar“. Nakon toga voditelj Uprave okruga Krasnodar izdaje Odluku 715-KZ 2. srpnja 2004. „o mjerama sprječavanja ilegalne migracije u okrugu Krasnodar“ u kojoj su osigurani temelji međudjelne komisije za migracijska pitanja.

Dva člana koja slijede su iz Zakona 735-KZ koji je danas na snazi:

Član 1. Dolazak u okrug Krasnodar državljana Ruske Federacije, stranih državljana i osoba bez državljanstva („ilegalnih migranata“) iz ostalih država i Ruske Federacije i/ili njihov boravak na spomenutom teritoriju koji krši odredbe federalnog zakona. „o pravima državljana Ruske Federacije na slobodu kretanja, izbora mjesta stanovanja i boravka unutar granica Ruske

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Federacije“ i „o zakonskom položaju stranih državljana u Ruskoj Federaciji“ smatra se ilegalnom migracijom.

Član 2. Organi državne vlasti u okrugu Krasnodar i organi mjesne vlade u okrugu Krasnodar surađivat će pri društvenoj integraciji migranata koji su zakonski na teritoriju okruga Krasnodar, a u suglasju s ustavnim principom zabrane bilo kakvog prakticanja prava na slobodu kretanja, odabir mjesta stanovanja i boravka na teritoriju Ruske Federacije pojedinaca koje uključuje kršenje prava i interesa drugih ljudi, uključujući stalne stanovnike okruga Krasnodar.

Ova dva članka sadrže temelj za dalju diskriminaciju. Na naš upit o legalitetu ovog zakona u regionalnom Uredu glavnog tužitelja rečeno nam je da je glavni tužitelj uložio protest protiv ovih članaka zakona na temelju njihovog nesuglasja s federalnim zakonom. Imajući na umu način na koji su službenici odgovorili na prijašnji tužiteljev protest, jasno je da bi čak i ukinuće zakona vodilo samo njegovoj zamjeni novim diskriminacijskim zakonom.

Preporuke međunarodnih i nacionalnih organa i organizacija za bavljenje trenutnom situacijom još se uvijek ignoriraju.

Prema našem mišljenju, osnovni je problem što federalna, regionalna i lokalna vlast odbija priznati problem etničke diskriminacije; ignorira pitanja od strane većine masovnih medija i podržava nacionalističke ideje od strane lokalnog stanovništva. S našeg stajališta problem etničke diskriminacije potrebno je rješavati u trima stadijima: prvo: ne dozvoliti pogoršanje problema; drugo: oslabiti i treće: konačno eliminirati diskriminacijsko zakonodavstvo i praksu. Kako bi se to postiglo predviđamo da se djelatnost na ovom području mora sastojati od sljedećih sastavnica:

1. Politička – predstavljanje alternativnih izvještaja internacionalnim i sporazumnim organizacijama te informiranje predstavnika razvijenih država o situaciji.
2. Medijska – stalna i profesionalna djelatnost s međunarodnim novinarima i širenje naših materijala.
3. Obrazovna – Osiguravanje profesionalnih tečajeva za poboljšanje kvalifikacija novinara, predstavnika etničkih manjina i aktivista za ljudska prava.
4. Umrežavanje – učinkovita koordinacija uloženi nastojanja zainteresiranih strana.
5. Sredstva – pristup financijsko-organizacijskim bogatstvima nije moguć bez privlačenja pažnje darovatelja, investitora, dobrotvornih fondova i poduzetnika.

U praktičnom smislu ciljevi određeni za razdoblje od sljedećih pet godina su:

1. Dokumentiranje, publiciranje i stjecanje poštenog zakonodavstva u vezi s većinom slučajeva etničke diskriminacije uz pomoć nacionalnih i međunarodnih zakonskih sredstava. Prioritet u odabiru ilustrativnih slučajeva trebaju imati slučajevi etničke diskriminacije djece.
2. Uspostavljanje mreže za stalno i neovisno nadgledanje etničke diskriminacije. Oni koji vrše nadgledanje trebaju biti školovani ljudi iz rizičnih skupina, tj. predstavnici etničkih manjina koji su iskusili etničku diskriminaciju.
3. Osnaživanje materijalnih i organizacijskih temelja lokalnih NGO-a. Praktički je nemoguće raditi bez ureda, sredstava komunikacije, pristupa Internetu, prijevoza i tehničkog osoblja.
4. Potreban je sustav aktivnosti za koordinaciju uloženi napora svih zainteresiranih strana pa je stoga potrebno održavati godišnje konferencije pod predsjedanjem nacionalnih i međunarodnih mjerodavnih organizacija. Posebna pažnja treba se usmjeriti na osnaživanje i razvoj suradnje između ruskih, međunarodnih i inozemnih organa i organizacija.
5. Provođenje istraživanja situacija etničke diskriminacije i radnji raznih subjekata i aktera unutar njih.

Sve gore navedene aktivnosti ne mogu biti provedene bez odgovarajućeg treninga i trening koji mi provodimo usmjeren je na postizanje tih ciljeva. Jedna od osnovnih prednosti ovog treninga je ta što je usko povezan i s lokalnim problemima u regiji, jezikom sudionika, prakticanjem ljudskih prava te isto tako sa kontekstom združenih aktivnosti NGO-a i ostalih zainteresiranih strana.

Sudjelovanje raznih subjekata u rješavanju gore spomenutih problema nije dostatno. Iznimno je teško okupiti 30 ljudi za specijaliziranu konferenciju. Broj NGO-a koji se bave ovim pitanjima iznimno je mali i njihova je učinkovitost manjkava. Javlja se paradoksalna situacija u kojoj NGO-i iz Moskve imaju stručnije znanje o problemu i puno su aktivniji od lokalnih NGO-a.

Političko načelo lokalnih vlasti glavni je izvor diskriminacije te je stoga teško zamisliti bilo kakvu suradnju s njima u budućnosti. Jedine institucije koje su uključene u produktivnu djelatnost na ovom području su Uprava federalnog zatvora i predstavnik za ljudska prava okruga Krasnodar. Ipak, njihove su ruke vezane s obzirom na to što mogu učiniti.

Obrazovno područje u velikoj mjeri oživotvoruje političke smjernice regionalne uprave. Postoje tek sporadični pokušaji nekih

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

aktivnih škola u razvoju teme ljudskih prava. Štoviše, ova djelatnost ima samo indirektnu vezu s problemom uklanjanja diskriminacije. Dugoročno, obrazovanje za ljudska prava je iznimno važno, ali u srednjem razdoblju (npr. u idućih 10 do 15 godina) neće dovesti do iskorjenjivanja diskriminacije.

Kako bismo pobliže pratili situaciju, otvorili smo liniju za pomoć žrtvama etničke diskriminacije i ukoliko je potrebna trenutačna pravna pomoć kao dodatak savjetovanju, osigurana je od strane naših odvjetnika iz zakonskih ustanova gdje studenti prava završavaju svoj pripravnčki staž.

Naša djelatnost u borbi protiv ksenofobije

Glavni objekti diskriminacije i progona predstavnici su etničkih manjina i organizacije koje se bore za ljudska prava čije je znanje o zakonskoj zaštiti – kao što je pokazalo anketiranje predstavnika etničkih manjina – manjkavo. Određeni broj međunarodnih organizacija, npr. UN, Vijeće Europe i ruske vlasti kao što su javni tužitelj, policija i sudovi čine iznimno malo kako bi podupirali ljudska prava ili smanjili ksenofobiju u okrugu Krasnodar. Ključni razlozi su ti što: nema sustava koji bi osigurao povratnu informaciju između međunarodnih organizacija i lokalnih vlasti niti bilo kakvog sustava za razvoj pozitivne politike tamo gdje se pojavi; nedostatni su dokumentirani dokazi koji bi pokazali kršenja prava; prisutan je informacijski vakuum uz raširen govor mržnje u masovnim medijima u vezi zlouporabe ljudskih prava nacionalnih manjina i, konačno, aktivisti za ljudska prava nisu dovoljno kvalificirani.

Stoga, naš rad usmjerava se k aktivnim članovima etničkih manjina koji su izloženi diskriminaciji u okrugu Krasnodar (70% svih sudionika). Uz njih, u treninzima također sudjeluju novinari, aktivisti za ljudska prava i predstavnici vlasti (kada je nužno).

Slabost našeg pristupa je ta što je vrlo teško održati više od pet treninga na godinu, što znači da broj sudionika nije nikada veći od 100 iako je potražnja i veća. Još jedan problem je što treneri također rade u organizacijama koje se bore za ljudska prava pa predstavnici vlasti, poznajući našu poziciju, ponekad odbijaju sudjelovati u treninzima.

Prednosti našeg pristupa su sljedeće:

1. Objektivna izbor sudionika. Ako želimo da aktivisti iz etničkih manjinskih skupina nakon treninga mogu učinkovito raditi, moraju sudjelovati u treningu uz svoje kolege. Iz tog razloga kada biramo sudionike preferiramo one koje su preporučili vođe etničkih zajednica koji su sami sudionici treninga. Razumljivo je da prvi trening omogućuje samo upoznavanje sudionika s konceptima i novim stilovima suradnje. Stoga, ako budžet dozvoli, uvijek prolazimo drugo zasjedanje s drugačijom temom kako bismo učvrstili rezultate.
2. Međusobno uzajamno djelovanje i okolina koja ulijeva povjerenje dopušta svima da se izraze i sudjeluju u svakoj vježbi. Ukupan broj sudionika treninga nikada ne prelazi 25, uključujući trenere i organizatore. Svima se jamči da bilo što su rekli tijekom treninga neće biti otkriveno bez njihova dopuštenja.
3. Rezultati i povratna informacija su poboljšani kroz uključivanje sudionika treninga u planiranje i primjenu događaja i aktivnosti nakon završetka njihovog vlastitog treninga. Zadnjeg dana treninga, koji obično traje četiri dana, planira se rad za razdoblje slijedi.
4. Odabir relevantnih tema i odgovarajućih vježbi za trening. Upitnicima doznajemo koje su teme važne i prilagođavamo sadržaj idućeg treninga.
5. Vodimo računa o pitanjima spola. Žene u etnički manjinskim skupinama tradicionalno zauzimaju sekundarne uloge pa je stoga teško od njihovih obitelji dobiti dozvolu za njihovo sudjelovanje u treningu. Puno vremena se provodi u uvjeravanju vođa etničkih manjinskih zajednica kako je sudjelovanje žena potrebno. Trenutačno se broj žena koje sudjeluju u našim treninzima penje.
6. Povratna informacija sudionika. Na kraju svakog dana i na kraju treninga, sudionici su zamoljeni da daju povratnu informaciju o onome što smatraju da je bilo pozitivno na tečaju i što misle da bi se moglo poboljšati. Uz to, sudionici na svim zasjedanjima ispunjavaju specifične evaluacijske obrasce i skloni su davati visoke ocjene kako treningu tako i konferenciji (vidi dolje). Primili smo konstruktivne prijedloge o poboljšanju našeg rada, npr. o povećanju broja sudionika.

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

7. Uključivanje raznih materijala i oblika igara na kojima se vježbe temelje: rasprave, igranje uloga, vježbe zagrijavanja prije svakog zadatka, rad na plakatima, mali nogomet.
8. Moduli treninga mogu se iskoristiti za organizaciju određenih događaja, npr. seminara za studente/učenike, igara sa školskim učenicima i radionica s plakatima za djecu i odrasle.

Naša metodologija

Naša djelatnost zasniva se na principu „ne poučavamo toliko koliko pokazujemo“. Stoga važnu ulogu u treningu imaju stvarne demonstracije određenih odluka, kao i njihovih posljedica. Danas primjerice pojedincu može biti lakše riješiti situaciju tako što podmiti policajca, dok se sutra može naći na sudu zbog podmićivanja osobe na vlasti i sav novac može mu biti zaplijenjen.

Poučavanje metode promišljanja esencijalni je dio naše metode zahvaljujući kojem je postalo moguće ne samo pokazati modele ponašanja u teškim situacijama (pregovori s vlastima, rješavanje sukoba, komunikacija s novinarima), već i učiniti nevidljivo vidljivim. Gledamo na promišljanje kao na kolektivni čin koji nam pomaže da pogledamo što je učinjeno s promatračke točke gledišta i učvrstimo u određenoj tezi, znaku ili shemi znanje dobiveno ovom opservacijom. Na primjer, predstavnik diskriminirane etničke manjine igra ulogu policajca i zatim dijeli svoje utiske o tome što je razumio/razumjela iz ovog atipičnog iskustva, dok ostali sudionici koji promatraju igranje uloga komentiraju. Koristeći ove metode moguće je ostvariti produktivnu suradnju ne samo tijekom treninga već i kasnije. Stavljanje zabilješki na ploču (flipchart) također je bitan instrument učinkovitog timskog rada. Dobra kombinacija rada malih skupina (5 do 7 ljudi) i rada s ukupnim brojem sudionika omogućuje brže odvijanje treninga od onog u kojem se koristi tradicionalna tehnologija predavanja i seminara.

Naš pristup se odista može nazvati „igrajući se trenera“, što znači da poučavamo stvari u kojima sami sudjelujemo. Treninzi nisu jedino područje specijalizacije našeg tima; devedeset posto našeg vremena odlazi na svjetovnu djelatnost povezanu s uslugama za klijente i zakonskom pomoći, poučavanjem studenata pravnog i fakulteta psihologije za rad na telefonskoj liniji za pomoć, planiranje i izvođenje raznih aktivnosti vezanih uz obranu ljudskih prava, rad u neformalnim i medijskim područjima, samostalan trening i stručno usavršavanje.

Naša metoda slična je metodi iskustvenog učenja, samo što u našem slučaju stavljamo naglasak na stvarnu djelatnost i koliko je god moguće uzimamo u obzir specifičan kontekst i probleme regije dok sami treneri rade u zakonskom području te stoga u isto vrijeme djeluju kao stručnjaci i savjetnici.

Nemamo standardni tečaj treninga. Svaki trening kreiran je za jedinstveni problem u stvarnom kontekstu uzimajući u obzir specifičnu publiku.

Cilj nam je reproducirati situaciju u kojoj sudionici mogu analizirati svoje ponašanje kako bi postao jasan način na koji se određeni ljudi pozicioniraju unutar treninga kao i izvan njega. Stoga, u tri ili četiri dana posla postaje jasno s kojim sudionicima se može uspješno nastaviti s radom, a s kojima će biti teško nastaviti. To je stoga što vođa etničke manjine nije samo osoba na papiru i u mislima vlasti, već i u stvarnim komunikacijskim i procesima zaštite ljudskih prava i obrazovanja novih vođa i aktivista za ljudska prava. U ovom smislu naša metoda je dijagnostička, poseban test za suradnju na području ljudskih prava.

Želimo da ljudi s pomoću naše metode shvate kako je njihova uloga u obrani ljudskih prava jednako važna kao ona države i svjetskih institucija.

Neki primjeri vježbi tijekom treninga

Kako sudionike rasporediti po skupinama?

Cilj: Stvoriti skupine u kojima vladaju prijateljski odnosi među sudionicima i, ako se ne poznaju, unutar kojih se mogu predstaviti jedni drugima.

Opis: Ovisno o broju ljudi, voditelj predlaže da sudionici imenuju nekoga od njih kao grupne vođe. Npr. ako ima 25 sudionika, voditelj traži 5 grupnih vođa. Zatim se svaki od grupnih vođa poimence obraća preostalim sudionicima – na primjer: „Lena, želio/ljela bih da budeš članica moga tima.“ Lena može odgovoriti pozitivno i pridružiti se vođi skupine ili odbiti i prihvatiti poziv jednog od ostalih grupnih vođa.

Vrijeme: 5 – 7 minuta.

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Vježba „Monolog iz policajčeva šešira“

Cilj: Raditi na strahovima sudionika od stvarnih situacija u kojima ljudi postaju žrtve proizvoljnog ponašanja policije.

Komentar: U Rusiji i mnogim poslijesovjetskim državama ilegalne radnje policije su uobičajene. Policajci iznuđuju novce i vrijednosti i u mogu tjelesno ozlijediti nevine bez straha da će biti kažnjeni. Mnogi ljudi, posebno etničke manjine, do te mjere se boje ljudi u policijskim odorama da kada ne mogu ni progovoriti kada ih policija zaustavi. U međuvremenu, policija iskorištava taj strah i nastavlja djelovati samovoljno.

Opis: Radi se u općem krugu 10 minuta. Trener zahtjeva od skupine da nađu predmet u svojoj okolini koji prvenstveno privlači njihovu pažnju i daje ushit negativnim osjećajima. Što mislite s čime bi ti osjećaji mogli biti povezani? Koje vam misli padaju na pamet? (Od početka vježbe na vidljivo mjesto smješten je policijski šešir.) a potom od 5 do 7 minuta sudionici rade u malim skupinama od 3 do 4 čovjeka. Svaka mala skupina smišlja priču od policijskog šešira. Priča stvara svaki član skupine po redu, rečenicu po rečenicu. Svaki član skupine dolazi na red nekoliko puta. Priči se mogu dodati crteži prije nego što svaka skupina predstavi svoju priču (do 7 minuta). Rasprava (30 minuta): tijekom rasprave bitno je objasniti kako su priče nastale, što su osjećali sudionici tijekom rada, kako se osjećaju nakon izvršenja zadatka i što žele napraviti dalje.

Vježba „Pokaži mi svoje dokumente! A vaše?“

Cilj: Razumjeti svoje osjećaje tijekom zamjene uloga u situaciji interakcije s predstavnikom policije.

Komentar: Ova vježba nastavlja i učvršćuje učinak prethodne vježbe. U Rusiji policija ne provodi zakon i poslovično se ne predstavlja ljudima niti pokazuje svoje isprave. Stoga, u slučaju nezakonitog ponašanja, nemoguće je žaliti se jer nam pozicija i prezime policajca nisu poznati.

Opis: Skupina je podijeljena u parove, sudionici su međusobno okrenuti licima. Jedan je policajac, drugi prolaznik Na policajčev zahtjev „Pokaži mi svoje dokumente!“, prolaznik mora odgovoriti recipročnim zahtjevom „A vaše?“. Razgovor traje 3 minute. Zatim sudionici raspravljaju o zakonskoj osnovi početnog i recipročnog pitanja i dijele svoje osjećaje o igranju različitih uloga (15 minuta).

Uručci: Letak o tome kako se ponašati u slučaju provjere isprava od strane policije dizajniran je tako da stane u putovnicu i može se naći na našoj internetskoj stranici na ruskome (<http://ww.hro.org/ngo/nov/index.php>).

Vježba „Paralelni redovi“

Ovo je vježba izražavanja za parove koji se obraćaju zamišljenom policajcu koji je, u nekom trenutku u prošlosti, bio neugodan i prema nama se odnosio s nepoštivanjem, prekršio naša prava, a stoga i zakon.

Ciljevi: Riješiti negativne reakcije ili posljedice susreta s predstavnicima tijela koja provode zakon.

Opis: Sudionici su podijeljeni u parove i stoje u dva reda, svaki par jedan nasuprot drugome. Isprva svi ljudi u jednom redu govore istovremeno 2 minute na zadanu temu, zatim slušatelji daju povratnu informaciju o svojim osjećajima i utiscima (1 minuta), onda govori drugi red (2 minute) nakon čega ponovno slijedi povratna informacija slušača iz prvog reda.

Osnovni zadatak: razmisli o onome što želiš reći u okviru zadatka – svi bi trebali zamisliti da se obraćaju nekome tko provodi vlast (policajac) i tko ih je ponizio (zasnovano na događaju iz osobnog iskustva). Vaš partner/ica igra ulogu te osobe na vlasti kojoj ste uvijek htjeli reći kako ste se osjećali, ali nikada prije niste imali priliku to učiniti.

Preporuke za slušače: Partner koji sluša ne uključuje se u razgovor, samo sluša ili klima. Osnovno je zadržati svoje osjećaje, ali se ne treba previše koncentrirati na to, već samo pažljivo slušati govornika.

Preporuke za govornike: Nekoliko riječi možete reći direktno slušaču – npr. „ti si Ivan Petrović“ – ili joj/mu kratko objasniti kontekst, iako nije obavezno.

Pitanja koja trener postavlja sudionicima (nakon vježbe, tijekom davanja povratne informacije): Možete li jednom riječju izreći koji se glavni osjećaj javio tijekom vježbe? Što je bilo najlakše? Što je bilo najteže?

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Tolerantni nogomet za odrasle i djecu

Ciljevi aktivnosti:

- uspostavljanje veza širokog raspona između djece i tinejdžera sudjelovanjem u malonogometnim utakmicama.
- ohrabrivati toleranciju među djecom i tinejdžerima kroz nova iskustva međusobnog pregovaranja.

Rezultati: Iskustvo pregovaranja i rada u mješovitim timovima radi postizanja zajedničkog cilja; uspostavljanje novih veza među djecom i tinejdžerima.

Organizacija i vođenje nogometa:

Pripremna faza uključuje sljedeće aktivnosti:

- Oni odgovorni za scenarij, organizaciju i vođenje aktivnosti imenovani su odabrani (poželjna je nazočnost psihologa dok se raspravlja o pravilima i dok se uspostavljaju).
- Vrijeme i mjesto malonogometne utakmice, kao i dob, spol i broj sudionika određeni su. Također bi trebalo odrediti dva sudca (učenici najstarijeg razreda škole) i zamjene.
- Mjesto i vrijeme susreta sudionika određeno je, timovi okupljeni, raspravljeno o pravilima i određene prihvatljive strategije igre.
- Objavljeno je vrijeme i mjesto sastanka sudionika za događaj koji predstoji.
- Predložene su nagrade i sudjelovanje darovatelja (sponzora).
- Pozvani su novinari.

Tijekom sastanka organizatori se unaprijed dogovaraju da:

- svaki tim treba imati najmanje 2-3 djevojke (ovisno o broju igrača u svakom timu)
- svaki tim treba uključivati razne nacionalnosti
- je za timove bitno da su miješani, svaki tim trebao bi uključivati predstavnike različitih skupina (razreda, škola)
- je sudjelovanje dobrovoljno
- bilježenje rezultata u svakoj novoj utakmici može početi tek nakon što djevojčica postigne pogodak, a tek daljnje pogotke mogu postići dječaci
- Sudci dolaze iz završne godine školovanja u nekoj školi.

Faza dogovora uključuje sljedeće korake:

- U nazočnosti posrednika predlaže se da sudionici igre prođu kroz pravila po kojima će igrati i s njima se upoznaju. Nakon što su čuli novopredložena pravila i zabilježili ih na flipchart, sudionici glasaju za cijelu listu pravila ili razmatraju svako posebno.
- Smatra se da je pravilo prihvaćeno tek kada ga sudionici prihvate jednoglasno. Ako je barem jedna osoba protiv, pravilo se ne usvaja.
- Red igre je određen – kao u olimpijskom sustavu (najmanje 2 utakmice za svaki tim) ili će samo prva dvije nagrade biti dodijeljene.
- Formiraju se 4 miješana tima, što se može učiniti unaprijed na sljedeće načine:
  - i) Kapetani se biraju iz svake od ranije osnovanih skupina i oni odlučuju koga će, od svih koji žele sudjelovati, odabrati za svoj tim, a u skladu s ranije postavljenim pravilima u vezi sastavljanja timova;
  - ii) Potom se predlaže da timovi imenuju svoju novu skupinu i dodijele razne uloge u timu (vratar, obrambeni igrač itd.).
- Isto tako, o mehanizmima prema kojima će se promatrati pravila treba raspraviti i imenovati one koji će, osim sudaca, biti zaduženi za kontrolu i nadgledanje igre.
- Važno je među svim sudionicima postići dogovor o načinu nagrađivanja pobjednika.

Kada se postigne dogovor o pravilima ona se sastavljaju, zapisuju i potpisuju ih svi sudionici igre, uključujući i sudce (u živopisnom protokolu). Jedan način za ovo je da se ugovorena pravila na plakatu istaknu na terenu kako bi ih svi vidjeli.

Odmah prije igre predloženo je da kapetani ždrijevom odluče:

- Tko će igrati protiv koga i kojim redom (koristeći metodu „izvlačenja iz šešira“), npr. jedan od sudaca izvuče komad papira s napisanim imenima timova.
- Tko će braniti koji gol (bacanjem novčića).

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Igra (mali nogomet):

- Red igre uspostavljen je na dogovoreni način.
- Navijači bi trebali biti prisutni. Mogu izmisliti pjesme kako bi bodrili svoj tim.
- Ključni trenutci trebaju biti fotografirani, a nakon toga se mogu iskoristiti za zidnu mapu.
- Utisci o utakmici trebaju se tankom penkalom zapisati na flipchart odmah nakon njezinog završetka.

Radionica izrade plakata tolerancije

Cilj: razumijevanje i korištenje tolerancije kao forme i sadržaja.

Uvjeti za provedbu radionice:

- Trajanje radionice – 3 sata.
- Sudionici radionice podijeljeni su u skupine (najviše 3 u svakoj skupini).
- Na kraju radionice sudionici mogu iskoristiti plakate stvorene u drugim radionicama (ili objavljeni materijal), ali samo nakon što su završili s radionicom.

Potrebna sredstva za provedbu radionice: plakat se radi od obojenog papira, uz pomoć škara i ljepila na A1 flipchart formatu. Uobičajeno je da se flipchart položi na stol po dužini dok se plakat izrađuje.

Osnovne faze radionice:

1. Voditelji skupina i sudionici se upoznaju.
2. Upoznavanje s temama:
  - Razlikovanje prirode i ljudske vrste. Koji su zakoni prirodnog svijeta („zakon džungle“)? Koji su principi (pravila) prema kojima se ponaša ljudsko društvo?
  - Što je tolerancija (sposobnost da podnosimo jedni druge, sporazumijevanje, jedinstvo mnogih oblika)?
  - Jezik kao oblik komunikacije i suradnje.
  - Uvod u diferencijaciju: verbalni (riječ, fraza, priča, roman) i neverbalni (gesta, pokret, pogled, radnja) oblici jezika.
  - Grupna rasprava (cijela skupina) raspravlja o tome koji bi jezični oblik pristajao stilu plakata, a koji crtežu ili slici.
  - Ilustrativni jezik i oblici komuniciranja njime: crte, znakovi, sheme, oblici koji se prenose kroz sliku ili plakat. Skupina raspravlja o ilustrativnom jeziku slike (crteža) ili plakata. Za plakat to su – crte, simboli, znakovi i sheme, a za sliku – oblici. Od sudionika se treba zatražiti davanje primjere znakova koje poznaju i rasprava o važnosti njihove razumljivosti i prepoznatljivosti.
3. Praktični dio:
  - U potrazi za slikom tolerancije svaki sudionik mora individualno nacrtati 3 znaka ili simbola i 3 do 5 riječi ili fraza (slogana) – 10 minuta.
  - Skupina se dijeli u trojke. Svaka trojka raspravlja o raznim znakovima, riječima i frazama individualno stvorenim u prethodnoj fazi – od ovih bi trebali odabrati jednu mogućnost – 15 minuta.
  - Izrada plakata – 30-49 minuta. Plakat treba biti razumljiv, suvisao i izražajan.
  - Rasprava i organizacija izložbe

Bilješka: Bila bi prednost za voditelje radionica ako imaju nekakvu umjetničku naobrazbu, iako ovo nije obavezno.

Vježba izgradnje timskog duha (team building)

Rad na izgrađivanju timskog duha i uzajamnom razumijevanju u skupini prema zajedničkom stvaranju djela.

Cilj: Doprinijeti dobro organiziranoj djelatnosti u timu, koaliciji ili mreži.

Opis: sudionici su podijeljeni u tri skupine (svaka ima 5 do 7 ljudi). Zadatak je sljedeći: 3 skupine trebaju napraviti triptih kako bi plakat svake skupine doprinio cjelokupnoj slici koja izražava cilj mreže/koalicije/tima. Samo voditelji timova mogu raspravljati o ideji triptiha i tu raspravu ostali sudionici ne bi trebali čuti. Svaki voditelj sa svojom skupinom također raspravlja o ideji primjene njihovog dijela triptiha. Plakat se radi na A1 papiru. Vježba traje oko 2 sata, a nakon nje slijedi rasprava od oko 40 minuta. Vježba jasno pokazuje kako dobro sudionici surađuju i doprinose timskom radu.

Bilješke: Nadgledanje zadatka ukazuje da približno 70% predviđenog vremena odlazi na planiranje rada, a samo 30% na njegovo stvarno provođenje. Za one organizacije koje ne uspiju završiti zadatak u zadanom vremenu ova vježba je dobra lekcija za razmatranje vlastitog pristupa.

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

Rad s posebnim skupinama i povratna informacija sudionika

Za set vježbi povezanih s policijom, ciljane skupine su diskriminirani članovi etničkih manjina, aktivisti za ljudska prava, novinari i mladi ljudi.

Nogomet tolerancije učinkovit je za školsku djecu, studente ili odrasle, posebno u suradnji s predstavnicima etničkih manjina. Održane su uspješne mješovite utakmice u kojima su zajedno igrali djeca i odrasli u istom timu, ali nikada jedni protiv drugih. Vježba izrade plakata tolerancije dobra je za učenike umjetničkih škola, školsku djecu iz etničkih manjina i lokalnu rusku manjinu.

Vježba triptiha prigodna je za aktiviste nevladinih udruga, novinare, hendikepirane ljude, mlade i ljude različitih profesija koji rade na zajedničkom problemu.

Za nas je bilo pozitivno iskustvo kada smo nakon treninga na temu 'pregovori s lokalnim vlastima' održali konferenciju naslovljenu „Ljudska prava u okrugu Krasnodar: situacije i program aktivnosti“. Sudionici treninga sudjelovali su u situaciji igre nakon koje su uključeni u stvarne pregovore s predstavnicima vlasti koji provode diskriminacijsku politiku. Sudionici su zaključili kako bi trebali povećati vlastite vještine, poznavanje zakona, posavjetovati se s aktivistima za ljudska prava i odvjetnicima, komunicirati s novinarima i povećati mogućnost rada na Internetu.

Komentari sudionika uključivali su sljedeće: „Jako mi se sviđelo igranje uloga u vježbi „Pokažite mi svoje dokumente! A vaše?““. „Svidio mi se dio u kojem se upoznajemo i postavljamo ciljeve. Ovo je stvorilo osnovu komunikacije i plodonosnog rada, stekao/la sam prijatelje i pronašao/la istomišljenike. Postao/la sam uvjeren u potrebu rada na području ljudskih prava i da nisam sam/a u tom uvjerenju; „Moram više raditi na ovome. Stekao/la sam samopouzdanje kako imam prava gdje god pošao.“

O ostalim dijelovima treninga sudionici su napisali sljedeće: „Svidjelo mi se igranje uloga 'Pregovori između predstavnika etničkih manjina i vlasti' i također kompetentni komentari stručnjaka koji su uslijedili.“

Na konferenciji koju smo održali rečeno nam je sljedeće: „Svidjelo mi se raditi u malim skupinama jer se brže pronalazi zajednički jezik i ideje koje proizlaze“; „Okrugli stol Ljudska prava u okrugu Krasnodar bio je od pomoći. Uspješno je pokazao međusobnu povezanost između ostvarivanja različitih prava“; „Izvedba Kazališta tolerancije bila je stvarno uspješna, uistinu slikovita“; „Stekao/la sam nove poznanike i saznala njihovo mišljenje o pitanjima rasprave. Razmislit ću o tome po čemu se ta mišljenja razlikuju od moga“; „Zacrtili smo moguće vrste suradnje s različitim organizacijama“; „Iskustvo razgovora s vlastima i s braniteljima ljudskih prava bilo je plodno.“

U praksi naše se vježbe mogu iskoristiti u radu s bilo kojim dvjema suprotstavljenim stranama, ali predstavnici svake strane moraju biti jednako raspoređeni među skupinama. Isto tako, u skupinama moraju biti ljudi koji nemaju veze sa sukobom.

Moguće je uzeti različite module s popisa gore navedenih vježbi i iskoristiti ih u bilo kojoj običnoj prostoriji, bez potrebe putovanja na trodnevni trening. Proveli smo primjerice radionicu izrade plakata tolerancije u zatvoru u Novorusisku s mladim prestupnicima i psiholozima. Uzimajući u obzir posebnost ruske situacije, preporučili smo da ljudi iz različitih ćelija nikada ne budu u istoj skupini jer znaju biti neprijateljski nastrojeni jedni prema drugima. Umjesto škara za rezanje papira može se koristiti obično ravno.

Općenito, tijekom provođenja naše radionice izrade plakata, sudionici ne bi trebali dobivati tanka penkala, bojice, boje već samo papir u boji, ljepilo, škare i obične olovke. U suprotnom slučaju sudionici rade crteže, a ne plakate! Zajednička fotografija sudionika kako drže svoje plakate dobra je ideja.

Proveli smo vježbu „Pokažite mi svoje dokumente! A vaše?“ sa studentima pedagoškog fakulteta kao predavanje o ljudskim pravima. Nakon uvoda na temu ljudskih prava sudionici su raspoređeni u skupine i tražilo ih se da stvore model za ponašanje ljudi u susretu s policajcem. Nakon toga kratko se raspravljalo o modelima i sudionici su kratko informirani o tome kako bi prema zakonu provjera dokumenata trebala biti provedena, tko ju ima pravo provesti i pod kojim okolnostima. Radi utvrđivanja informacija vježba „Pokaži mi svoje dokumente! A vaše?“ je provedena kao i ostali zadaci spomenuti u prethodnom odjeljku teksta, ovisno o vremenskim ograničenjima.

Poglavlje 8. Borba protiv ksenofobije u okrugu Krasnodar, južna Rusija

„Tolerantni nogomet“ ne bi trebalo provoditi kao običan događaj, već u posebnim prilikama, kao nešto što ne činimo svakodnevno. Stoga bi se priprema, igranje igre, bilježenje rezultata i dodjela nagrada trebale odvijati u radosnom ozračju.

Naš stav je da ne bi trebalo davati točne procjene o uspješnosti događaja tijekom treninga ili nakon njegova završetka. Tek nakon određenog vremena, obično najmanje dva mjeseca, u mogućnosti smo izvući zaključke o uspjehu našeg rada i to na osnovu analize onoga što su sudionici posebno počeli činiti bolje na osnovu dobivenog znanja i vještina.

Poglavlje 9. „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj

Emiliya Dimitrova, NGO forum Trgovište, Bugarska

Uvod

Bugarska je smještena u Jugoistočnoj Europi i, prema bugarskom popisu stanovništva iz 2001., ima blizu 8 milijuna stanovnika, s oko 76% etničkih Bugara, 12% etničkih Turaka, 8% Roma i 4% ostalih. Romi žive u gotovo svakoj regiji i općini zemlje. Etnički Turci koncentrirani su uglavnom u pet regija, a regija Trgovište je jedna od njih. Trgovište je najveća od pet općina u regiji. Etnička raspodjela, ponovo prema popisu stanovništva iz 2001., lokalnih stanovnika je 10% Roma, 27% etničkih Turaka, 59% etničkih Bugara i 4% ostalih narodnosti.

Bugarska je na pragu ulaska u Europsku uniju i taj proces bio je najvažnije pitanje u zemlji od pada komunističkog režima 1989. U travnju 2005. potpisan je pretpristupni ugovor stupanja u Europsku uniju. Gotovo se svi ljudi u Bugarskoj raduju članstvu zemlje u EU: više od 90% Bugara ne samo da odobrava pristup, već se također nadaju da će isti poboljšati njihov životni standard. Kako bi se prilagodila zahtjevima EU vlada je poboljšala zakonodavne standarde i tako dala ljudima temelj za dokazivanje spremnosti da žive kao Europljani i kao takvi dijele ista prava. U odlučnosti da ispuni zahtjeve za članstvo, bugarska vlada je potpisala važne ugovore i sporazume o ljudskim pravima i slobodama, uključujući one u vezi s multietničkim odnosima. Vlada je također donijela i revidirala zakone o rasnoj diskriminaciji i manjinskim pravima, što pak nije dovoljno za promjenu postojećih stavova i uvjeta za stvarnu primjenu ovih zakona. U cjelini, na razini vlade, postoji proturječje između objavljenih namjera i primjene u stvarnosti. Primjer za ovo su uvjeti u kojima Romi i danas nastavljaju živjeti. Usprkos novijim programima i projektima za njihovu integraciju, nastavljaju živjeti u siromaštvu, nedostatno su obrazovani i trpe loše uvjete stanovanja. U mnogim naseljima žive u odvojenim četvrtima nalik getima u kojima su uvjeti života loši, infrastruktura slaba i stvarna nezaposlenost iznosi preko 80%. Kao rezultat, ove četvrti pravi su rasadnici kriminala gdje siromašni ljudi pribjegavaju krađi kako bi preživjeli. Djeca Roma obično pohađaju škole u kojima se provodi podjela. Neki od njih u potpunosti ostaju izvan obrazovnog sustava, dok ostali, zbog nedostatka financijskih sredstava, jedva uspijevaju završiti osnovnu školu. Lokalne vlasti, predstavljene općinskim vijećem i uredom gradonačelnika, ne uspijevaju osigurati dovoljna financijska sredstva kako bi uspješno riješili ovaj problem. Vrlo često im nedostaje potrebna motivacija, znanje i vještine za primjenu politike koja bi dovela do stvarne pozitivne promjene u uvjetima života manjinskih skupina. Sve ovo ostavlja puno posla za NGO-e.

Iako su, kada gledamo izvana, svi preduvjeti za članstvo u EU ispunjeni i Bugarska spremna za moderan, civiliziran multietnički suživot bez predrasuda, unutrašnja slika nije tako ružičasta. U našem radu naglašavamo potrebu za promjenom stavova kao i za primjenom anti-diskriminacijskih zakona te podržavamo lokalne zajednice u posredovanju za vrijeme sukoba. Velika pitanja koja ostaju, a na koja još nema odgovora su: „Kako razne etničke skupine koegzistiraju u ovom svakodnevnom životu?“; „Kako razumiju i pokušavaju riješiti probleme diskriminacije, ksenofobije i rasnih predrasuda?“; „Jesu li se ikakve stvarne promjene dogodile u stavovima Bugara u vezi sa stereotipima i prihvaćanjem razlika?“.

NGO-i u Bugarskoj još uvijek nemaju dovoljno iskustva niti kapaciteta za rad na velikim izazovima prelaska u demokratsko društvo. Neke organizacije u dobrovoljačkome sektoru osnovane su na totalitaristički način, tj. osnovane su od strane viših instanca i služe interesima pojedinaca. Općenito gledajući, lokalne pučke organizacije nemaju potrebnog samopouzdanja, autoriteta, znanja ni vještina za stvaranje resursa u građanskom društvu i za obranu njihovih interesa. U ovoj fazi sve aktivnosti NGO-a financiraju uglavnom donatori izvana pa si stoga ne mogu priuštiti održavanje konzistentne i dugotrajne politike za postizanje svojih ciljeva. Često ni lokalne vlasti ne prihvaćaju. Odnosno ne gledaju na NGO-e kao na organizacije koje su sposobne baviti se određenim problemima.

Kako bi promijenili stavove većine i nedostatak samoorganiziranja manjina, NGO-i igraju važnu ulogu u obrazovanju. Za sada većinu obrazovnih institucija u Bugarskoj posjeduje država. Ova situacija znatno je utjecala na njihovu sposobnost prilagodbe na nove uvjete i zahtjeve društva. Školstvo je u Bugarskoj jedan od najizoliranijih i najkonzervativnijih sustava u kojemu je proces uvođenja i provedbe novih radnih metoda izrazito otežan. Obrazovni sustav je još umnogome centraliziran, što stvara brojne birokratske i administrativne prepreke učiteljima i ostalima koji svojim radom nastoje postići društvenu promjenu.

Naše udruženje NGO-a u Trgovištu sastoji se od 34 organizacije članice. Njihove aktivnosti usmjerene su na razna područja života u zajednici, kao što su obrazovanje, kultura, pitanja okoliša i zdravstvena skrb. Uključujemo organizacije koje rade s hendikepiranim ljudima, rizičnim skupinama djece i ljudima s posebnim potrebama, žrtvama obiteljskog nasilja i žrtvama trgovine ljudima. Članovi ovih organizacija dolaze iz sve tri najveće etničke skupine u regiji: etnički Bugari, Romi i etnički Turci.

Poglavlje 9. „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj

Na osnovu ove ukljuživosti, naše udruženje sakupilo je mnogo vrijednog iskustva u radu na području multietničkih odnosa. Organizacije članice koriste zanimljive i učinkovite metode rada na polju odnosa među etničkim manjinama. Ovdje bi naglasila jednu posebno, pošto mislim da je vrlo korisna u radu s mladima.

Multietnički kamp za mlade: „Srušimo prepreke“.

Nakon ispitivanja lokalnih potreba direktno povezanih s problemima ksenofobije, diskriminacije i izloženosti diskriminirajućoj praksi, zaključili smo slijedeće:

1. Mladi ljudi u regiji skloni su etničko-kulturnoj podjeli.
2. Etničke i kulturne podjele stvaraju stereotipe koji su ukorijenjeni u nemogućnosti obrazovanja i nedostatku komunikacije među različitim etničkim kulturama.
3. Nedostatno je razumijevanje među mladim ljudima iz različitih etničkih skupina koje žive na istom području te je prisutan manjak informacija koje imaju jedni o drugima.

Ciljana skupina

Ljudi pozvani u kamp za mlade školska su djeca, mladi ljudi, djeca školske dobi koja su ostala izvan obrazovnog sustava i općenito tinejdžeri. Smatramo kako je ovo najpogodnija skupina za rad na razvoju multikulturalne i tolerantne demokracije. Kao što navodi Durbanska deklaracija (odjeljak 120-1), uključivanje mladih ljudi vrlo je učinkovita strategija i jamči prave promjene. Kamp pohađa 30 do 40 djece ili mladih ljudi iz svih triju većih etničkih skupina. Kao dodatak, 15 mladih – također članova svih triju etničkih skupina, ako je moguće – djeluju kao savjetnici volonteri i 13 stručnjaka/profesionalaca iz različitih polja pozvano je iz lokalne zajednice.

Metodologija

Kamp za trening traje devet dana. U idealnim uvjetima kamp je postavljen izvan stambenog područja, u čistome prirodnom okolišu, na mjestu koje pruža odgovarajuću opremu kao što je pozornica, dvorana, kantina, sportske prostorije itd. Za naš kamp koristimo prostorije za smještaj Nacionalnog kompleksa za djecu u selu Jastrebinu. Od grada Trgovišta udaljen je oko 40 km i sadrži sve što je potrebno za trening.

Naša metoda poučavanja uključuje sljedeće ključne sastavnice:

1. Tiskane materijale i predavanja lokalnih stručnjaka i voditelja o odabranim temama.
2. Rasprave u malim skupinama nakon predavanja, koje vode savjetodavci/poučavatelji na istoj razini (peer educators).
3. Predstavljanje folkloru različitih etniciteta od strane lokalnih tradicionalnih etničkih skupina, uključujući priliku za kratke upute sudionika kampa o predstavljenim pitanjima etniciteta.
4. Analiza rezultata (evaluacija stečenog znanja) kroz upitnike koje mladi ispunjavaju prvog i zadnjeg dana u kampu.
5. Zamisao programa zajednice i razvoj materijala za dodatni trening.
6. Ponavljanje obrazovnog procesa među učenicima drugih škola u regiji.
7. Primjena programa timske suradničkog poučavanja o temama proučavanima u kampu i drugim školama u gradu.

Metodologija multietničkih kampova za mlade uključuje primjenu nekoliko široko poznatih metoda, kao što su: obrazovne metode (uključujući međukulturalno obrazovanje); predavanja (koja osiguravaju didaktičko znanje o temama koje se obrađuju); rješavanje sukoba; igranje uloga; igre; posredovanje; obrazovanje na istoj razini i aktivno slušanje.

Cijeli obrazovni program dizajniran je tako da izazove osjećaje, utvrdi međuetnički razgovor mladih ljudi i stvori prostor za izražavanje razlika među kulturama. Glavna područja i posebne teme iz kojih sudionici stječu znanje i dalje izgrađuju svoje vještine su:

1. Vodstvo – što znači biti vođa? (vrste vođa, osobine dobrog i lošeg vođe)
2. Osnaživanje tima – definicija; razlike između „grupe“ i „tima“; raspodjela uloga i odgovornosti; pravila primjenjiva na osnaživanje tima.
3. Volontiranje – tko je volonter? Profili različitih vrsta djelatnosti; motivacija; nagrade, sudjelovanje u aktivnostima različite strukture.
4. Aktivne vještine slušanja – verbalne i neverbalne tehnike njihove primjene; koristi od njihove primjene.
5. Postupci etničke diskriminacije i ksenofobije; predrasuda i stereotipa – definicije, primjeri (uključujući one iz osobnog iskustva sudionika); studije slučaja; djelatnost objašnjavanja.

Poglavlje 9. „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj

6. Povijest – kratka informacija o proučavanom etnicitetu, od vremena prvih naseljenika na ovom tlu do danas. Posebno se vodi računa o tzv. „procesu obnove“ koji je bio proces nasilne asimilacije manjinskih skupina, proveden od strane bivšeg komunističkog režima u periodu od 1980. do 1988. Uključivao je zatiranje etničkih obilježja manjina, posebno njihove kulture, jezika, vjere, posebnog načina života, običaja i tradicija. Vrhunac ove crne stranice u bugarskoj povijesti bio je nasilni proces promjene imena među pripadnicima etničkih manjina 1985. (nasilna zamjena njihovih imena bugarskima). O ovim pitanjima u kampu se slobodno raspravljalo; sudionicima je dana prilika da izraze svoje stavove i osjećaje, od kojih su neki razvijeni kao rezultat činjenice da su njihovi roditelji mogli biti žrtve ovog procesa.
7. Kultura – način života i kultura različitih etničkih skupina predstavljeni su na privlačan način. Etničke kulturne skupine predstavljaju folklor određene etničke skupine. Sudionici uče o nekim njihovim najpoznatijim osobinama (npr. pjevati bugarski oro, zajedno pjevati međunarodno priznato himnu Roma Đelem, Đelem, plesati turski čoček itd.).
8. Demokracija – definicija, vrste; sudionici stječu znanje o osnovnim temama kao što su nacionalnost, nacija, manjine, javni ugovor, politički sustav, itd.
9. Rješavanje sukoba – vrste, upravljanje sukobom, metode rješavanja sukoba; posebna pažnja dana je međuetničkim sukobima – primjeri s Balkana, metode i sredstva prevencije.
10. Postizanje cilja – kratkoročni, srednjoročni i dugoročni ciljevi, priprema za njihovo postizanje, značaj odabranih strateških pravaca i tehnički pristupi njihovom ostvarivanju.
11. Posredovanje – vrste, svrha, funkcije, uloga obrazovanja posredovanjem, tko može biti posrednik; sudionici su upoznati s osnovnim tehnikama posredovanja.
12. Zdravlje i seksualno obrazovanje – sudionici kampa stječu znanje o preventivnoj zdravstvenoj skrbi, higijeni, značaju fizičkih aktivnosti i sporta, lošim navikama (duhan, pušenje, alkohol i droge). Posebna pozornost posvećuje se sigurnom spolnom odnosu, AIDS-u i ostalim spolno prenosivim bolestima.

Razina i složenost materijala obuhvaćenog temama ovisi o dobi sudionika. Krajnji ishodi i dobiti multietničkog kampa za mlade ogledaju se u razvoju kapaciteta zajednice, rezultatima koje su članovi zajednice ishodili iz projekta, posebnim ostvarenim ciljevima i postignutoj održivosti. Naše iskustvo govori kako multietnički kamp doprinosi razvoju potencijala i kapaciteta zajednice na sljedeće načine:

1. Mladi ljudi uvježbani su da preuzmu obaveze i postanu aktivniji unutar svojih zajednica.
2. Mladi ljudi uče kako iskoristiti novostečeno znanje u razvoju programa zajednice.
3. Mladi ljudi stječu samopouzdanje postajući poučavatelji na istoj razini i vođe mladih.
4. Dobre lokalne zajednice više su iskorištene zbog poboljšane komunikacije među mladima.
5. Zajednica u cijelosti, a posebno mladi, u velikoj je mjeri upoznata s pitanjima međuetničke suradnje.
6. Lokali međuetnički odnosi na osobnoj razini poboljšani su zbog bolje komunikacije između mladih različitog podrijetla, koji inače ne bi bili u međusobnoj interakciji.

Nakon provedbe multietničkog kampa za mlade zajednica će, kao cjelina, imati značajne koristi. One uključuju: stjecanje novih znanja i bolje razumijevanje povijesti, kulture i tradicije glavnih etničkih skupina u zajednici od strane mladih; stjecanje znanja i novih vještina mladih o demokraciji, multietničkom životu, posredovanju, rješavanju sukoba, vodstvu, timskom radu i zdravstvenom obrazovanju. Zajednici će također koristiti uključivo sudjelovanje mladih u aktivnostima zajednice, povišena razina prihvaćanja razlika u zajednici kroz prevladavanje predrasuda. Nadalje, poboljšat će se aktivna suradnja i razumijevanje među različitim etničkim skupinama. Konačno, zajednica će imati veće znanje o osobnoj higijeni i pitanjima seksualnosti. Kamp također pruža priliku primjene i ponavljanja multietničkog kampa za mlade u drugim zajednicama.

Postoje posebni načini organizacije kampova koji ih čine održivijima. Na primjer, opremanje svih sudionika s pisanim materijalima sa svih predavanja koje mogu uporabiti i nakon provedbe ovog projekta te stvoriti program zajednice koji mogu iskoristiti u svojim školama tijekom iduće školske godine. Kako bi omogućili proces prenošenja temeljnih ideja kampa u širu zajednicu, predavači i svi ostali sudionici dolaze iz lokalne zajednice što osigurava dugoročnost i dostupnost uspostavljenih kontakata. Štoviše, podrška lokalnih stručnjaka obično se nastavlja nakon završetka kampa pa se takva vrsta podrške često dogovara tijekom kampa.

Poglavlje 9. „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj

Program kampa za mlade održanog u kolovozu 2004

1. i 2. dan – 15 mladih savjetnika pohađaju seminar na teme grupnog posredovanja i olakšavanja, vodstva i timskog rada. To je potrebno kako bi ih se pripremilo za vođenje i pomoć sudionicima kampa u njihovoj potrazi za znanjem.
3. dan – 30 mladih ljudi iz Trgovišta i okolnih sela stižu u kamp. Dobivaju upute kampa, igraju igre za osnaživanje tima i ispunjavaju upitnike.
4. dan – Savjetnici vode skupne rasprave o vođenju, vrstama i kvalitetama vođa, dobrovoljnom radu (zašto su dobrovoljci, koje koristi od volontiranja imaju oni sami i njihove zajednice i sl.). U poslijepodnevnom dijelu mjesni učitelj filozofije vodi raspravu o principima demokracije, posebno o tome zašto je važna i kako funkcionira u Bugarskoj. Nakon toga održali smo grupno glasanje o tome koji ćemo film gledati te večeri. Posljednji dio bavio se temom stereotipa, predrasuda i slike o sebi. Savjetnici su vodili grupnu raspravu o definiciji i razlozima stvaranja stereotipa, kao i primjerima stereotipa u svakodnevnom životu. Nakon toga smo raspravljali o načinima na koje stereotipi utječu na sliku o sebi.
5. dan – Stručnjak za rješavanje lokalnog sukoba vodio je jednodnevni tečaj na temu upravljanja sukobom i raspravljalo se o raznim studijama slučajeva i metodama rješavanja sukoba. Uprilicili smo igranje uloga, grupne rasprave i igrali još neke igre.
6. dan – Doktori iz lokalne agencije za sanitarnu inspekciju održali su predavanje na temu općeg zdravlja, higijene, droge, alkohola, pušenja i spolnog zdravlja. Popodne je predavanje o povijesti etničkih Bugara održao lokalni stručnjak za bugarsku povijest. Konačno zasjedanje bilo je posvećeno bugarskom folkloru i tradiciji – lokalna bugarska folklorna skupina predstavila je nekoliko plesova i poučila sudionike kampa izvođenju istih.
7. dan – Model vođenja – skupina lokalnih voditelja raspravljala je o svom etničkom podrijetlu i zanimanjima, teškoćama s kojima su se suočavali tijekom svog obrazovanja. Postavljeno im je mnogo pitanja na koja su drage volje odgovorili. Popodne je lokalni stručnjak održao predavanje o povijesti turske etničke skupine u Bugarskoj. Konačno zasjedanje bilo je posvećeno turskom folkloru i običajima – lokalna folklorna skupina predstavila je svoju tradiciju i običaje.
8. dan – Vodili smo rasprave o diskriminaciji, ksenofobiji i rasnim predrasudama koje su vodili savjetnici. Predstavljene su definicije, vrste i studije slučajeva. Odglumili smo svoj scenarij kako bi ilustrirali pitanja o kojima se raspravljalo. Poslijepodnevne rasprave bile su posvećene povijesti Roma, njihovim običajima i folkloru.
9. dan – Toga dana završen je program za razvoj zajednice i ispunjeni upitnici radi povratne informacije.

Igre

Aktivnosti u velikoj mjeri koriste igranje uloga, interaktivne vježbe i igre s ciljem stjecanja novih životnih iskustava. Neke dobro poznate igre su: boje na leđima, čarobnjak, divovi i patuljci, igra maske, gradnja tornja, igra čvora, utrka štafeta, igra pokrivača i stvaranje mreže. U ilustrativne svrhe opisujem dvije od ovih igara.

Boje na leđima

Sudionici su podijeljeni u skupine od 10 ljudi i svakom je dano ime boje koju imaju zalijepljenu na leđima. Trebali bi imati četiri odabrane boje za tri skupine boja po tri boje i jednu sa samo jednom bojom; nitko ne bi smio znati svoju boju. Objasnite sudionicima da se trebaju okupiti u skupine koje nose istu boju, bez uporabe riječi. Dozvoljena je samo neverbalna komunikacija. Recite da ćete mjeriti vrijeme kako bi vidjeli koliko brzo to mogu učiniti. Kad je igra završena, razgovarajte o tome kakav je osjećaj kada ste jedini bez svoje skupine, kako su tretirani od skupina i što su skupine mislile o ovoj osobi. Na taj način sudionici stječu iskustvo o tome kakav je osjećaj biti drugačiji.

Stvaranje mreže

Trebat ćete klupko debelog konca ili užeta. Sudionici se okupljaju u krugu. Rečeno im je da bacaju klupko konca osobi preko puta u krugu (ali trebaju čvrsto držati konac u ruci). Nakon nekoliko bacanja stvara se čvrsta mreža među sudionicima. Snaga mreže demonstrira se tako da se na nju stavi težak teret. Svrha igre je pokazati kako se maksimum učinkovitosti i otpornosti pri ostvarivanju cilja ili poslanja može postići udruženim naporom ljudi iz različitih etničkih, socijalnih, institucionalnih ili drugih grupacija. Igra rezultira sloganom „Učinkovitiji smo kada smo partneri i kada smo ujedinjeni“.

Poglavlje 9. „Srušimo prepreke“: multietnički kamp za mlade u Bugarskoj

Na temelju rezultata kampova kao metode treninga za mlade ljude u multietničkom okruženju, vjerujemo da se ova metoda može uspješno primijeniti u drugim multietničkim zajednicama u Bugarskoj, kao i u drugim zemljama Istočne Europe, ili općenito u zemljama u kojima je demokracija u razvoju. Rado ćemo dati dodatne informacije o našoj metodi svima zainteresiranim. Detalji o kontaktu s našom organizacijom navedeni su na kraju priručnika.

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, Velika Britanija

Uvod

Ovo poglavlje predstavlja pristup i neka oruđa koja pomažu u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije. Ta oruđa usredotočuju se na obrazovanje i trening kako bi promijenila stavove i vrijednosti koja održavaju diskriminaciju kao sustav. Uključuju upotrebu vještina slušanja u skupinama, u rasponu od parova preko skupina za potporu od oko 8 ljudi do rada s većim skupina. Prema posebnoj teoriji u pozadini tih oruđa, osviješteno slušanje pomaže ljudima pri emocionalnom oporavku od bolnih prošlih iskustava. To je dio spontanog procesa ozdravljenja karakterističnog za sve ljude. Povrede mogu biti tjelesne ili mentalne, individualne ili sustavne. Ovaj način rada prepoznaje važnost uloge identiteta u ljudskom životu. Ako primijenimo istu osnovnu teoriju na povrede zasnovane na identitetu, tako dopuštajući izražavanje osjećaja vezanih uz identitet, uspostaviti ćemo učinkovitije odnose među ljudima unutar jedne skupine kao i među ljudima iz skupina različitih identiteta. Slijedeći ovaj proces također stvaramo snažnija partnerstva za društvene promjene i sprječavamo sindrom izgaranja ljudi aktivnih pri mijenjanju nejednakosti u društvu.

Ovdje podvlačim kako te spoznaje mogu biti od posebne koristi pri djelatnostima u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije te dajem sažet prikaz o tome kako smo ih mi iskoristili u regijama sudionicama projekta RIME (vidi poglavlje 3. ovog priručnika). Završit ću nekim prijedlozima za općenitije korištenje ovih oruđa pri aktivnostima trenera i učitelja u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije i predstaviti neke izvore i kontakte za dalje učenje o ovom pristupu.

Efektivno slušanje

Ne činiti:

- komentarisati ili davati savjete
- usmjeravati razgovor na vlastita iskustva
- postavljati znatiželjna pitanja

Šta činiti:

- pokazati zadovoljstvo osobom koja priča
- ohrabriti govornika
- uspostaviti kontakt očima
- dotaknuti govornika ili se držati za ruke (ako je prigodno)

Osnovna teorija uzajamnog savjetovanja

Ovo poglavlje oslanja se na teoriju i praksu savjetovanja za ponovnu procjenu (SP), koje započinje 50-ih godina i danas ga rabe ljudi u više od 96 zemalja. Nedavno osnovana nevladina udruga Ujedinjeni zaustavimo rasizam (UZR) koristi se njime za djelatnost koja stremi ukidanju rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije. UZR želi podržati postojeće inicijative u ovim područjima predstavljanjem oruđa savjetovanja praktičarima koji se zalažu za zaustavljanje svih oblika diskriminacije. Glavna misao je da ljudi ne funkcioniraju učinkovito i autentično kada djeluju na osnovu starih bolnih iskustava. Njihovo djelovanje znatno se poboljšava kada imaju šansu emocionalno se osloboditi od tih starih povreda. Ovaj tip oslobađanja uvelike je potpomognut procesom koji počinje jednostavno izmjenom jednako dugih perioda slušanja. Kroz praksu, učenje od iskusnijih savjetnika i literaturu o savjetovanju za ponovnu procjenu ovaj mehanizam može postati složeniji, a ljudi učinkovitiji u pomaganju drugima da prebrode svoje emocionalne prepreke kako bi funkcionirali moćno i učinkovito.

Oblici emocionalnog olakšavanja

- pričanje
- smijanje
- zijevanje
- plakanje
- drhtanje
- znojenje

Govornik, jednom kada je uspostavljeno dostatno povjerenje, pokazuje svoje duboke osjećaje o bliskom problemu, npr. kada ga/ju se pita je li doživio/jela diskriminaciju. Emocije se mogu izraziti energičnim govorom, bez ponavljanja, ali isto tako i zijevanjem, plakanjem, smijehom, drhtanjem ili znojenjem. Ovi znakovi emocionalnog olakšavanja odnose se na posebna područja osjećaja, kao što su tuga ili gubitak, strah ili tjelesna povreda. U svim kulturama ovi znakovi emocionalnog procesa ozdravljenja zabunom će se zamijeniti sa stvarnom boli i zbog toga prekinuti. Svima su nam kroz život govorili da ne plaćemo, da se glasno ne smijemo i da ne pokazujemo strah, a svi nam ti oblici ponašanja pomažu da zaliječimo naše povrede.

Sprječavanje izražavanja naših osjećaja od rane dobi dovodi do sve težeg jasnog razmišljanja u posebnim područjima boli. Ovi emocionalni iskazi ponekad se nazivaju pražnjenjem. Ukoliko boli nisu izbačene, njihovi učinci se talože i akumulacija ometa naše razmišljanje u tim područjima. Pošto ne liječimo povrede, doživljavamo zbunjenost i možemo se ponašati na način koji ne predstavlja točan odgovor na novu situaciju, što nalazimo kao definiciju inteligencije prema teoriji savjetovanja za ponovnu procjenu. Ti slučajevi u kojima reagiramo kao da ponavljamo staru situaciju zovu se uzorci boli. Na primjer, ukoliko nas je

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđe u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

povrijedio netko s posebnim osobinama, možemo sa strahom reagirati na nove ljude koji liče na osobu koja nas je povrijedila. Ili ako smo bili povrijeđeni tijekom posebne vrste vremena, to vrijeme naš može činiti tužnima u budućnosti. U kontekstu etničke diskriminacije mnogi su načini na koje stare povrede određuju odnose među ljudima posebnih skupina. Stereotipi nikada nisu dobra osnova inteligentnog ponašanja, jer nisu zasnovani na točnim informacijama o osobi, skupini kojoj pripada ili posebnoj novoj situaciji.

Srećom, od povreda se možemo oporaviti i u potpunosti povratiti našu inteligenciju čak i dugo nakon inicijalnog poremećaja. Izmjeničnim slušanjem i poticanjem pražnjenja, u isto vrijeme poštujući osobu koja govori, svi se možemo vratiti našem prirodnom procesu izlječenja i povratiti punu inteligenciju. U našim nastojanjima u borbi protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije, svi se često susrećemo sa stereotipima i isključivim djelovanjem. Njih bi bilo lakše prekinuti kada bi po strani ostavili boli koje smo sami iskusili u tom području. Neću razmatrati kako ovdje opisana osnovna teorija djeluje jednako pri radu s raznim identitetima koji drže ljude odvojenima i čine ih nejednakima.

Nekoliko je temeljnih pravila koja pomažu dobrom djelovanju na području procesa izlječenja. Svi podatci moraju biti povjerljivi i na njih se ne smijemo pozivati bez dozvole osobe koja ih je izrekla. Kao voditelji pojašnjavamo kako su svi ljudi rođeni kao inteligentna i potpuno dobra bića; a bilo kakvi podcjenjujući osjećaji prema drugima ili prema sebi rezultat su povrede koja je vodila usađivanju takvih stavova. Mnogi ljudi se sjećaju tuge koju su osjetili kada im je rečeno da određeni prijatelj više nije dobrodošao zbog svog podrijetla. Konačno, proces pražnjenja djeluje bolje ako se suzdržimo od uporabe alkohola, kave, čaja i bilo kakvih droga koje mijenjaju kemiju mozga, uključujući i prepisane lijekove.

Identiteti i oslobađanje od ugnjetavanja

Pitanja korištena u radu s identitetima:

Tko ste vi?

(etnički/nacionalno)

Što je dobro u tome što ste x?

Na što ste ponosni zato što ste x?

Što je teško kada ste x?

Što više nikad ne želite čuti?

Kao dodatak ovoj temeljnoj teoriji oporavka od prošlih povreda kroz izmjenično slušanje i pražnjenje, koncept savjetovanja za ponovnu procjenu je razvio teoriju o tome kako možemo iskoristiti ovaj proces u borbi protiv ugnjetavanja. U kontekstu ugnjetavanja žena nalazi se prva spoznaja da ljudi nemaju samo individualne, osobne povrede, već one koje su počinjene sustavno, prema njihovim identitetima. Nekoliko savjetnica bilo je aktivno u ženskom pokretu i u ranim 70-ima govorile su o specifičnim načinima na koje su bile vrijeđane kao žene. Savjetnici su se onda okupili u skupinama prema njihovim posebnim identitetima, kao što su muškarcima, žene, Židovi, crnci, i kasnije posjednička klasa, srednja klasa i radnička klasa. Otkrili su kako su mnoga područja, u kojima nisu mogli ispravno razmišljati zbog prošlih povreda, povezana s tim identitetima. Kako bi se oporavili od tih povreda, razvili su specifična pitanja o identitetima koja su im pomogla u oporavku od tih boli.

Potisnuto ugnjetavanje

Specifičan termin razvijen tijekom uzajamnog savjetovanja je potisnuto ugnjetavanje. To znači kako pojedinac vjeruje da je poruka stereotipa istinita za njega/nju i druge iz njegove/njezine skupine. 'Potisnuto ugnjetavanje je okretanje protiv sebe, svoje obitelji i svojih ljudi uzoraka boli koji nastaju kao rezultat ugnjetavanja od strane većinskog društva.' (Lipsky 1987: 3) Primjer potisnutog ugnjetavanja su djeca pripadnici manjina koja vjeruju kako su djeca većinske skupine ljepša, inteligentnija ili privlačnija od njih. Još jedan primjer je kritičnost koju članovi skupine imaju jedni prema drugima, što ih sprečava u suradnji koja teži socijalnoj promjeni.

Tipovi tlačitelja

Još jedno otkriće savjetovanja za ponovnu procjenu bilo je da su ljudi koji u svom ponašanju iskazuju stereotipe i sami na neki način bili povrijeđeni. Priroda ponašanja koju su pokazali kao ugnjetavači drugih nije njihova prava priroda kao ljudskih bića. Iako svi imamo obavezu tome se suprotstaviti i djelovati kako bi zaustavili ugnjetavanje, ne možemo osobno kriviti većinsku skupinu koja vrši diskriminaciju. Arogancija i predrasude nisu prirodne osobine ljudskih bića; ovi stavovi rezultat su sustavnog povređivanja i promatranja ugnjetavačkih stavova i akcija kroz koje ljudi prolaze kao mladi. Bolno je biti tretiran kao da niste ljudsko biće ili vidjeti druge koji su tako tretirani. Također je bolno biti tretiran/a kao bolji/a od ostalih jer pridonosi razdvajanju ljudi po skupinama, a zasnovano je na krivim shvaćanjima ljudske vrijednosti.

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

Poznato je da će djeca iz obitelji s predrasudama razviti više stereotipa nego djeca iz manje diskriminirajućih obitelji (vidi poglavlje Paule Raužan). Koncept savjetovanja za ponovnu procjenu je otkrio da vrijeđanjem drugih pokazujemo kako smo prvo i sami bili povrijeđeni. Proces usvajanja diskriminacijskih stavova bolan je za samo dijete. Znači gubitak prijatelja koji su različiti zbog toga što roditelji zabranjuju igru s njima. To znači i ostati odvojen od skupina koje diskriminiramo što je samo po sebi gubitak jer društveni krug djeteta posljedično ostaje osiromašen.

Primjer 1

Na jednome od treninga u Bugarskoj skupina turskih Bugara dirljivo je pričala o svojim i teškoćama njihovih obitelji tijekom posljednjih godina. Nakon toga je u malim skupinama jedna od žena koja pripada većini u Bugarskoj jako plakala. Rekla nam je da je spoznala kako su ljudi iz turske manjine u Bugarskoj upravo kao ona. Ovo se kosilo sa svim stereotipima koje je naučila kao mlada djevojčica. U završnom krugu događaja ona i ostali prišli su članovima manjinske skupine i zagrlili ih. Mnogi od nas tada su plakali još više.

Pitanja za identitete ugnjetavača

- Ko ste vi?
- Šta je dobro/na što ste ponosni kod x?
- Šta je teško?
- Šta više nikad ne želite čuti?
- Kako ste čuli za manjinu z?
- Koje predrasude ste naučili o z?
- Šta ćete preduzeti kako bi:
  - a) Zaustavili ugnjetavanje z?
  - b) Promijenili svoje osjećaje o z?
  - c) Izgradili odnose sa z?

Srećom, proces uzajamnog savjetovanja je također učinkovit i s takozvanim vrstama tlačitelja. Isti prirodni proces izlječenja dovest će do oporavka ako se ljude cijeni i učinkovito ih se sluša. To im pomaže da povrate svoju punu inteligenciju i dozvoljava da uspostave dobre veze sa svim ljudima. Na radionicama puno radimo na izgrađivanju odnosa između ugnjetavanih skupina i skupina tlačitelja, uključujući djelatnost koja prelazi nacionalne granice.

Mnoge druge organizacije također vjeruju u moćnu prirodu izgradnje odnosa, npr. u nastojanjima za izgradnju mira. Ova vrsta djelatnosti potencijalno je vrlo moćna u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije. To znači da ljude kada komuniciraju ili ponašaju se prema stereotipima treba zaustaviti bez krivnje. Treba ih poslušati s razumijevanjem i pomoći im u izgradnji odnosa s ljudima o kojima su mislili kao manje vrijednima.

Dvostruka diskriminacija: žene i mladi ljudi

U novijoj literaturi i djelatnosti međunarodnih organizacija (posebno UN-a i Vijeća Europe) za situacije u kojima ljudi imaju dva identiteta, a oba vode diskriminaciji, koristi se termin isprepletenost. Termin znači jednostavno da netko doživljava dvostruku diskriminaciju, npr. I kao žena i kao član manjinske skupine. Ovo je najpoznatiji primjer, dok se naravno i drugi oblici dvostruke diskriminacije mogu pojaviti kod ljudi koje se diskriminira na osnovu vjere, hendikepa, seksualne orijentacije ili političkog mišljenja. Durbanski plan posebno prepoznaje oblike višestruke diskriminacije žena i djevojaka. Navodi:

„Uvjereni smo da se rasizam, rasna diskriminacija, ksenofobija i vezane nesnošljivosti različito manifestiraju u odnosu na žene i djevojke i mogu biti među činiteljima koji vode pogoršavanju njihovih životnih uvjeta, siromaštvu, nasilju, višestrukim oblicima diskriminacije te ograničavanju ili uskraćivanju njihovih ljudskih prava. Prepoznajemo potrebu za integracijom spolne perspektive u važne strategije, programe i politiku djelatnosti protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i vezanih nesnošljivosti kako bi radili s višestrukim oblicima diskriminacije.“ (Durbanska deklaracija, odjeljak 69)

Sapana Pradhan-Malla navodi primjere dvostruke diskriminacije u područjima oružanog sukoba, trgovine ljudima, zdravstvene skrbi, kriminalističkog prava, tržišta rada i premještanja (Pradhan-Malla, 2001.). Iz iskustva partnera našeg projekta (vidi poglavlje Paule Raužan i Irene Barišić Milunić) možemo dodati i područje obiteljskog nasilja.

Kao pojedinci svi kombiniramo identitete žrtve s identitetom tlačitelja. Ne postoji hijerarhija ugnjetavanja i ne želimo natjecanje između ljudi ili skupina u tome tko je najveća žrtva. Svi moramo preuzeti odgovornost za okončanje svih oblika povreda koje ljudi nanose jedni drugima i svojoj okolini. Emocionalnim oslobađanjem od stresa uzrokovanog ulogom žrtve poboljšavamo naše dobro stanje, ali također razmišljamo jasnije o aktivnostima koje možemo poduzeti prema promjeni institucionaliziranog

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

ugnjatavanja. Radeći na svojim emocijama (ili emocijama svojih predaka) u ulozi tlačitelja i priznajući da smo sami (i naš narod) vrijeđali druge, možemo prevladati neke od teških osjećaja krivice, kako bi se osjetili bolje. Ovo s vremenom otvara mogućnost mnogo pozitivnijeg odnosa prema skupini 'žrtava'.

Rad s mladim ljudima

Rad s mladim ljudima obično je uspješniji ako uvedemo puno igre. Predavanja i rasprave ne smiju biti preduge i još je važnije raditi interaktivno i svima dozvoliti sudjelovanje. Mladi ljudi dijele identitet prema kojemu se u gotovo svim društvima vrši pritisak. Ne sluša ih se, podcijenjeni su, isključeni iz politike, radni život i veliki dijelovi socijalne interakcije samo se neke od prepreka s kojima se mladi suočavaju. Potisnuto ugnjetavanje također čini ostvarivanje bliskih odnosa s drugim mladim ljudima teškim jer postoje neki uzorci boli koji uspostavljaju kulturu kritičnosti i nasilja među mladim ljudima. Kao dodatak tome, mladi imaju identitete 'dječaka' i 'djevojčica', i one pripadnika etničkih skupina. Stereotipi mogu biti specifični i povezani sa svim ovim razlikama. Stereotipi su drugačiji za djevojčicu iz etničke manjine, za dječaka iz etničke manjine i za njihovog većinskog para.

Prijedlozi grupnih aktivnosti

Kola: početni i završni krugovi

Kolo kratkih odgovora na uobičajeno pitanje na početku aktivnosti može biti dobar način da se svačiji glas čuje barem jednom. Kolo zahtijeva od svih da slušaju, makar kratko, sve druge sudionike. Nema prostora za komentare, iako ljudi često počinju spominjati svoj doprinos što stvara osjećaj sigurnosti i povezanosti skupine. Obično, kada su se svi jednom čuli, i kada su ih drugi čuli, svima postaje lakše sudjelovati u aktivnosti. Ovo je posebno važno ako je grupa sastavljena od mješovitih identiteta.

Primjeri pitanja za početni krug

- Čime si trenutno zadovoljan/a?
- Što ti se sviđa u tome što sudjeluješ u ovom projektu?
- Što cijeniš u njemu do sada?
- Što već znaš o temi?

Početni krug također može uspostaviti pozitivno ozračje za aktivnost, npr. dijeleći pozitivna iskustva i uzbuđenje zbog sudjelovanja u skupini ili prepoznajući kako su svi doprinosi vrijedni i da svatko već zna nešto o temi.

Primjeri pitanja za završni krug

- U čemu si uživao/što si naučio danas?
- U jednoj riječi iskaži što misliš/osjećaš o ovom zasjedanju?
- Čemu se veseliš?

Završni je krug dobra prilika za oživljavanje veza u skupini i prilika za sudjelovanje ljudima koji tijekom aktivnosti nisu puno govorili. Prilika je to za čuti neke povratne informacije i steći utisak o tome kako se osjećaju ljudi u skupini.

Poštivanje voditeljstava

Posebni dio završnog kruga je procijeniti voditelja. Često se voditelji i izlagači osjećaju loše zbog sebe i svoje uloge zbog uzoraka boli koje razvijamo u vezi s govorenjem pred skupinama. Od rane dobi nas uvježbavaju da budemo kritični prema sebi i drugima. Samoprocjena je važan dio bilo kojeg procesa učenja, ali uzorci boli često čine za nas nevidljivima dijelove koje smo izveli dobro.

Skupina stvarno može pomoći tako da u završnom krugu svi kažu nešto što cijene kod vođenja. Nakon prezentacije člana skupine, možemo zamoliti troje iz skupine da kažu jednu stvar koja im se dopala u prezentaciji. Ovo podsjeća govornika da su barem te tri stvari naišle na odobravanje publike. On/ona tada mogu jasnije razmisliti o tome što je bilo dobro i što bi idući put učinilo/la drugačije.

Kratki sastanci

Mali sastanak kratki je period vremena (manje od pet minuta, pet, deset ili petnaest minuta svaki) u kojem dvoje ljudi izmjenično i kvalitetno sluša jedno drugo. Mogu pričati o bilo kojoj temi koja ih trenutno zaokuplja (što je od pomoći kada ljudi upravo stignu s drugih aktivnosti ili putovanja) ili o posebnom pitanju.

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

Primjeri pitanja za kratke sastanke

- Šta je dobro i novo u tvom životu?
- Koji je tvoj cilj za ovu aktivnost?
- Kako je tema aktivnosti uticala na tvoj život?
- Kako se možeš osigurati da aktivnost za tebe prođe dobro?
- Šta ostali mogu učiniti kako bi ti pomogli?
- Kada imaš osjećaj da ne spadaš u skupinu?
- Zbog kojih razloga imaš taj osjećaj?

Kratki sastanci također mogu koristiti sudionicima da otpuste svoje osjećaje nakon što su neko vrijeme nekoga slušali; bilo stoga što trebaju mali odmor ili zbog mogućih emocionalnih reakcija na proces, npr. nakon što je netko ispričao njihovu priču pred skupinom. Također mogu dobro funkcionirati tijekom razbuktanih rasprava kao pomoć ljudima u oslobađanju emocija tako da mogu sabrati svoje misli i biti učinkovitiji u raspravi.

Demonstracije

Demonstracija je kada se nekoga savjetuje pred skupinom kako bi pokazali posebnu tehniku savjetovanja ili omogućili nekom da ispriča svoju priču. Važno je da se osoba slaže ovo učiniti i također da, prvi put kada se od ljudi traži da to učine, ne bude predugo. Osobi koja je pred skupinom također treba biti omogućeno da zađe duboko u svoje osjećaje koliko želi. Važno je sa skupinom jasno postaviti pravila povjerljivosti. To znači: nitko ne spominje priču izvan prostorije, ali isto tako nitko ne spominje priču nikome u prostoriji. Ovo je stoga što ljudi možda ne žele da ih se na uzročan način podsjeća na priču ili s njom ne žele biti poistovječeni. Održavanje tajnosti uvelike povećava sigurnost u bilo kojoj skupini i omogućit će ljudima da sve u većoj mjeri dijele duboko proživljene osjećaje.

Primjer 2

Na našoj radionici u Ukrajini svjedočili smo snažnom primjeru osobe koja se odriče uzoraka ugnjetavanja pred skupinom. Ruski vojni veteran govorio je o tome kako je u prošlosti imao stavove na koje su jako utjecale predrasude. Svi su bili ganuti pričom ovog čovjeka kada je pokazao koliko se bolje osjeća sada jer se odrekao tih uvjerenja.

Panel-diskusije

Panel-diskusija je skupina od 3-5 ljudi koji su odabrani zbog svojih posebnih identiteta ili priča te im se pred skupinom postavlja isti niz pitanja. Obično sjede zajedno pred skupinom, licem su okrenuti publici, a voditelj ili savjetnik sjedi blizu. Pitanja se obično odnose na identitete.

Panel-diskusije pružaju ljudima priliku da pričaju o svojim identitetima i pridobiju pažnju skupine; također su prilika za ljude koji nemaju taj identitet da saznaju nešto o skupini koja ga ima. Uvijek trebamo upozoriti skupinu i reći da se ne smije generalizirati; jednom kada su čuli nečiju priču još uvijek ne znaju dovoljno da bi predvidjeli priču druge osobe. Svi su jedinstveni.

Panel-diskusije također su vrijedno oruđe ljudi za rad na emocijama koje su povezane s identitetom; mogu pričati o svojim unutrašnjim borbama i radostima te stoga pristupiti učincima ugnjetavanja i otpustiti ih. Ljudi koji slušaju bolje će čuti ako ljude s raznim iskustvima onda kada osjećaju, pokazuju emocije i otpuštaju ih nego kada ih samo ukratko predstavljaju.

Primjer 3

U svim radionicama projekta RIME koje su uključivale trening održali smo panel-diskusije s članovima manjinskih skupina. U svim slučajevima članovi panel-diskusije aktivnije su sudjelovali u grupnom procesu nakon što su u diskusiji postali vidljivi. Jedna žena poslije je cijnila priliku za promišljanje prepreka koje stoje na putu dobrih odnosa s ljudima istog kao i s ljudima drugačijih identiteta. Ljudi u publici puno su naučili iz ovih individualnih priča.

Nakon panel-diskusije često je dobro održati kratke sastanke kako bi ljudi izrazili emocije koje je kod njih izazvala panel-diskusija. Ponekad ljudi pokazuju emocije tijekom panel-diskusije; to je obično dobro, ali ne smije prekidati diskusiju.

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

Skupine za podršku

Skupina za podršku je skupina ljudi koji imaju zajednički identitet i koji na jednake dijelove dijele raspoloživo vrijeme. Često pomaže raditi sa specifičnim identitetima koji se sastaju u homogenoj grupi (u tom pogledu) kako bi ljudi saznali o posebnim dijelovima njihovih povreda koje su povezane s tim identitetom. Skupina za podršku često pomaže u shvaćanju da u tom iskustvu nismo sami. Također pruža sigurnosti koja je potrebna za duboku emocionalnu preradu problema povezanih s identitetom.

Skupina za podršku može se sastajati redovito i graditi povjerenje ili biti dio veće aktivnosti. Podjela u skupine podrške može pomoći posebno kada je rad u velikoj skupini za ljude odviše kompliciran. Skupina za podršku može biti mjesto za iskazivanje emocija o tome što smo manjina u većoj grupi i može pomoći ljudima da kasnije bolje funkcioniraju u većoj skupini.

Igre

U svakom grupnom radu igre uvelike mijenjaju ozračje u skupini. Koristili smo igre kao što su ledolomci i aktivatori, jer tjelesni pokret omogućuje opuštanje tijela i interakciju među ljudima. Obično stvaraju živahnu atmosferu i čvršće veze između članova skupine. Također smo koristili igre kako bi radili na specifičnim temama uključivanja i isključivanja. Ovdje navodimo neke primjere.

Voćna salata

(Ime je preuzeto iz originalne verzije gdje se ljudi označavaju kao voće)

Svi sjede na stolicama u krugu. Jedna osoba stoji u sredini. Ta osoba izvikuje nešto što za nju mora biti istinito, kao „svi ljudi koji nose hlače“. Svi za koje je to istina moraju se zamijeniti za stolice. Potaknite ljude da budu brzi jer to povećava zabavu. Osoba u sredini si nastoji naći stolac pa tako netko drugi ostaje bez njega i dolazi u sredinu.

Obično skupina proziva „riskantnije“ identitete što se sigurnije osjeća; čini se da je prirodna sklonost ljudi da ih se zna i da znaju tko još dijeli njihov identitet. Npr, izvikivat će „majke“, „sestre“, učitelje itd. Ili će izvikivati „nacionalnost x“. Ako se ovo ne dogodi spontano, može biti zanimljivo namjestiti da sami dođete u krug i uzviknete nešto što je važno za temu dana. Ponekad viknite „bijelci“ ili „ljudi koji su doživjeli diskriminaciju“ ili „ljudi koji imaju stereotipe“ ili „ljudi koji su vršili diskriminaciju“.

Naučili smo da će se ljudi usuditi postupno otkriti svoje identitete. Jednom kada to učine gradi se sigurnost u skupini. Igra također pruža lakoću i smijeh koji mogu osloboditi ljude laganog straha i neugodnosti.

Zagovaranje mira

(Moj naziv; čuo sam ga od odraslih mladih ljudi na radionici u Varšavi, Poljska, 2004)

Dva reda ljudi združenih ruku u svakom redu guraju se jedni o druge s ciljem guranja suprotnog reda skroz do kraja prostorije. Ipak, igra nije natjecateljska, jer svaki put kada se red pogura natrag; dovoljno sudionika treba se pomaknuti u suprotni red kako bi pokušali ponovno uspostaviti ravnotežu između dva reda. Cilj je postići savršenu ravnotežu između dva reda.

Igra gradi veze među ljudima i uključuje fizičku blizinu, što stvara veze u skupini. Također uključuje fizički pokret, što može razvedriti ljude, i dovesti ih u vezu s njihovim tijelima nakon što su se dugo usredotočivali na slušanje i razmišljanje.

Naputak za trenere:

Ova igra dobro je funkcionirala s mladima na jednoj radionici; ipak u kontekstu Ukrajine gdje su upravo održani prosvjedi okruženi policijom, previše je podsjećala ljude na strah od policije koja je nasilno gurala prosvjednike. Igra nije bila zabavna. Srećom, ovo sam poslije doznao i tako naučio iz situacije. Već sam primijetio nedostatak vedrine u prostoriji pa smo umjesto ove igre igrali voćnu salatu koja je bila zabavna i vedra.

Poglavlje 10. Ponovna evaluacija savjetovanja kao oruđa u borbi protiv etničke diskriminacije i ksenofobije

Igra potjere

(Moj naziv; čuo sam ga od odraslih mladih ljudi na radionici u Varšavi, Poljska, 2004)

U ovoj igri svi stoje u krugu, licem okrenuti prema sredini, držeći se za ruke u paru. Jedna osoba je izvan kruga i pokušava uloviti drugu osobu u krugu. Kada ju uhvati, uloge se zamjene i osoba koju se lovilo sada pokušava uloviti osobu koja je bila progonitelj. U međuvremenu, osoba koju se lovi može mijenjati stvari i pridružiti se paru u krugu. Treba se držati za ruke s jednim od članova para. Osoba iz para čiju ruku tada ne drže postaje progonitelj. Tako ponovo osoba koja je bila progonitelj mijenja ulogu, ovaj put s novom osobom iz para u kojem je progonjena osoba potražila utočište.

Povratna informacija gruzijskog sudionika ove igre u Srbiji:
Posebno cijenim igranje ove igre. Učinilo je mnogo lakšim zajednički rad na težim pitanjima. Nisam se ovako igrao od kada sam bio dječak.

Igra završava kada se svi izredaju u trčanju ili kada se ljudi umore. U raspravi ili kratkom sastanku može se spomenuti kako nema nagrade kada se netko ulovi.

Uključivi nogomet

Ova igra se igra kao obična nogometna utakmica, ali cijeli tim se drži za ruke. Ako je ovo preteško izvesti, timovi se mogu podijeliti u parove ili trojke koje se drže za ruke. Dobro je imati male sastanke nakon ove igre kako bi se riješili osjećaja frustracije i suparništva. Igra je idealna za ljude s nekim hendikepima koji je usporavaju.

Kao učitelji i treneri radimo za pravdu

Naše uloge edukatora u djelovanju prema društvenoj promjeni su same po sebi vrijedne razmatranja u našem poslu s oruđima uzajamnog savjetovanja. Igramo važnu ulogu u tom procesu i korisno je promisliti o sebi iz te perspektive. 'Učitelj', 'trener' i 'aktivist' su također identiteti i sa sobom nose posebne predrasude i pritiske društva. Njih nam prenose ostali (školski voditelji, roditelji, naše obitelji i prijatelji), ali također sa sobom nosimo i potisnuto ugnjetavanje.

Neki zajednički uzorci boli tiču se kritičnosti i kompeticije: teško smo zadovoljni s onim što radimo, nikada nije dovoljno dobro i kritiziramo druge zbog njihovog pristupa. Možda se ne odmaramo dovoljno, uznemireni smo i ljuti na ostatak društva jer se ne kreće dovoljno brzo.

Stereotipi o borcima za društvenu promjenu nas opisuju kao idealiste, naivce i utopiste. U mnogim društvima borcima za društvene promjene prijete zatočenje, nasilje i smrti. To je danak našem fleksibilnom razmišljanju. Važno je izbaciti ili emocionalno otpustiti osjećaje o sebi i ostalima u skupini.

Možemo koristiti sva oruđa savjetovanja za ponovnu procjenu kao aktivisti i treneri; mali sastanci i, u situacijama u kojima smo s ostalima sličnima sebi, skupine za podršku. U većim skupinama možemo organizirati panel-diskusije kako bi progovorili o sebi kao borcima za društvene promjene i odredili pitanja za kratke sastanke. Konačno, možemo naučiti savjetovanje za ponovnu procjenu u umreženome razredu ili u skupini blizu nas i možemo se pridružiti zajednicama savjetovanja za ponovnu procjenu.

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije*

Christien van den Anker, Zapadnoenglesko sveučilište, Velika Britanija

Uvod

S ciljem sastavljanja ovog praktičnog priručnika, u sklopu projekta RIME, organiziran je jednodnevni događaj za trenere na kojem se raspravljalo o poglavljima i priručniku u cjelini. Širok spektar mišljenja i objašnjenja različitih konteksta u različitim regijama i zemljama bio je vrlo koristan. Nije bilo moguće uključiti bogate rasprave u niti jedno poglavlje posebno, pa smo stoga odlučili završiti priručnik s poglavljem koje zrcali naše rasprave. Složili smo se oko liste pitanja koja odražavaju naše interese u korištenim pristupima i zajednička stajališta u našoj borbi protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije. Kao što smo objasnili u uvodnim poglavljima, korištenje zamisli i važnost posebnih pristupa razlikuju se među lokacijama partnera. U ovom završnom poglavlju stoga promišljamo ono što smo naučili iz dubinskih rasprava preko nacionalnih granica.

Složili smo se da se izmjenjujemo u priči. Svi će dati jezgrovite komentare na pitanja. Onda krećemo ispočetka i svi mogu dodatno pokazati svoju glavnu misao. Nakon ova dva kruga imat ćemo slobodnu raspravu u kojoj bi iznijeli bilo kakve dodatne komentare. Kako bi izbjegli uvijek isto mjesto u krugu, naizmjenično smo počinjali, tako da je svatko počinjao na drugom pitanju. Zbog jasnoće i sažetosti uredio sam odgovore, izbacujući one koji odražavaju neprimjenjivost pitanja okolnostima u kojima trener djeluje. Sudionici u raspravi su: Vadim (Rusija), Paula (Hrvatska), Bojan (Bosna), Stanka (Srbija i Crna Gora), Kateryna (Ukrajina), Emiliya (Bugarska), Apostol (Birmingham, Engleska i Bugarska) i Christien (Birmingham, Engleska).

Koja je (dugoročna) važnost obrazovanja djece o ljudskim pravima u kontekstu diskriminacije?

V (Rusija) – Obrazovanje djece o ljudskim pravima u Rusiji trenutno ne stoji baš dobro, tako da bih u ovom trenutku ustvrdio kako, ako uzmemo u obzir poziciju nastavnika i korištene metode u školama, nije korisno. Učiti djecu ljudskim pravima bit će učinkovito jedino u slučaju bliske i dostatne suradnje između raznih institucija, kao što su novinari, škole, organizacije koje se bore za ljudska prava, političari itd. Najveći učinak obrazovanja o ljudskim pravima postigao bi se u praktičnom području, kroz posjete sudu i promatranje događaja u stvarnim situacijama.

P (Hrvatska) – Mislim kako je obrazovanje o ljudskim pravima za mlade od velikog značaja posebno kada postanu odrasli. Omogućava osnaživanje raznih skupina u kontekstu diskriminacije. Ipak, bez roditeljskog doprinosa obrazovanju ono neće biti učinkovito; roditelji trebaju biti uključeni.

S (Vojvodina, Srbija i Crna Gora) – Po mom mišljenju obrazovanje o ljudskim pravima za djecu vrlo je važno, posebno u kontekstu naših zemalja (zemalja bivše Jugoslavije). Trebalo bi uključivati osvještavanje djece o pravima koja već postoje. Kao dugoročni cilj u zemljama koje prolaze proces demokratizacije važno je poučavati o ljudskim pravima, kako kroz formalni tako i kroz neformalni obrazovni sustav. Također bi preporučila uvođenje oblika demokratskog građanstva kao dijela obrazovnoga procesa, gdje bi ljudska prava bila uključena. Smatram ovo važnim područjem djelovanja jer međusobno povezuje razne generacije.

E – (Bugarska) Obrazovanje o ljudskim pravima dugoročno je vrlo važno. Ono što danas učimo djecu dobit ćemo za uzvrat kroz 20 godina. U našem društvu važno je početi djecu učiti demokraciji od rane dobi. U principima demokracije nalazimo osnovne principe ljudskih prava. Principi demokracije također bi trebali biti uključeni u neformalne oblike obrazovanja.

V – Odvijanje masovnog obrazovanja o ljudskim pravima u Rusiji unutar formalnog obrazovnog sustava vodilo bi u katastrofu. Ljudi koji donose obrasce obrazovanja imaju totalitaristički način razmišljanja pa bi učitelji zauzimali krivi pristup, na primjer, još bi se uvijek pozivali na Marxa i koristili politički nekorektne termine kao što su crnci. Stoga mislim da ne bi bilo stvarno učinkovito. U Rusiji rasprave o demokraciji već imaju negativne konotacije stoga, kada bi netko poučavao ljudska prava, to ne bi funkcioniralo zbog licemjerja u poučavanju demokracije i ljudskih prava u sadašnjem sustavu.

P – U Hrvatskoj su djeca i mladi već zasićeni terminima kao što su ljudska prava i demokracija i ne žele sudjelovati u aktivnostima koje se bave ovim pitanjima. Stoga, ako želimo podići razinu osviještenosti, trebamo mijenjati način prezentacije kako bi sadržaj bilo lakše preraditi.

* Autor posebno zahvaljuje Jeleni Obradović koja je vodila bilješke tijekom jednodnevnog događanja za trenere.

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

S – U Srbiji ova tema je već bila dio obrazovnog sustava četiri godine. Ipak, njezin veliki dio se obrađuje u kontekstu vjeronaučne pouke. U trajanju je debata o tome da li i dalje dijeliti djecu s obzirom na njihovu vjersku pripadnost ili poboljšati obrazovanje o ljudskim pravima u mješovitim skupinama. Neki rezultati su postignuti u širenju obrazovanja o ljudskim pravima.

E – Razumijem V-ov komentar jer smo također bili u takvoj poziciji. Nije slučajnost da se Bugarsku spominje kao šesnaestu republiku Sovjetskog Saveza. Sve što on govori o tome kako se ljudi boje govoriti o demokraciji i ljudskim pravima je nešto što lako mogu zamisliti, jer su stvari kod nas prije 1990. bile iste. Ipak, upravo iz tog razloga, uvjeren sam da obrazovanjem možemo promijeniti stvari. Iz onoga što opisuje S, ovo je slučaj i u Srbiji.

C – Ima li još komentara?

(nema)

U odnosu na ovo pitanje, koja je važnost a) aktivnosti koje su poduzeli sudionici nakon treninga i b) njihovog iskustva stečenog na treningu?

P – Poduzete radnje ovise o cilju treninga, ali su važne zbog održivosti poduzetih akcija u tijeku treninga i također zbog učinka umnožavanja.

B – Za mene je trening najvažniji zbog kapaciteta koji daje za individualno usavršavanje, učenja kroz usporedbu i podizanja razine osviještenosti.

S – Relativna težina aktivnosti poduzetih nakon treninga ovisi o skupini, ciljevima treninga i razvijenim vještinama, kao i o individualnom pristupu ovoj vrsti treninga. Prema našem iskustvu najučinkovitiji rezultati nakon nekih događanja u treningu bili su s lokalnim vijećnicima zbog neke vrste djelatnosti koja je poduzeta nakon treninga. Posebno uzimajući u obzir da su ljudi bili iz različitih lokalnih općina i da se nisu poznavali prije treninga, iako su svi radili u lokalnim gradskim vijećnicima, trening je bio učinkovitiji zbog specifičnih aktivnosti poduzetih nakon njega. Neke od tih aktivnosti su kasnije ponovljene u posebnim odsjecima vijećnika.

E – Ono što se događa nakon treninga je važno, ali vrlo je teško i ponekad nemoguće konkretno izmjeriti što se događa jer radimo na promjeni stavova. Također trebamo imati na umu da nije toliko važno što se događa odmah nakon treninga jer se stvari mijenjaju kroz iskustvo stečeno na treningu i postupnim procesom učenja tijekom i nakon treninga.

V – Kada idemo u trgovinu kupovati odjeću biramo je prema našoj visini itd. Neće nam svaka odjeća koja nam pristaje stvarno i odgovarati. Isto vrijedi i za trening. Nikada nećemo otkriti važnost treninga za svakog ponaosob. Zbog toga pokušavamo evaluirati našu djelatnost u treningu s naglaskom na aktivnostima poduzetim nakon njega i zamisliva aktivnosti. Mislim kako nije dovoljno promijeniti svijest sudionika; moramo mijenjati i praksu.

K – Iskustvo i aktivnost mogu se sagledati kao dva oblika iste stvari. Ne možete poduzimati akcije bez iskustva i ne možete uspješno promišljati stvari bez poduzimanja aktivnosti. Iskustvo je prva razina, a aktivnost druga. Nakon treninga trebale bi postojati dodatne aktivnosti. Trebala bi postojati podrška za ljude koji su prošli trening. Aktivnosti same za sebe ne bi mogle predstavljati stvarnost.

Kakvi su načini policijskoga zastrašivanja u vašoj regiji?

B – U Bosni i Hercegovini policija vas ne smije zaustaviti ukoliko niste prekršili zakon, što znači da vas ne smiju zaustaviti samo da bi vam provjerili dokumente. U suprotnosti s nekim mjestima u kojima rade drugi ljudi, mi izgledamo isto, tako da ne mogu uočiti tko je Hrvat, Srbin i tako dalje.

P – Nije uobičajeno da policija nekoga zaustavi na ulici, osim u slučaju remećenja mira kasno navečer. U tom slučaju policija vas može tražiti dokumente. U posljednje vrijeme mediji izvještavaju o slučajevima u kojima policija zlorabi silu nad ljudima u pritvoru. Ne možemo pružiti dokaze za ovu tvrdnju pošto nemamo statističke podatke. U našoj županiji imamo dobru suradnju s policijom, ali na državnom nivou još postoje stvari koje policija ne rješava učinkovito. Na primjer, bio je čovjek (bivši pripadnik vojske) koji se tijekom rata borio na hrvatskoj strani, a oni imaju poseban status. Nažalost, ubio je svoju ženu i njezine dvije prijateljice. Ovo pokazuje da na višoj razini policija nije kako treba obavila svoj posao pošto je on imao dozvolu za nošenje vatrenog oružja koju nije trebao imati. Ali, što se tiče etniciteta, poprilično je sigurno biti na hrvatskim ulicama.

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

E – Trenutačno u Bugarskoj postoji program za reformu policijskog sustava. Njegova svrha je restrukturirati policijske snage kako bi ih osuvremenila i približila onima u Europi. Neki dijelovi programa posebno se bave pitanjima ljudskih prava i diskriminacije. Dogodila se promjena pravnog sustava koja je odgovornosti policije preusmjerila u smjeru bolje zaštite ljudskih prava. Radim s predstavnicima policije i znam da je provedba tih promjena teška, ali postoji predanost s njihove strane. Na primjer, ljudi kojima je dijagnosticirana neka psihička bolest prije bi silom bili odvedeni u institucije, ali sada je pristup puno drugačiji i demokratičniji. Tijekom posljednjih 10-15 godina jasno je vidljiva promjena u stavovima policije prema društvu i u stavovima društva prema policiji. Ljudi znaju da policija ne postoji kako bi provodila represivne mjere, a policija zna kako postoji da bi pružila pomoć društvu. Statistike pokazuju drugačiju sliku posebno kada se radi o zajednici Roma. Oni su čak tužili policiju koja je zato pred sudom odgovarala za jedan slučaj zlostavljanja. Stav policije prema Bugarima bijelcima je korektan jer vas nema ju prava zaustaviti, ali Romi su očito vidljivi i često ih zaustavljaju.

V – Nivo policijskog zastrašivanja u regiji ne bi trebalo prosuđivati samo na osnovu učestalosti po kojoj ljude zaustavljaju na ulici, već i po tome kako tretiraju ljude koje privedu u stanicu i ljude na preslušavanjima. Također bi trebali razviti trening za policiju o tome kako privesti ljude bez povrede ljudskih prava.

K – Dva puta me zaustavila policija zbog prelaženja ceste na krivom mjestu i policajac me tražio novac. Uobičajeno je da migrante koji dođu u Bugarsku na ulici zaustavlja policija. U takvim slučajevima policija objašnjava kako se dogodio zločin i traži dokumente, ali u stvari tragaju za ilegalnim imigrantima, uglavnom iz Azije i Afrike. Ljudi s tih kontinenata su često lažno sumnjičeni za raspačavanje droge, što je još jedan razlog zbog kojeg ih se zaustavlja na ulici.

Na koji način radite s (etnički/spolno) miješanim skupinama? Obraćate li pažnju na, ili utječete li na broj sudionika iz posebnih skupina? Pazite li na osobno iskustvo? Postoje li granice u tome što se govori o ljudima s različitim porijeklom?

E – Obično radimo s etnički miješanim skupinama. Sastavljamo skupine od otprilike istog broja ljudi iz tri etniciteta u Bugarskoj (etničkih Bugara, turskih Bugara i Roma). Ne radimo sa skupinama ukupno većim od 30 ljudi, dok su skupine od 12-15 sudionika najučinkovitije. U većini slučajeva tu su trener i pomoćni trener. Uobičajeno je da trener pripremi niz vježbi, a pomoćni trener mu pomaže. Kad god je moguće nastojimo da u parovima trener-pomoćni trener budu ljudi oba spola. Idealno bi bilo raditi sa ženama/muškarcima iz etničkih manjina koje sudjeluju, ali to još uvijek često nije slučaj... Obraćamo pažnju na osobno iskustvo koristeći razna oruđa koja od sudionika mame priče. Mislimo je ovo temelj timskog rada pošto ljudi uče iz svojih i tuđih iskustava. Ne postavljamo granice u onome što se govori; svi mogu reći što žele. Čak i ako je nešto uvredljivo, trener pomaže sudionicima preoblikovati frazu tako da nikoga ne vrijeđa. Uloga trenera nije da sudi već da preformulira frazu na neutralan način. Ljude se poziva da dijele ako su uznemireni, ali ih se na to ne prisiljava; možemo samo poticati takav proces.

V – Uvijek radimo s miješanim skupinama, iako pri odabiru sudionika etnicitet nije toliko važan kao osobni integritet. Za nas je važno da osobu koju pozovemo preporučiti etnička zajednica kojoj pripada. Stoga broj ljudi nije najvažniji čimbenik; važnije je znati da će prisustvovati. Također proživljavamo teškoće s obzirom na pozivanje žena iz etničkih manjina. To je zbog običaja koje imaju i učinjen je znatan napor kako bi postigli da neke žene sudjeluju u ovim seminarima. Ako imamo skupinu od 20 ljudi, uspijevamo pozvati 4 do 5 žena iz etničke zajednice kao i nekoliko žena trenera i odvjetnica što znači da su trećina grupe žene, a ostalo muškarci. Iako nema puno žena na seminarima svejedno predlažemo muškarcima da uključe žene u seminare o ljudskim pravima... Često pozivamo vođe etničkih zajednica, koji su navikli na diskriminaciju i uspjeli je nadvladati, da dođu i pričaju o svojim osobnim iskustvima. Veličina naše skupine je približno 20-25 ljudi. Granice koje postavljamo razlikuju se u specifičnim prilikama. Tim se sastaje prije seminara kako bi raspravio pravila treninga te što se smije, a što ne smije reći tijekom treninga.

K – Različite organizacije u Ukrajini rade s različitim manjinama jer u graničnim regijama postoje drugačije manjine nego u središnjim dijelovima zemlje. Ja imam iskustvo na području rada s krimskim Tatarima i drugim muslimanskim skupinama izbjeglica. Romi i Poljaci žive u različitim područjima. Na jednom seminaru radila sam s različitim skupinama i trenirala lokalne poslanike. Prisustvovala su dva krimska Tatara, muškarac i žena koji nisu bili u srodstvu, i ono što je bilo zanimljivo je da mu je žena glačala košulje iako se nikada prije nisu sreli, a oboje rade kao lokalni poslanici. Kada su je upitali zašto, rekla je „zato što sam žena“. Oni su u profesionalnom pogledu jednaki, ali na osobnoj razini još uvijek postoji nejednakost. Stoga, kad dođemo na trening, vrlo je teško prosuditi i odabrati metodologiju i evaluirati je na kraju, jer ono što prihvaćaju Ukrajinci i ono

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

na što se gleda kao na diskriminaciju žena je potpuno suprotno za krimske Tatare. Na treninzima preferiram odvojiti skupine, radije održavam specifičan trening s obzirom na spol bez obzira na porijeklo. Ako nemam tu priliku, onda iskušavam vježbe sa skupinama prema spolu, s muškim i ženskim pomoćnim trenerima kako bi sama mogla promatrati što se događa. Osjećam da ako (kao žena) uđem u mušku skupinu, to već samo po sebi stvara napetost. Primijetila sam da spolno određene skupine različito funkcioniraju od miješanih skupina, na primjer, bila sam ugodno iznenađena kreativnošću muške skupine. Nakon rada u skupinama sudionici trebaju prezentirati muške/ženske stereotipe o ženama/muškarcima i razgovarati o tome da budu otvoreniji i smanje broj stereotipa. To je nešto što ne bi mogli učiniti kada bi imali etnički miješane skupine.

B – Nikad prije nisam radio u skupinama istog spola ili iste nacije. Situacija u Bosni nakon rata je takva da je bilo nemoguće imati grupu sačinjenu od sudionika jedne nacije. Ljudi su bili vrlo strogi kada se radilo o uključivanju svih zajednica. Obično na pripremi treninga radim u timu od četvero do petoro ljudi. Grupe s kojima radimo obično imaju 20 ili više ljudi. Nastojim biti osjetljiv i pokušavam organizirati vježbe tako da previše ne izazivaju emocije jer nisam psiholog. Obično se u mojim treninzima ne dotičemo prave povijesti, tako da ne znam je li se neka skupina ili osoba osjetila povrijeđeno ili odbačeno. Ponekad se dogode mali nesporazumi, kao u treningu u kojem se jedna djevojka nije osjećala dobro nakon određene vježbe. Odmah sam otišao k njoj i počeo govoriti kako bismo riješili problem. Ne volim postavljati bilo kakve granice. Jedina koje sam svjestan je vremenska granica. Nikada u svom radu nisam nametao granice u tome što se govori. Sve vježbe potiču proces razmišljanja, ali nisu toliko povezane s našim osobnim iskustvima ili našom novijom poviješću da bi se ljudi uvrijedili. Ako imam skupine ljudi ne dajem im prava imena kao Bugari, već nenacionalna imena ili neka koja ne postoje.

P – Koji god projekt provodimo, svi naši sudionici su pomiješani s obzirom na etničko porijeklo i spol. Kad radimo posebno na pitanjima etniciteta ili spola neke su razlike, posebno u broju sudionika. Naš projekt za etničke manjine temelji se na poluotvorenim seminarima. Obično je na njima oko 50 ljudi i imaju specifičnu strukturu. U treninzima koji se bave pitanjem spola sudjeluje do 25 ljudi, uglavnom profesionalaca koji su u poziciji iz koje mogu utjecati na problem nasilja u obitelji. U projektima za etničke manjine imamo predstavnike iz stvarno različitih manjina, oko 16 ukupno; većina njih su muškarcima i uglavnom stari oko 50 godina. Tražili smo od njih da uključe i mlade ljude i na posljednjem seminaru neki od njih su doveli i svoje sinove. U projekte koji se bave pitanjem spola uključujemo uglavnom žene, ali to je stoga što u školama kao nastavnici i ostalo osoblje rade uglavnom žene. S obzirom na to kakvo nam je osobno iskustvo: iznimno smo senzibilizirani. Mislimo kako je ključno za uspjeh svakog treninga kada ideja nije sudionike naučiti nešto osnovno već nadogradnja postojećeg znanja i iskustva. Postavljamo neka uobičajena pravila rada koja određuju naše granice, kako kada imamo samo jedan mikrofon i sl. Ovo su tipične stvari za radionice i treninge. Također ne dozvoljavamo uvrede na osobnoj razini.

K – Ja samo želim naglasiti vezu između etniciteta i spola. Mogu biti eksplicitnija u mojim seminarima za istospolne skupine. Možemo raspravljati o stvarima kao što je recimo pitanje možete li biti feministica ako nosite rubac na glavi itd. Drugi utjecaji igraju ulogu i ne možemo o tome pričati otvoreno kada smo u miješanim skupinama. Ne znam kako ovo funkcionira s muškarcima, iako imam iskustvo da se muškarcima osjećaju krivima kada priznaju svoje stereotipe u miješanim skupinama; otvorenije pričaju u samo muškim skupinama. Govore o određenim stereotipima među muškarcima kada su u istospolnoj skupini, ali kada ih trebaju prezentirati onda o njima razmišljaju i zbog njih se osjećaju krivima.

Kakvu ulogu u vašem treningu imaju osobno iskustvo, pričanje priča i osjećaji?

V – Osobne priče vrlo su važne za trening s članovima etničkih manjina jer nam oni pričaju svoje osobne priče o tome kako ih je zaustavljala policija itd., a one su važne jer u njima možemo vidjeti primjere kako oni brane svoja ljudska prava, a onda se o tome razvije diskusija. Osjećaji: u treningu, nakon svake vježbe pitamo sudionike kako se osjećaju jer je važno vidjeti kako su doživljavali vježbe i seminare.

B – Nakon prezentacije, na mnogim je treninzima postalo je normalno da sam činio više stvari koje su se temeljile na mom osobnom iskustvu i tamo gdje je prigodno, koristio pričanje priča. Ne uključujem toliko osjećaje u trening, iako ih naravno imam prema sudionicima i skupini. S obzirom na to pozivam li ih ja na sudjelovanje ili ne njihovi osjećaji se produbljuju; ako je trening za trenere ne činim to, ali ako radim s različitim temama međukulturalnog učenja ili iscrpljivanja mišljenja, normalno je da će tu biti uključene neke osobne priče i osjećaji... Kao što sam prije naveo, u primjeru o djevojci koja se osjećala loše nakon jedne posebne vježbe, promatram i primjećujem osjećaje drugih. Isto tako vrlo rijetko radim sam jer je lakše pokloniti nekom pažnju dok drugi vodi skupinu. Ponekad mi sudionici prilaze i govore „možda nije u redu što vam to govorim, ali on ili ona se osjeća loše, možete li popričati s njom/njim molim vas?“. U ovom primjeru proveo sam dvadeset minuta s djevojkom na pauzi za kavu, a ona je počela plakati. Savjetovao sam je da prošetati se nakon šetnje opet osjećala sposobnom sudjelovati

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

u skupini. Ovo se također odnosilo na njezino osobno iskustvo pošto je ovo bilo prvi put kako je u inozemstvu... Kao trener nastojim ne pokazivati osjećaje pošto je njima lako manipulirati, što nije etično. Ponekad, na međunarodnim konferencijama, stroži sam prema sudionicima iz bivše Jugoslavije, ali to je stoga što ih bolje poznajem i svjestan sam granica do kojih mogu ići.

P – U našem radu sva 3 elementa su vrlo važna. Osobno iskustvo je temelj daljeg rada. Nismo u poziciji učitelja od kojeg se očekuje da zna sve; ne učimo sudionike samo novom znanju. U našoj metodi naravno, i u skupnom ili drugačijem radu, osobno iskustvo mora isplivati na površinu. Osjećaji su također izuzetno važni za grupnu dinamiku i osobni učinak treninga. U stvari – kada tako govorimo o tome zvuči kao da osjetite veliku količinu osjećaja, ali ponekad to i nije tako puno. Čak i kada se sudionici površinski bave svojim osjećajima na radionici oni su već tada vrlo važni. Ponekad imate situaciju u kojoj se neki sudionik ne osjeća dobro i mora kanalizirati osjećaje. Ne možete dopustiti da netko završi trening osjećajući se loše

E – Govorit ću o događajima na treninzima radije nego o seminarima. Uloga osobnog iskustva je vrlo važna. Potičemo ljude da dijele svoje priče. Uvijek je uloga trenera zahvaliti ljudima koji odluče podijeliti svoja iskustva. Kada je neka priča stvarno važna i iz nje možemo izvući neke važne zaključke koristimo i psihološku dramu kako bi iz nje dobili bitne stvari. Na primjer, ako imamo slučaj žene koja je žrtva nasilja, koja s nama dijeli svoja iskustva, koja to čini na vrlo emocionalan način, tada bi skupini predložili metodu psihološke drame kako bi još dublje istražili situaciju. Učinili bi igranje uloga u kojem bi se dobrovoljci stavili u ulogu žene i muškarca, a to bi bio onaj muškarac koji je možda bio u sličnoj situaciji, možda bi htio igrati ulogu počinitelja. Ukratko, kada se ljudi udruže u ovoj vježbi otkrivaju iskustva cijele skupine. Ovo igranje uloga omogućava ostalima da daju povratnu informaciju o tome kako su se osjećali, što nam omogućava razumijevanje različitih reakcija iz različitih pozicija. Najvažnija stvar je ono što su ljudi doživjeli i podijelili, ne samo oni koji su sudjelovali već i oni koji su bili samo promatrači.

K – Svaki trener ima posebne sklonosti. Mislim kako najsnažnije iskustvo dolazi iz faze djelovanja. U mom treningu može biti kratka živahna diskusija, ali glavno iskustvo dobivamo iz simulacijskih igara ili izvedbe i dodatne rasprave nakon toga.

P – Slažem se s K jer morate učiniti nešto kako bi izazvali osjećaje i vidjeli iskustvo ljudi.

B – Ili možete čitati o slučajevima ljudi u sličnim situacijama, što je dobra osnova za početak.

Je li „stvaranje“ negativnih osjećaja (kao u igrama iz Paulinog poglavlja u kojima se ljude isključuje i oni doživljavaju negativne osjećaje unutar konteksta ili skupine) a) etično i b) korisno?

E – I moralno i korisno. Kako bi postigli promjenu morate prevladati otpor i prepreke koje sudionici imaju. Kada srušite otpor, uvijek su umiješani negativni i uzburkani osjećaji, bilo svjesni ili podsvjesni. Nema drugog načina; uvijek morate prolaziti taj proces. Ne mora se nužno dogoditi tijekom treninga, ali ako se promjena dogodi uvijek morate poraditi na rješavanju negativnih osjećaja. U našem radu ne bojimo se negativnih osjećaja, ali način na koji prelazimo tu prepreku ne smije dopuštati tim osjećajima da postanu destruktivni. Na treninzima vrlo često radimo s osjećajima.

V – Stvorili smo igru koja koristi negativne osjećaje, kao recimo kada osoba ima negativna iskustva s vlastima. Otkrili smo kako ovakva uporaba negativnih osjećaja pomaže u obrani ljudskih prava jer se osoba oslobađa negativnih osjećaja prema policajcima, što je od pomoći.

K – Još uvijek se sjećam za mene najtežeg oblika isključivanja. Dva plemena imaju inženjere koji dolaze u selo kako bi izgradili most. Grupa inženjera postavlja pravila, na primjer, „ženama nije dozvoljeno koristiti škare“. Grupa se treba ponašati prema pravilima. Jedini oblik samokontrole inženjera je taj što moraju izgraditi most pa trebaju funkcionalnu skupinu za ovaj zadatak. No, cilj u ovoj igri nije postignut jer na kraju nitko ne razumije razlog za ovu vježbu, svi se samo osjećaju glupo što ne znaju što treba raditi... Iako je ova igra vrlo popularna u međukulturalnim treninzima, osobno mi se ne sviđa. Mislim da su se svi osjećali isključeno barem jednom u svom životu tako da ne moramo ponovo stvarati ovaj osjećaj na treningu. S druge strane, mislim da moramo pomiriti ove osjećaje. U svakom zadatku može biti ljudi koji su isključeni, prema svojoj želji ili iz drugih razloga, pa tako tijekom davanja povratnih informacija možemo postaviti pitanje „jeste li primijetili da je netko bio isključen?“. Tim pitanjem možemo voditi skupinu do promišljanja, ali bez ovih ekstremnih vježbi... Ponekad se dogodi da mislim kako netko ima negativne osjećaje, ali kada ga/ju pitam to poreknu. Zatim, ponekad ne primijetim da se sudionici stvarno osjećaju jado. Ne znam što bi u toj situaciji. Samo znam da se na treninzima to može dogoditi pa pokušavam biti pažljiva i o tome voditi računa.

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

B – Lako mi je otkriti kada se netko ne osjeća dobro. Na primjer, djevojka iz Finske o kojoj sam ranije govorio. Pokušavala je objasniti skupini da Finci nisu hladni, ali skupina je ustrajala na toj predrasudi. Onda je stala i ogradila se od daljnje rasprave. Kada vidite da netko ne želi nastaviti, iako ima pravo reći više jer se radi o njemu/njoj, onda vidite da još uvijek nešto nije u redu s tom osobom... Ne bih nazvao moralnim, ali bih nazvao korisnim stvarati negativne emocije u grupnim vježbama. Naravno da smo svi nekada u svojim životima bili isključeni, ali cilj nije pokazati kako isključivanje postoji, nego pokazati kako da se s tom pojavom nosimo. Korisno je ako gledamo dugoročno, iako možda trenutačno nije primjereno.

C – Ako se držimo ovakvih argumenata, je li moralno mučiti nekoga na treningu samo zato da nauči kako treba zaustaviti mučenje u društvu?

B – Nikada ih ne bi mučio. Ako još uvijek nastavljaju s igrom, znači da ih ona ne muči. Uvijek govorim sudionicima da ne zatamljuju svoje potrebe. Zaustavite igru ako se ne osjećate dobro. To je ono što potičem. Ne želim da se osjećaju loše. Ne moraju sudjelovati. Nikada ne kažem da nešto moraju. Kažem im da promatraju.

P – Etično je za mene teška riječ. Rekla bi da je moralno i korisno zbog toga što su osjećaji važni kada radimo na sebi, kao što je E rekao. Ako su osjećaji važni za učenje raznih oblika ponašanja onda to znači da ako izazovemo negativne osjećaje i kanaliziramo ih u pozitivne, cilj je pronaći mehanizam prevladavanja određenog ponašanja. Ako govorimo o diskriminaciji, ako ju iskusimo, bolje ćemo razumjeti osjećaje drugih u toj poziciji. Igre i druge metode koje izazivaju ove osjećaje nisu uvijek korisne u svakom kontekstu. Zato uvijek treba biti oprezan i iskusan kako bi odlučili u kojoj skupini ćemo ih primijeniti i u obradi koje teme. Važno je tko vodi radionicu ili igru. Mislim da to ne može bilo tko jer u tom slučaju u ne bi znali što kasnije učiniti s tim osjećajima. Zato to mora biti iskusna osoba s nekom pozadinom u tom području.

K – Ja bih također željela istaknuti razliku između skupnog i individualnog isključivanja. Gubitnička skupina dijeli osjećaje gubitka, ali ako ste gubitnik kao pojedinac onda se nemate gdje sakriti. Ako se radi o suočavanju pojedinaca s njihovim negativnim osjećajima, onda nisam za korištenje ovakvih vježbi. Bez obzira kakav sustav povratnih informacija rabili, pojedinac se još uvijek može osjećati loše.

E – Mislim kako je etično iznositi negativna iskustva i to mogu ilustrirati. Ako negativna iskustva izađu na površinu i uključite sve sudionike, ako kao trener date vremena, mjesta i priliku za sudionike da razmisle o tome što se dogodilo, onda je tu riješeno pitanje etičnosti jer ne ostavljate osobu njezinim lošim osjećajima. Na primjer, uvijek ih trebate pitati kako se osjećaju u različitim trenucima. Također pitajte i druge u tom okruženju kako se osjećaju i osjećaju li se kao osoba o kojoj je riječ. Ili, možete ih pitati jesu li se kada osjećali kao ta osoba i mogu li to s nama podijeliti. Ovo nikada nije osobni zahtjev već se odvija na dobrovoljnoj osnovi. Tako, uz pružanje podrške možemo učiniti stvari etičnima.

P – Kada igramo ovakvu vrstu igre govorimo osobi da igra ulogu. Nakon igre govorimo joj da izađe iz uloge. Nakon igre je za tu osobu važno da od trenera dobije puno pozitivnih poruka i povratnih informacija.

E – Da, kao trener bi se trebali sjetiti reći ljudima da izlaze iz svojih uloga; ponekad sam to zaboravila učiniti.

Što ste naučili ili činili drugačije nakon što ste iskusili druge metode ili čitali o njima? Što nije primjenjivo/korisno?

B – Sve je korisno, ali ne i primjenjivo. Ako usporedim svoju sadašnju metodu s načinom na koji sam radio 2000., oko 50% mojih vježbi su drugačije. Prilagođavam svoje vježbe i rad novim stilovima i tehnikama koje se pojavljuju svaki dan. Polje naše djelatnosti puno je kretanja i promjene i, ako se kao treneri ne možemo prilagoditi, propast ćemo! Rado rabim nove metode, koje pokušavam prilagoditi ako dobijem dozvolu autora.

C – Ima li nešto iz ovog tjedna što ćeš koristiti?

B – Obično o tome razmišljam na kraju događanja. Čitam o nekim stvarima, ali ih nisam puno vidio. Neke su intrigantne i sigurno ću ih još razmotriti. Svaki seminar je koristan i na svakom učite nove stvari, čak i kao trener, ali nisu sve primjenjive. Neke treba usvojiti, ostale stvari ne možete koristiti, ali ih je svejedno korisno znati.

P – Slažem se da su sve stvari korisne, ali nisu sve i primjenjive. Odlučit ću kasnije o tome što sam naučila ovaj tjedan, ali čula sam neke stvari koje mogu upotrijebiti. Trebam ponovo pročitati poglavljka kako bi vidjela koje stvari se mogu izvesti. Sigurna sam kako ću pronaći nešto za iskoristiti, ali što možda neću u potpunosti razumjeti pa ću pisati ljudima i pitati ih.

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

E – Postavila sam si kao zadatak, prije objavljivanja priručnika, predstaviti neka otkrića i rasprave ljudima s kojima radim. Ustvari, ovo je teško pitanje jer još nismo imali vremena preraditi informacije. Ima vrijednih stvari koje treba širiti, ali to nije bio inicijalni zadatak.

C – Kada sam se vratio s radionice u Sisku usvojio sam jednu od metoda- izrada plakata- koja je izvrsno funkcionirala. Također sam pokušao „vrtuljak“ (vidi poglavlje Kateryne Shalayeve) i to je bila katastrofa! Moji učenici smatrali su kako im ta aktivnost nameće previše ograničenja pa je više nisam koristio.

V – današnja rasprava vrlo je vrijedna. Vidio sam dvije stvari na koje ću se fokusirati. Prva: priručnik neće biti zbirka metoda već specijaliziran vodič u kontekstu različitih regija. Posebno mi se dopalo što smo raspravljali u skupinama, ali smo također imali priliku odgovarati i odvojeno. Zsigurno sam zapisao ovu metodu i koristit ću je u skupinama 100%. Predložio bih, Christiene, da to imaš na umu i koristiš se time ponovno u projektu. Sviđa mi se slušati odgovore svih članova skupine pošto nisam imao dovoljno vremena upoznati sve ponaosob. Volim koristiti i crteže koje sam napravio i nadam se da su učinili stvari razumljivijima. Svi ostali ih isto mogu upotrijebiti.

K – U svom pristupu koristim metode drugih trenera. Mogu ih kritizirati, što se često i događa u vježbama suočavanja. Ono što je primjenjivo i korisno ovisi o vremenu i situaciji, početku ili kraju treninga i tako dalje.

P – Šteta je što nismo stvarno mogli i odigrati igre o kojima smo pričali, ali to nije bio ovtjedni cilj. Za to imamo radionice u našim regijama. Čak i ako ja ponekad ne vidim kako igra napreduje, ako je dobro objašnjena, možete je rabiti i to je svrha ovog priručnika. Ponekad pokušavam nešto i potom vidim kako funkcionira.

E – U budućnosti, ako bi netko želio koristiti neke od tih metoda, bilo bi dobro dati povratnu informaciju autorima tako da znamo u kojim okolnostima je vježba funkcionirala ili nije.

Jesu li (etnički/nacionalni) identiteti važni a) sada? b) u konačnici? U odnosu na ovo, u kojem smjeru bi naš posao trebao ići? Vidite li mogućnost za promjene u vašem društvu? I u skupinama s kojima radite? Kako možemo više uključiti nevidljive manjine? Tko su „drugi“ u statistikama stanovništva?

P – Važni su ako su etničke skupine i nacionalnosti tema o kojoj govorimo u svojim skupinama. Ali, ako govorimo o općenitim problemima kao što je ekonomija onda nisu važni. Nije krucijalan, ali je bitan. Ako ste različite nacionalnosti od nekoga, to ne znači da nemate s tom osobom ništa zajedničko, ali ljudi su još uvijek svjesni svog podrijetla i podrijetla drugih. Mislim da će ostati tako još neko vrijeme. U našem društvu stvari se mijenjaju. Ovo jasno vidim kada usporedim način na koji je moja organizacija radila prije 8 godina sa stvarima kakve su danas. Ipak, mnoge stvari treba učiniti. U skupini s kojom radimo prisutna je pozitivna promjena u mnogome. Da budem iskrena, nikada nisam razmišljala o nevidljivim manjinama.

V – U mojim seminarima sudjeluju samo predstavnici etničkih manjina koje su prošle diskriminaciju, što samo po sebi stvara etničke identitete. Stoga su etnički identiteti važni za trenere kao i za sudionike i za njih treba biti odgovoran u seminarima u ovom poslu. Kada radimo s mladima manje se fokusiramo na etničke identitete, a više na ono što ih ujedinjuje. U konačnici, nadam se da nitko neće pričati o etnicitetu. Uvjeren sam da postoji pozitivna promjena u ruskom društvu, posebno nakon što sam sudjelovao u radionici. Kako se nositi s pitanjem nevidljivih manjina mi još uvijek nije jasno, ali se nadam da ćemo se baviti njime i uključiti nevidljive manjine u naš rad u budućnosti.

K – Pitanje etniciteta u Ukrajini uvijek iskrnsne prije izbora. Vjerujem kako su sve te izjave o etnicitetu ispolitizirane; vrlo je lako manipulirati tim pitanjem. Ne vidim veliku budućnost za etnicitet iako bi u budućnosti moglo postojati nešto s čime bi se identificirali, ali to neće biti etnicitet kakvim ga danas podrazumijevamo. Etnicitet igra svoju ulogu za manjinske skupine ili u društvima koja podržavaju imperijalističke uloge. Tako u Ukrajini nemamo povijest etničkog sukoba u unutrašnjosti zemlje. Vidljive su pozitivne promjene ako usporedim današnju situaciju s onom iz 1992./93. Kada sam bila na izletu sa školom, naš učitelj ruskog nam je rekao da ne govorimo ruski. Osjećali smo se ugroženo i, iako nas nitko nije napao, strah od napada je bio uobičajen na početku nezavisnosti, ali sada je puno drugačije. Sada to uopće nije pitanje. Možete govoriti jezikom kojim želite. To vidimo na primjeru krimskih Tatara. Oni se uvelike razlikuju od ostatka stanovništva, ali su prihvaćeni. Jedini sukob koji imaju je s ruskim stanovništvom tamo gdje žive. Ni jedni ni drugi nemaju vlasništvo nad zemljom. Stoga su u sukobu koji Rusija uvijek raspiruje. Nismo imali mnogo programa pomirbe u vezi ukrajinsko-ruskim napetosti, ali smo ih nekako nadživjeli. Stoga mislim kako smo na neki način sretni što nismo imali više sukoba od toga. Voljela bih znati tko su „drugi“!

Poglavlje 11. Pogledi trenera na borbu protiv rasizma, etničke diskriminacije i ksenofobije

B – Mislim da je etnicitet važan onima koji još uvijek žive u prošlosti i političarima. U Bosni imamo izbore svakih tri godine. Iako državne stranke surađuju tijekom godine, iznenada, kada dođe vrijeme izbora, sve domoljubne stranke pune su nacionalističkog izričaja. Više smo usredotočeni na etnicitet i nacionalnost nego na važnu stvar: ekonomiju. Oko etniciteta i nacionalnosti se mogu godinama raspraviti priče, a oko ekonomije ne mogu. Postoje neke pozitivne promjene u našem društvu. Prije deset godina nije bilo moguće putovati bez doticaja s ratom, ali danas je. Etničko čišćenje dovelo je do toga da gotovo svaki grad u Bosni sada ima 95% jedne nacije i 2% druge, a nitko ne čini ništa kako bi stvari vratilo u prijeratno stanje. Nije postojala obitelj u Bosni koja nije imala prijatelja ili rodbinu na „drugoj strani“. 1995. nitko nije mogao zamisliti da će Bosna biti ujedinjena kao što je danas. Imamo istu valutu, istu putovnicu. U skupinama s kojima radimo, postoji pozitivna promjena jer se s tim ljudima ne može lako manipulirati, kao što je to slučaj s mnogim drugima... Smjer našeg djelovanja je teže odrediti jer Bosna još nije politički stabilna. Jedina stvar koja je održava jest politika, koja kaže kako nema promjena granica na Balkanu. Ali situacija na Kosovu će dovesti bosanske Srbe do pitanja „ako oni mogu postati nezavisni, zašto ne bismo i mi?“ Stoga, razvoj naše djelatnosti ovisi o pravcu u kojem ide Bosna kao cjelina. Trenutačno nije legalna država... Uzimajući u obzir nevidljive manjine; imamo 300.000 građana, od kojih se 20.000 identificira kao Hrvati u Banjoj Luci. U stvari, ovi ljudi su katolici i samo ih je 10.000 Hrvata; ostalo su Mađari, Slovaci i tako dalje. Njima je kao katolicima korisno reći da su Hrvati. Nešto slično se događa s Ukrajinacima u našem gradu. Neko vrijeme smo ih izgubili u statistikama jer su se počeli određivati kao Srbi zbog zajedničke vjere, ali sada su se vratili tome i identificiraju se kao Ukrajinci. Pa kako ih možemo uključiti? Bez njihove vlastite svijesti o tome tko su, ne možemo učiniti puno. Ne možemo umjesto njih odlučiti o njihovom identitetu. Oni moraju učiniti prvi korak, a mi ih u tome možemo samo potaknuti.

E – U različitim prilikama znala sam se identificirati kao da sam drugačijeg etniciteta. Govorimo o etničkoj pripadnosti i nacionalnosti u smislu da ljudi još imaju potrebu identificirati se kao takvi. Nema veze odakle osoba dolazi. Dok god se želi identificirati na određeni način moramo to poštivati. Doći će vrijeme kada ćemo se svi identificirati prije kao bića s planeta Zemlje nego kroz etnicitete i bit će važnije razgovarati o planeti, a ne o zemljama. U nekoj fazi možda neće biti ni zemalja ni nacionalnosti.

K – S vremena na vrijeme nacionalisti protestiraju protiv muslimana u Ukrajini. Sada napetost ne dolazi od suprotstavljanja Rusa i Ukrajinaca već od Ukrajinaca i muslimana. Muslimanska zajednica vrlo je mala pa ne znamo što bi učinili u vezi ove napetosti. Nema političke volje za zaustavljanje ove situacije. Nema inicijative političkih stranaka da se ona zaustavi. To će u Ukrajini biti pitanje budućnosti.

Bibliografija

- Council of Europe, Youth Directorate (1995) *All Different – All Equal*. Education pack, Strasbourg.
- Fisher, F. (1999) *Strengthening the Management of Local Self-government*, Training Manuals Series, UN Habitat.
- Fisher, F. (2000) *Building Bridges Between Citizens and Local Government to Work More Effectively Together Through Managing Conflicts and Differences*, Part II Trainers' Toolkit .
- Forbess-Greene, S. (1983) *The Encyclopaedia of Icebreakers*, San Diego: University Associates.
- Hrytsenko, O. (2004) 'Imagining the community: Several ways to look at Ukraine's ethnocultural diversity', neobjavljeni rad predstavljen na radionici projekta RIME, Kijev, siječanj 2005.
- Karastelev, V. (2004) 'Ethnic discrimination in Krasnodarskii Krai (Russian Federation): Problems, discourse and approaches to solutions', neobjavljeni rad predstavljen na radionici projekta RIME, Kijev, siječanj 2005.
- Kauffman, K. and New, C. (2004) *Co-counselling. The theory and practice of Re-evaluation Counselling*, Hove and New York: Brunner-Routledge.
- Khmelko, V.S. *Lingvo-etnična structura Ukrainy: regionalni osoblyvosti ta tendentsii zmin za roki nezahlezhnosti*, dostupno u elektroničkome obliku na: www.kiis.com.ua .
- Lipsky, S. (1987) *Internalized Racism*, Seattle: Rational Island Publishers.
- Macy, J. R. and Young Brown, M. (1998) *Vozvrashchenie k zhizni: sistema uprazhnenii dlila vossoedineniia s zhizniu i mirom*, Chernigov: Ahalar.
- Nakhmanovych, V. (2004) Dynamika etnonatsionalnykh protsesiv v Ukraini i zavdannia derzhavnoi polityky, *Aktualni Pytannia Vitchyzniano Etnopolityky*, 91-107.
- Parac, S. (2004) 'Minority rights protection in SEE :From regional co-operation to inclusion into a wider Europe', neobjavljeni rad predstavljen na radionici projekta RIME, Sisak, rujanj 2004.
- Pradhan-Malla, S. (2001) 'Gender and racism' in S. Feldman (ed.) *Discrimination and Human Rights. The case of racism*, Oxford University Press.
- Service Civil International (2003) *Human Rights Message – Learn, Train & Experience*, Poznań.
- State Committee for Nationalities and Migration 'National Composition of the Population of Ukraine according to the results of the National All-Ukrainian Census of 2001' dostupno u elektroničkome obliku na: www.scnm.gov.ua.
- State Committee for Nationalities and Migration 'Country of Origin of Refugees in Ukraine as of 1 January 2005' dostupno u elektroničkome obliku na: ww.scnm.gov.ua.
- The Encyclopedia of Icebreakers*, San Diego: University Associates, 1983.
- T-Kit*, 6 (Training Essentials), 2000, dostupno u elektroničkome obliku na: <http://www.training-youth.net/INTEGRATION/TY/Publications/tkits/tkit-6>
- Tsentr 'Sotsialnyi Monitoryng' (2004) *Rezultaty Doslidzheniia Kyiv*. Fond 'Demokratichni initsiativi' .
- Van den Anker, C. (2000) 'Cosmopolitanism and impartial conflict resolution', *Global Society*, 14(4): 611-630.
- Weissglass, J. (1994) 'Reflections on educational change support groups', *People and Education*, 2(2): 225-248.
- Weissglass, J. (1994) *The Social and Psychological Dimensions of Educational Change: Reflections on working with teachers*, Santa Barbara: Center for Educational Change in Mathematics and Science.
- Weissglass, J. (1999) *Ripples of Hope. Building Relationships for Educational Change*, Santa Barbara: Center for Educational Change in Mathematics and Science.

Popis adresa

Informacije o kontaktu s autorima priručnika

1. Apostol Apostolov ..... Sveučilište u Birminghamu (VB) ..... apostolov@yahoo.com
2. Emiliya Dimitrova Balukova..... Nov pat-98' (Bugarska) ..... em4odim@abv.bg
3. Irena Barišić Milunić..... ALD-Sisak (Hrvatska) ..... ldesk-si@sk.htnet.hr
4. Vadim Karastelev..... Odbor za ljudska prava Novorusisk (Rusija) ..... vprutin@yandex.ru
5. Kateryna Shalayeva..... Lobi mladih žena (Ukrajina) ..... kateryna_shalayeva@yahoo.com
6. Stanka Parac ..... ALD-Subotica (Srbija i Crna Gora) ..... pstanka@EUnet.yu
7. Paula Rauzan ..... ALD-Sisak (Hrvatska) ..... ldesk-si@sk.htnet.hr
8. Bojan Stancevic..... Transparency International (Bosna i Hercegovina).... bstancevic@ti-bih.org
9. Christen Van Den Anker ..... Zapadnoenglesko sveučilište (VB)..... christien.vandenanker@uwe.ac.uk

Ostale korisne adrese

Središte za promjenu obrazovanja u matematici i znanosti, Kalifornijsko sveučilište Santa Barbara, CA 93106
<http://ncee.education.ucsb.edu>

Ujedinjeni zaustavimo rasizam. Projekt međunarodnih zajednica za savjetovanje pri ponovnoj procjeni, 719 Second Avenue North, Seattle, Washington 98109, USA www.rc.org/uer

